

MILJØKRIM

APRIL 2013

NR. 1 – ÅRGANG 16 – MAGASINET UTGIS AV ØKOKRIM

Tømmerhogst etter «boom and bust»-metoden

– INTERNASJONALT NATURVERNARBEID
PÅ CITES-AGENDAEN

// SIDE 54

POLITIDIREKTØR
ODD REIDAR HUMLEGÅRD

– Bruk miljønettverket i politiets beredskap

// SIDE 6

KULTURMINNEPLYNDRING I KONFLIKTOMRÅDER

Vi redigerer historien

// SIDE 36

CRIM

AGENT

ker innen områdene natur-, forurens-
turminnekriminalitet. Teamet har nå
tjent.

I et tverrfaglig arbeidsteam. Stillingen
7) kr. 63-70 som for tiden er
og erfaring i tillegg kompen-
sasjon med et tillegg på kr 41 600.

INNHold 1#2013

06 – Bruk miljonettverket i politiets beredskap

Portrettet: Politidirektør Odd Reidar Humlegård.

09 Smånytt

16 Kva er ei god melding til politiet?

19 Er de kriminelle blitt miljøbevisste?

– Det ingen tvil om at klimakvotene var en gavepakke til de kriminelle.

20 Afrikas siste elefanter

Grensekryssende organisert miljøkriminalitet har blitt «big business».

26 Rettsvern for dyr

Hvorfor etterforskning og spesialisert laboratorievirksomhet trenger hverandre.

29 Samarbeid om naturlige oppgaver

30 Alt henger sammen med alt

Hvordan foregår forskningen på biologisk mangfold i praksis, knyttet til utbredelsen av rovdyr i et økosystem og hvilken betydning har de for arts mangfoldet i systemet som helhet?

32 Utvalgte aspekter ved leting etter stjalne kulturminner

Sett fra polsk politis synspunkt.

36 Krigen om kulturminnene

– Vi redigerer historien slik vi ønsker.

38 Miljøkriminalitet sett gjennom Klifs briller

42 Forurensing i Karmsundet

Et klassisk eksempel på manglende internkontroll.

44 Forurensset vaskevann rett i avløpet

46 Etterforskning av arbeidsulykker

48 Foretaksstraff ved arbeidsulykker

51 Manglende risikovurdering

Forelegg på 900 000 kroner etter arbeidsulykke hos Kværner Verdal.

53 Finlands mest omfattende egg sak

54 40 år med internasjonalt naturvern arbeid (CITES)

56 Straffbar befatning med utbytte i miljøretten

59 Hvor er miljø på agendaen i politiet?

60 Fengselsstraff for ulvedrap

64 Fiskebestander nær kollaps

Offensiv mot internasjonal fiskerikriminalitet.

ØKOKRIM

Miljøkrim er et fagblad som inneholder aktuelle artikler om miljøkriminalitet. Hovedområdene er natur og fauna, forurensning, kunst og kultur, samt arbeidsmiljø. Det distribueres til politiet, påtalemyndigheten, domstolene, kommunene, naturoppsyn, miljø- og kulturminneforvaltningen, med flere. Bladet blir utgitt tre ganger i året.

Ansvarlig utgiver:

Miljøkrimavdelingen ved ØKOKRIM

Utgitt:

April 2013

Ansvarlig redaktør:

Førstestatsadvokat Hans Tore Høviskeland

Redaktør:

Politioverbetjent Tuva Brørby

Redaksjon:

Politioverbetjent Kenneth Didriksen
Designrådgiver Lillian Nordby Øktner

Grafisk formgivning:

Lillian Nordby Øktner

Opplag og trykk:

4 000, RenaissanceMedia AS

Forsidefoto:

Hovedfoto: Shutterstock. Innfelt: Scanpix.

Der annet ikke er nevnt, er fotografiene fra Shutterstock.

Adresse:

ØKOKRIM. Pb. 8193 Dep., 0034 Oslo

Besøksadresse:

C.J. Hambros plass 2 C, 0164 Oslo

Telefon: 23 29 10 00

Telefaks: 23 29 10 01

E-post: miljøkrim.okokrim@politiet.no

Nettsider: miljøkrim.no
okokrim.no

Miljøkrimavdelingen ser positivt på bidrag fra leserne, redaksjonen forbeholder seg retten til å redigere innsendte bidrag.

Stoff kan bare gjengis etter tillatelse fra redaktøren og skal krediteres fagbladet Miljøkrim.

Dette magasinet
er svanemerket.

LEDER

ANSVARLIG REDAKTØR
HANS TORE HØVISKELAND

Kriminalomsorgen sviktet

I mai 2007 eksploderte to tanker på anlegget til Vest Tank AS i Gulen i Sogn og Fjordane. Eksplosjonen medførte omfattende materielle skader og stor fare for personer som befant seg i nærheten. Mange mennesker fikk også helseplager i etterkant. Etterforskningen og iretteføringen av saken ble omfattende og kostnadskrevende. Hele Vest Tank-saken er antakelig den mest omfattende og alvorligste miljøkriminalitetssak som har blitt behandlet av norske domstoler.

I januar 2012 ble mannen som var daglig leder da tankene eksploderte dømt til to års ubetinget fengsel av Høyesterett. I mars i år ble vedkommende som var styreleder da ulykken inntraff, dømt til to år og fem måneders ubetinget fengsel i Gulating lagmannsrett og rådgiveren ble dømt til 90 dagers ubetinget fengsel. Foretaket vedtok tidlig i saken en bot på to millioner kroner.

Høsten 2012 startet den tidligere daglige lederen soningen av den to år lange fengselsstraffen. Etter å ha sonet cirka fire måneder søkte han Kriminalomsorgen region Vest om fremskutt frigang. Det følger av straffegjennomføringsloven § 20 at kriminalomsorgen kan gi innsatte tillatelse til å delta i arbeid, opplæring, program eller andre tiltak utenfor fengsel dersom sikkerhetsmessige grunner ikke taler mot det, og det ikke er grunn til å anta at innsatte vil unndra seg gjennomføringen av straffen. Frigang kan blant annet innvilges til arbeid.

Den tidligere daglige lederen søkte om å få arbeide som prosjektleder ved en bedrift i nærheten av sin bopel. Kriminalomsorgen kom til at fremskutt frigang kunne innvilges. Frigangen skulle gjennomføres på dagtid. Deretter ble det inngått avtale med arbeidsgiveren.

Arbeidsgiveren som Kriminalomsorgen region Vest inngikk avtalen med var derimot vedkommende som var styreleder i Vest Tank AS den gang tankene eksploderte. Han var tiltalt for mange av de samme forholdene som daglig leder var dømt for i Høyesterett. Det var altså denne arbeidsgiveren som tidligere daglig leder nå skulle jobbe for og som skulle påse at han fulgte vilkårene for fremskutt frigang. Arbeidsgiveren ble i mars i år dømt i Gulating lagmannsrett til to år og fem måneders fengsel for flere av de samme forholdene som den tidligere daglige lederen også ble dømt for.

Nå endte saken til slutt med at daglig leder fikk omgjort vedtaket om frigang fordi han brøt vilkårene. Det skjedde kort tid etter at han hadde startet frigangen. Han møtte nemlig opp som tilhører under hovedforhandlingen ved Gulating lagmannsrett mot den tidligere styreformannen i Vest Tank AS, altså samme person som nå var arbeidsgiver for ham. Han hadde kun tillatelse til å møte ved bedriften, men vedkommende som skulle påse at han fulgte opp frigangen i henhold til regelverket satt selv på tiltalebenken i Vest Tank-saken, en sak som ble behandlet i retten i over seks uker.

Det gir et svært uheldig signal når Kriminalomsorgen glipper ved å innvilge en slik avtale, ikke minst allmennpreventivt. Kriminalomsorgen kunne på en enkel måte ha oppdaget forholdet mellom de to dømte i Vest Tank-saken. Det er viktig at denne kjeden i straffesystemet gjør jobben sin, noe de ikke kan sies å ha gjort i dette tilfelle.

H. T. Høviskeland

Politidirektør Odd Reidar Humlegård

– Bruk miljønettverket i politiets beredskap

TEKST: POLITIOVERBETJENT KENNETH DIDRIKSEN, ØKOKRIM // kenneth.Didriksen@politiet.No

FOTO: S. 6: SCANPIX // S. 8: JUSTIS- OG BEREDSKAPSDEPARTEMENTET

Vår nye politidirektør, Odd Reidar Humlegaard, har vært nestsjef på Svalbard, har ledet UP og Kripo, er både politimann og jurist og har i yrkeskarrieren også vært en kort tur innom Det Norske Veritas. Alt dette bør jo være en solid bakgrunn for å mene noe om politiets miljøarbeid – vi har spurt ham om nettopp det.

Hvordan bør vi i politietaten organisere arbeidet med miljøkriminalitet? Er nåværende organisering med miljøkoordinator etter din mening velfungerende, eller bør ressursene og kompetansen utnyttes på en annen måte?

– Organiseringen av arbeidet med miljøkriminalitet er gitt i Politidirektoratets miljørundskriv 008/2008. Den politioperative tjenesten bør generelt integreres med øvrig tjeneste. Når det gjelder etterforskning, så har Riksadvokaten gitt føringer med å se hen til paralleller med etterforskning av økonomisk kriminalitet. Tverretattlig samarbeid er uansett veldig viktig i begge spor. I tråd med regjeringens generelle føringer for alle sektorer, om at tiltak for å verne miljøet skal være forankret i et godt kunnskapsgrunnlag og med klare forebyggende mål, er det viktig at politiets arbeid er basert på gode analyser. Dette illustrerer kompleksiteten i arbeidet med miljøkriminalitet. Politidirektoratet har fått i oppgave av justisdepartementet å evaluere ordningen med miljøkoordinator i 2013, og vi ser frem til å få denne ordningen evaluert.

– Både Kripo og ØKOKRIM er særorganer

med ansvar for hver sine fagområder, men overlapper likevel hverandre. I tillegg skal distriktene ha sine fagpersoner på miljø.

Ser politidirektøren dette som en optimal ordning som skal videreføres, eller er det tanker om å samle kompetansemiljøene og spesialoppgaver for bedre oppgaveløsning og ressursutnyttelse?

– Det er for tidlig å forskuttere hva som kommer i politistudien, men den vil adressere fordelingen av oppgaver og kompetanse generelt.

Hvor langt skal politiet gå i å bli spesialisert på for eksempel miljøkompetanse på bekostning av å være generalist?

– Politidirektoratet har gitt føringer om politidistriktenes strategiske kompetansestyring. I disse føringene omhandles at behovet for kompetanse blant annet skal ta utgangspunkt i analyser av kriminaliteten. Gitt kompleksiteten i miljøarbeidet må man ha tilstrekkelig kompetanse. Samtidig er det viktig at arbeidet integreres i den ordinære polititjenesten.

Bør vi rekruttere kompetansen til egen etat, eller bør spesielle konsulenttjenester kjøpes inn ved behov?

Samtidig er det viktig at miljø arbeidet integreres i den ordinære polititjenesten

Humlegård legger vekt på at det er et mål for politiet å bli bedre i sin kunnskapsstyring og til å forebygge.

– Generelt er det viktig å samarbeide med andre etater, både når det gjelder det operative, men også under etterforskning. Bruken av sakkyndige i etterforskning reguleres av Riksadvokatens retningslinjer.

I målbare tall er miljøkriminaliteten liten. Er dette uttrykk for at det skjer lite, eller kan det være et resultat av prioritering av ressurser internt i etaten og at det er store mørketall på ulovligheter vi ikke får tak i? Har du noen tanker om dette?

– Generelt vet vi at det er mørketall når det gjelder miljøkriminalitet. Miljø er omhandlet i Politidirektoratets omverdensanalyse, der de fremtidige utfordringene for miljøet adresseres. I tillegg har vi ØKOKRIMs trusselvurdering, som trekker frem forurensing og sosial dumping. Likevel har anmeldte miljøkriminalitet sunket de siste årene. Hva denne nedgangen skyldes, er det for tidlig å si noe om, men både politiets og andre etaters kontrollvirksomhet vil påvirke antall anmeldelser. Politidirektoratet vil før sommeren komme med en ny tendensrapport der miljøkriminalitet er omhandlet.

I mange lokalmiljøer står sterke interesser mot hverandre i miljøspørsmål, noe som kanskje er mest synlig i rovdyrproblematikken. Har du noen tanker om det lokale politiets / lensmannens rolle i slike saker om for eksempel ulovlig felling av ulv?

– Det er en vanskelig rolle. Politiet skal etterforske når det er mistanke om lovbrudd, men samtidig er man i slike saker ofte avhengig av kunnskap om ulovlig felling. Det igjen betinger enten god dialog med lokalbefolkningen eller meget effektiv og god overvåkning.

Hvordan bør vi balansere miljøarbeidet mellom hendelsesstyrt innsats kontra kunnskapsstyrt arbeid?

– De overordnede føringene i miljøvernpolitikk og de miljørettslige prinsippene for alle sektorer om kunnskapsbasert tilnærming og forebygging passer godt med politiets mandat. Det er et mål for politiet å bli bedre i sin kunnskapsstyring og til å forebygge. Samtidig ser vi forbedringspotensial på etterforskning av miljøkriminalitet. En best mulig kunnskapsstyrt tilnærming, sammen med andre etater, vil bidra til å finne den rette balansen.

Har Politidirektoratet og politidirektøren noen tanker om distriktets miljøkoordinator bør ha en gitt stillingsandel til dette arbeidet?

– Nå skal denne ordningen evalueres i 2013, og det vil være feil å konkludere med virkemidler allerede nå. I tillegg står vi foran eventuelt store

– Det er viktig at vi henter ut synergier mellom innsatsen man gir på beredskap, på øvrige områder, og omvendt. For eksempel vil nye politibåter styrke beredskapen, men bør også utnyttes i det daglige arbeidet med miljøkriminalitet. Større hendelser og katastrofer som i første omgang kan betegne seg som ulykker, kan i senere tid vise seg å være brudd på miljølovgivningen. God forebygging av miljøkriminalitet vil kunne hindre større ulykker og katastrofer. Sårbare objekter skal kartlegges i beredskapssammenheng. Det skal også gjøres i forbindelse med arbeid med miljøkriminalitet. Det er viktig å hente ut synergier på dette området også. Når hendelsen først har inntrådt, har de som arbeider med miljøkriminalitet, også et stort nettverk og kontaktpunkter til andre etater. Det er viktig å utnytte denne kompetansen også i beredskapssammenheng.

God forebygging av miljøkriminalitet vil kunne hindre større ulykker og katastrofer

strukturelle endringer. Uansett må politidistriktenes arbeid dimensjoneres etter analyser av miljøkriminaliteten.

Miljøutfordringer er både lokale og nasjonale og i mange tilfeller internasjonale. Hvordan bør politiet prioritere mellom de forskjellige oppgavene?

– Prioriteringene av arbeidet med miljøkriminalitet må vektles opp i mot øvrig kriminalitet, og dette gjøres i styringsdialogen med Politidirektoratet. Men en riktig prioritering betinger gode analyser, på alle områder. Vi ser at miljøkriminalitet også kan innbære økonomisk kriminalitet og også kan kategoriseres som organisert kriminalitet. «Hestekjøtsaken» er et eksempel på en sak som har forgreninger til flere typer kriminalitet.

De siste tiders hendelser har medført et stort fokus på beredskap i politietaten. Hvilken rolle har beredskap på miljøkriminalitet i en slik prioritering?

Odd Reidar Humlegård

●●● Humlegård (født 1961) er fra Porsgrunn og er politidirektør i Norge. Han har bakgrunn fra Forsvaret, og var tidligere sjefskonsulent ved DNV Consulting.

●●● Har vært ansatt i politiet siden 1984, og ble sjef for Utrykningspolitiet i 2003, og videre sjef for Kripas i 2009. Han har vært aktiv i TISPOL (European Traffic Police Network) siden 2005.

●●● Humlegård ble utnevnt som fungerende politidirektør av justisminister Grete Faremo 17. august 2012, med tiltredelse 20. august, etter at Øystein Mæland trakk seg fra stillingen dagen før. 23. november 2012 ble han utnevnt til ny politidirektør.

●●● Humlegård er cand.jur. fra 1992, og har gjennomført befalsskole og Statens Politiskole.

Kilde: Wikipedia

Til orientering ligger hele rundskrivet tilgjengelig på riksadvokaten.no, der det også presiseres at dette rundskrivet må sees i sammenheng med rundskriv nr. 2/2012 – Krav til straffesaksbehandling i politiet og ved statsadvokatembetene.

Riksadvokaten om miljø

www.riksadvokaten.no

I rundskriv nr. 1/2013 redegjør Riksadvokaten for politiets og statsadvokatenes mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen i 2013. Her gjengis et utdrag av det som står nevnt om miljøkriminalitet i kapittel V.

Prioritering ved iverksettelse og gjennomføring av etterforskning. Følgende sakstyper er prioritert av Riksadvokaten:

- drap og andre alvorlige voldsforbrytelser, herunder ildspåsettelse og andre
- alvorlige forbrytelser som setter liv og helse i fare
- alvorlige seksualforbrytelser
- alvorlige narkotikaforbrytelser
- alvorlige trafikkløvbrydd, herunder dødsulykker, ulykker med betydelig
- personskade og trafikkatferd som bærer preg av at gjerningspersonen bevisst har tatt en risiko som har innebåret nærliggende fare for alvorlig ulykke
- økonomisk kriminalitet av alvorlig karakter, særlig kriminalitet som rammer fellesskapet,
- alvorlig IKT-kriminalitet og alvorlig miljøkriminalitet som rammer det indre miljøet (arbeidsmiljøet) og det ytre miljøet (natur og kulturminner)
- alvorlig internasjonal og organisert kriminalitet
- straffbare handlinger som synes rasisistisk motivert

Arbeidet med å avdekke miljøkriminalitet skal videreføres. Politiet har en sentral rolle i å redusere slik kriminalitet gjennom rask etterforskning av brudd på miljølovgivningen. Rømming av oppdrettsfisk utgjør et alvorlig problem og vil i enkelte tilfeller være alvorlig miljøkriminalitet.

Etterforskning av økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet har mange fellestrekk, og Riksadvokaten tilrår at politimestrene vurderer å legge etterforskning av miljøkriminalitet til økoteamene, slik at det blir rom for en viss spesialisering og kompetanseoppbygging. Det er en klar forutsetning at medarbeiderne i politiets økoteam i utgangspunktet skal skjermes mot andre oppgaver, og at teamene i hvert distrikt samlokaliseres.

Også handlinger rettet mot viktige marine bioressurser, herunder ulovlig, urapportert og uregulert fiske (uuu-fiske), kan i enkelte tilfeller karakteriseres som alvorlig miljøkriminalitet. Ulovlig avlaving av ulv vil regelmessig måtte anses som alvorlig miljøkriminalitet, også om straffeloven § 152b ikke finnes anvendelig. Det samme vil kunne gjelde enkelte tilfeller av brudd på lovgivning som skal verne mot innførsel eller spredning av fremmede organismer.

Riksadvokaten understreker betydningen av en aktiv og målrettet innsats mot kriminalitet som rammer arbeidslivet. Alvorlige brudd og tilsidesettelser av sikkerhetsforskrifter

og internkontrollrutiner skal møtes med strafferettslig forfølgning og reaksjon, selv om det ikke har skjedd en ulykke eller er påvist skader. I rundskriv nr. 1/1996 understreket Riksadvokaten at alvorlig arbeidsmiljøkriminalitet skal etterforskes grundig og med høyt tempo. Det må foreligge klare og praktikable arbeidsrutiner mellom politiet og andre offentlige myndigheter, som Arbeidstilsynet. Ulovlig bruk av arbeidskraft kan, avhengig av omfanget, være alvorlig økonomisk kriminalitet som dekkes av Riksadvokatens sentrale prioriteringer.

Kampen mot såkalt sosial dumping er et viktig satsingsområde for myndighetene. Arbeidstilsynet har gjennom tilsyn og inspeksjoner avdekket uverdige forhold for utenlandske arbeidere i Norge. Tilsynet kan benytte egne sanksjoner mot brudd på allmenngjøringsloven og utlendingsloven, og det er lagt opp til rask reaksjon ved bruk av slike sanksjoner. Det er bare de alvorligste tilfellene som nå politianmeldes. Politiet må effektivt følge opp tilfellene som blir anmeldt, både gjennom rask behandling og adekvate reaksjoner.

Ulovlig snøskuterkjøring

Den 24. Juni 2012 ble tre menn i 20 -åra tatt for ulovlig snøskuterkjøring i Kjølifjella i Holtålen kommune (Sør-Trøndelag). En av de som var tilknyttet reindriftsnæringa fikk med seg to kamerater for angivelig å kjøre opp et drivstoffdeponi til sommersesongen. Selv om det fortsatt var en del snø i området, fant kjøringen sted så sent på året at plante- og dyrelivet ville være utsatt, samt at en del barmarkskjøring var uunngåelig.

De tiltalte fikk tilsammen 40 000 kroner i bot, henholdsvis 2 x 14 000 og 1 x 12 000. I tillegg til motorferdsel i utmark omfattet båtene også kjøring med uregistrert skuter og kjøring uten å inneha førerkort for snøskuter. Det må presiseres at den ene mannen ikke er representativ for reindriftsnæringa, og han har heller ikke fått noen støtte fra sine «egne» for denne kjøringen.

- Det er bare Gud og politiet som vet dette!

Tekst: Politiførstebetjent Stina I. Gravningen Sjø, Oslo politidistrikt // stina.sjo@politiet.no

Hummerbestanden langs kysten er sterkt redusert. For å gjenoppbygge bestanden er det innført strenge regler for fangst. Politimesteren i Oslo har ilagt en bot på i alt 20 000 kroner for brudd på en rekke av dem.

En mann dro høsten 2012 ut i en liten plastbåt på Oslofjorden, for å trekke opp to fisketeiner. Han ga uttrykk for at han var glad for å se at det var 10 hummer i teinene han trakk *fordi det er godt, men så kom politiet...*, sa han. Siktete forklarte at han visste det var hummersesong, fordi han hadde sett det i VG, men det var også alt han visste om hummerfiske. Alle som fisker bør hvert år gå inn på Fiskeridirektoratets hjemmeside, og lese de oppdaterte reglene.

Siktete hadde ikke satt seg inn i reglene. Dette resulterte i at han ble anmeldt for en rekke forhold;

Hummeren hadde rogn og var dessuten under minstemålet.

- **Helligdagsbestemmelsene**, det er forbudt å trekke teiner på helligdager og søndag i Oslofjorden, hvorpå siktete svarte *det er bare gud og politiet som vet dette*.
- **Minstemålsbestemmelser**, det er forbudt å fiske hummer mindre enn 25 cm, syv hummere var under minstemålet.
- **Rognhummer**, det er forbudt å fiske hummer som bærer rogn.
- **Manglende fluktlåpninger**, det skal være en minst 60 millimeters sirkelrund åpning på hver side av teinen.
- **Ikke godkjent hummerteine**, hummer kan bare fiskes med hummerteine.
- **Merking av fiskeredskaper**, fiskeredskap liggende i sjøen skal merkes med eiers navn og adresse – redskapen var umerket og snøret til fiskeredskapen var festet under vannlinjen i en stige fra en brygge i Bispevika.

I tillegg ble siktete anmeldt for manglende redningsvest, båtfører- og eier er ansvarlig for at båten er utstyrt med rednings- og flyteutstyr til alle om bord.

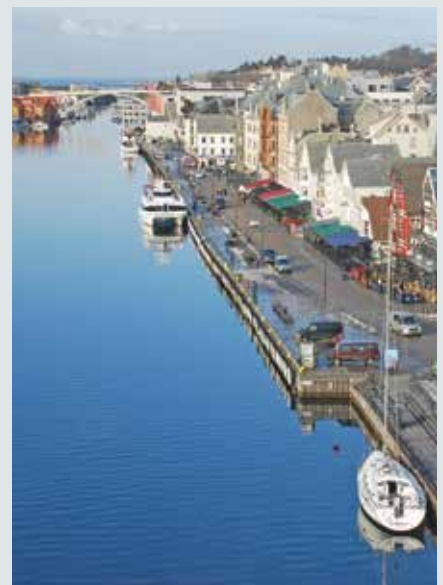
Boten på 20 000 kroner er vedtatt.

Miljøseminar 2013

27.-29. august

Det årlige fagseminaret i bekjempelse av miljøkriminalitet blir i 2013 arrangert i Haugesund (på Radisson Blu Hotel).

Riksadvokaten, Statsadvokatene, Politidirektoratet, Sysselmannen på Svalbard, samt politidistriktetenes miljøkoordinatorer, miljøkontakter og påtalejurister med særlig ansvar for miljø saker, inviteres til seminaret. Miljøkrimavdelingen ved ØKOKRIM, som er ansvarlige for arrangementet, ønsker alle vel møtt!

Ledig stilling

Miljøetterforsker i Oslo politidistrikt

- Miljøetterforskningsgruppen ved Finans- og miljøkrimseksjonen søker etterforsker, politibetjent 3 eller 2.
- Gruppen har ansvaret for alle anmeldelser av ytre og indre miljøkriminalitet i hovedstaden.
- Oslo har et rikt arbeidsliv som er regulert av arbeidsmiljøloven, vi har flere potensielle forurensningskilder. Byen forvalter mange kulturminner og er omgitt av natur.

Ta kontakt for mer informasjon:

Pob. Walderhaug: 22 66 92 55 / 415 38 383

Pfb. Sjø: 22 66 93 53 / 901 03 264

Eller søk jobb på www.politijobb.no

www.erdetfarlig.no

«Siloksan»

Utgavens utvalgte miljøterminologi

Hva er Siloksan og hvorfor er det farlig?

Bruken av siloksan i produkter er utstrakt – noe som fører til at det slippes ut i miljøet i store mengder. Det brytes langsomt ned i naturen og finnes i mange deler av miljøet i relativt høye konsentrasjoner, blant annet i torsk fra indre Oslofjord. Vi vet imidlertid fortsatt ikke nok om stoffenes langtidseffekter i miljøet. Mattilsynet anser at sykliske siloksaner (som D5) i mat ikke utgjør noen trussel for helsa per i dag. EUs vitenskapskomité på kosmetikk har konkludert med at bruken på hud – det vil si i kosmetikk – er helsemessig trygg. D5 har egenskaper som påvirker konsistensen i produkter som sjampo, kremer og lignende slik at det blir enklere å smøre dem ut / bruke dem. Stoffet brukes også til å forlenge levetiden på maling som utsettes for vind og vær. I tillegg brukes D5 til å beskytte kretskort i elektroniske produkter.

Anker dom etter kirkebrann

Kilde: NTB

En 20 år gammel mann som er dømt for å ha tent på Østre Porsgrunn kirke, anker dommen. Den 250 år gamle kirken brant ned i april 2011.

20-åringen ble sammen med en 19-åring dømt for å ha tent på kirken. I tillegg til feng-

sel ble de dømt til å betale 34 millioner kroner i erstatning. 20-åringen har hele tiden bedyret sin uskyld. Forsvareren sier at hans klient har forklart at han ikke har vært med på å sette fyr på kirken.

Manglende gitter medførte personskade

Tekst: Politiførstebetjent Stina I. Gravningen Sjo, Oslo politidistrikt // stina.sjo@politiet.no

I forbindelse med en feilalarm på Tveita likeretterstasjon i Oslo (en stasjon som gir strøm til t-banen) dro to elektrikere fra firmaet InfraPartner sommeren 2012 til stedet. De la merke til at det var veldig varmt inne i stasjonen. De luftet ut og kom tilbake senere på dagen. Da de kom tilbake, var det like varmt, og de oppdaget at vifta ikke gikk. Vifta hadde termostat med en sikkerhetsbryter. De så at sikkerhetsbryteren var av, og at termostaten var feilstilt. Sikkerhetsbryteren ble satt på og termostaten justert. For å sjekke om det blåste luft ut eller inn stakk den ene personen hånda opp mot vifta. Han sto i trappa da hånda hans ble sugd inn i vifta. Vedkommende fikk skadet flere fingre.

Det viste seg at vifta manglet beskyttelsesgitter. Grunnen var at det mange år tidligere var blitt begått hærverk, og da det ble foretatt reparasjoner, ble det ikke satt på gitter igjen.

Gjennom etterforskningen viste det seg at den skadde hadde sikkerhetskort, noe som kreves for å få lov til å gå inn på trafostasjoner for å koble og utføre annet arbeid.

Forholdet er ikke regulert i forskrift, men Arbeidstilsynet benytter i slike tilfeller retningslinjer i en norsk standard, i dette tilfellet NS-EN ISO 13857:2008 om «Maskinsikkerhet – Sikre avstander til faresoner for de øvrige og nedre kroppsdeler». I standardens punkt 4.2 angis en sikringshøyde på 2,7 meter. Dersom denne høyden ikke oppnås, skal det installeres sikringsanordninger. I dette tilfellet var høyden under 2,7 meter. Det er utvilsomt slik at det skulle vært sikkerhetsgitter på denne vifta.

Ansvarlig for at beskyttelsesgitter skal være på plass, er Kollektivtransportproduksjon AS, som drifter anlegget. Foretaket fikk et forelegg på 100 000 kroner.

Salg av giftige redskaper for barn

Kilde: NTB // Foto: Klif

Plantasjen har akseptert en bot på 400 000 kroner for å ha solgt redskaper som inneholdt giftige og helseskadelige stoffer. Noen av produktene var rettet mot barn.

Det var i en stikkprøvekontroll i 2010 hos Plantasjen på Kjeller i Akershus at Klima- og forurensningsdirektoratet (Klif) fant giftige produkter. Tre av de åtte tilfeldig utvalgte produktene var ulovlige. To av dem var rettet mot barn, som er spesielt sårbare sier senioringeniør Inger Marie Haaland i Klif til NRK.

Det ble oppdaget bly og ftalater på hagehansker til barn og i et lekesett med hageredskaper. Ftalater brukes som myknere i plast, syntetiske fibre og ved farging av materialer.

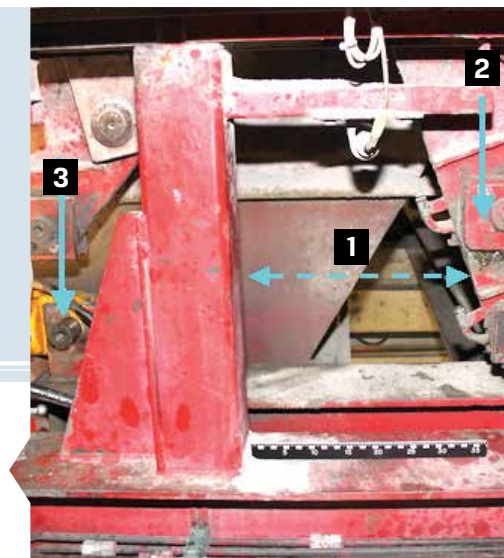
Lekene var kjøpt inn fra Kina og Plantasjen var raske med å stanse salget og fjerne dem fra butikkene. Selskapet vedtok nylig en bot på 400 000 kroner fra Rømsø politidistrikt og inndragning av en halv million kroner i omsetning for å ha solgt produktene.

Les mer om saken og lignende saker i artikkelen fra Klif på s. 38.

Pilene på bildet viser hvor ulykken inntraff.

- Pil 1 viser åpningen som fornærmede lå i når ulykken inntraff.
- Pil 2 viser sylindere som klemte fornærmede.
- Pil 3 viser låsebolten som fornærmede forsøkte å banke løs.

Dødsfall ved energigjenvinningsanlegg i Oslo

Tekst: politioverbetjent Åse Vassend, Oslo Politidistrikt // ase.vassend@politiet.no

Bot på 1 000 000. Den 24. november 2011 skjedde det en arbeidsulykke ved energigjenvinningsanlegget i Brobekkveien i Oslo.

Oslo kommune har vedtatt et forelegg på 1 000 000 kroner for brudd på arbeidsmiljøloven.

Under arbeid med å skifte hydrauliske sylindere i en del av maskineriet til forbrenningskjelen gikk en av de ansatte inn på en del av området som ikke var merket med at arbeid pågikk, eller merket på annen måte. Vedkommende, som i utgangspunktet ikke var satt til å gjøre jobben, men utførte arbeid på et annet sted på anlegget, ønsket å hjelpe til. Han krøp inn i en av sonene for å løsne en låsebolt som hadde kilt seg fast. Ingen av de som var satt til å utføre arbeidet, så at han krøp inn. Sonen han gikk inn i, var ikke avstengt, og han ble klemt av bevegelige deler.

En annen ansatt som sto i nærheten, fikk stengt trykket i sylindere så fort han oppdaget hva som hadde skjedd. Den skadde døde på sykehuset tre uker senere.

Grunnlaget for forelegget var at virksomheten skulle ha kartlagt farer og problemer, vurdert risiko og utarbeidet planer og tiltak for å redusere risikoforholdene. Etterforskingen avdekket manglende kartlegging av jobben som skulle utføres.

Arbeidstakerne skulle ha vært gjort kjent med den potensielle ulykkes- og helsefaren forbundet med denne type arbeid, og de skulle ha fått nødvendig opplæring.

Når det skal utføres arbeidsoppgaver som kan innebære særlig fare for liv og helse, plikter virksomheten å utarbeide en skriftlig instruks om hvordan arbeidet skal utføres, og hvilke sikkerhetstiltak som skal iverksettes. Etterforskingen avdekket i dette tilfellet at det ikke var utarbeidet en sikker jobb-analyse for bytte av hydrauliske sylindere. Maskiner og annet arbeidsutstyr skal dessuten ha nødvendige verneinnretninger slik at arbeidstakerne er vernet mot skader. Det var ikke tilfelle her.

Forskrift om bruk av arbeidsutstyr av 26. juni

1998 fastslår at arbeidsutstyr som medfører særlig fare ved bruk, skal ha en skriftlig instruks. Farlig utstyr skal utstyres med verneinnretninger som hindrer adgang til faresoner, eller som stanser de farlige delenes bevegelse før det gis adgang til faresonene. I denne saken var det ingen varsler om at arbeid pågikk. I avhør ble det hevdet at alle så at det pågikk arbeid fordi det lå verktøy og deler utover gulvet på arbeidsstedet, men dette er ikke tilstrekkelig.

Forskriften fastslår også at vedlikeholdsarbeid alltid skal gjennomføres på en sikker måte, og som hovedregel ved at utstyret er stanset og energitilførselen er koblet fra. Etterforskingen viste at dersom alle sonene hadde vært avstengt og gjort trykløse, ikke bare de sonene det opprinnelig ble arbeidet i, kunne ulykken vært unngått.

Foretaket har vedtatt boten. Oppreisningsbeløpet til de etterlatte på til sammen 600 000 kroner ble ikke tatt med i forelegget.

Miljø blir fag i KO:DE

Politiets nasjonale nettsted for kompetansedeling er som kjent bygd opp med overskriftene *Fag og metode og Sakstyper* – tema og en mengde lenker til eksterne sider. Dette er nyttig hjelp til på en enkel og hurtig måte å finne frem til rett informasjon i hverdagen, om det nå gjelder bruk av registersøk, fremgangsmåte i brannsaker, transportulykker eller andre av politiets mange oppgaver.

Tidligere har miljøkrimavdelingen ved ØKO-KRIM lagt ut temainformasjon om arbeidsulyk-

ker og kunst- og kulturminnekriminalitet på KO:DE-sidene. Etter hvert vil det også komme slik informasjon om natursaker og forurensingskriminalitet for å komplettere vårt miljøansvarsområde.

Det viser seg nå at det også er behov for et mer begrenset område som blant annet kan omfatte det gamle *Miljøinfo* og spesifikke faglige utfordringer. Vi har derfor besluttet å opprette en fagportal i KO:DE med mulighet for diskusjonsfora, nyhetsmeldinger, filarkiv og

annen relevant miljøinformasjon. Dette arbeidet har så vidt kommet i gang, men vi ser at det her ligger nye og store muligheter for å samle fagmiljøet i politinorge innenfor dette området. Med KO:DE-plattformen kan noe av innholdet i fagportalen være tilgjengelig for alle med tilgang til KO:DE, mens for eksempel diskusjonssidene kan være lukket for alle utenom en begrenset gruppe. Følg med på hva som skjer på KO:DE – den nye faglige møteplassen for politiet.

Miljøblinksuddet

Foto: Blåfjellet // Av: Nils Roger Duna, Nord-Trøndelag politidistrikt

Bildet er tatt fra Blåfjellet i Nærøy kommune og retning Heilhornet i Bindal kommune i forbindelse med motorferdselkontroll. Begge kom-

munene tilhører Nord-Trøndelag politidistrikt. Heilhornet er et av flere hellige sørsamiske fjell i området, og er slik sett faktisk et kulturminne.

Hvis du har et bilde du vil dele med leserne, send ditt bidrag til miljokrim.okokrim@politiet.no (med beskrivelse av motivet, evt. en tittel). Kanskje er det ditt bilde som blir valgt neste gang.

Leserinnelegg

«Straff som fortjent?»

Jeg blir ofte overrasket over mangel på konsekvens i vår straffutmåling.

En 21 år gammel mann ble i 1991 (Rt 1991 s. 1301) dømt til 4 måneders fengsel av Høyesterett for uprovosert og farlig vold. Offeret døde 12 timer etter angrepet av indre blødninger. I Høyesterettsdom 14. februar 2012 ble en 19 år gammel mann dømt til fem måneders fengsel for å ha slått en jevnaldrende mann i ansiktet slik at kjeven brakk. Slaget falt etter en lengre krangel mellom de to. Sammenlikningen viser

at skjerpelsen av straffenivået for «gatevold» er formidabel.

På andre områder av like sentral betydning for liv og helse, har intet skjedd: Et eksempel: Romerike politidistrikt bøtla vinteren 2012 en gårdbruker med 10 000 kroner. Han hadde ansatt en gutt på 16 år og satt ham til å kløyve ved uten tilsyn. Et pliktig vernedeksel på kløyveren var fjernet, noe gårdbrukeren var klar over. Gutten kuttet av seg den ene tommelen.

En så mild straffutmåling er uforståelig. Til

sammenlikning ble demonstranter mot «monstermastene» i Hardanger ilagt bøter på 10–20 000 kroner for ulovlig, men idealistisk og samfunnsengasjert protest.

Minst 40 mennesker mister livet i arbeidslivet hvert år og nærmere 80 000 blir skadet, mange svært alvorlig. Vil politiet, påtalemyndigheten og domstolene noen gang ta farlige overtredelser av arbeidsmiljøloven på alvor?

Rune B. Hansen Lagdommer Agder lagmannsrett (nå fung. politimester i Vestfold pd, red.anm.)

Bellona spør

– Er miljøkriminalitet kriminelt nok?

Bellonas Ressursforum inviterte den 19. mars til et møte med debatt rundt temaet: Er miljøkriminalitet kriminelt nok.

På møtet deltok blant annet riksantikvar Jørn Holme, Bellona-leder Frederic Hauge, førstestatsadvokat og leder for ØKOKRIMs miljøkrimavdeling Hans Tore Høviskland, Ivar Husby fra Politihøgskolen, Anette Fischer fra KLIF og Rina Kerr som representerte Norsk Gjenvinning Norge AS.

Miljødialog med myndighetene. Bellona redegjorde for det de har opplevd de siste årene

som en skuffende mangel på oppfølging fra politi og påtalemyndighetens side i saker stiftelsen har anmeldt. KLIF, Mattilsynet og Fylkesmannens miljøvernnavdeling i flere fylker melder også om tilsvarende erfaringer.

Bellona har i tillegg merket seg en økende frustrasjon som kommer til syne i kontakt med våre samarbeidspartnere. Flere aktører gir uttrykk for at det er for enkelt å omgå regelverket og på denne måten skaffe seg uønskede konkurransefortrinn.

På bakgrunn av dette har miljøstiftelsen spurt seg hvorvidt miljøkriminalitet har mistet

nødvendig oppmerksomhet. Bellona har derfor etablert en dialog med Riksadvokaten og andre myndigheter, og mener tiden er inne for å drøfte disse spørsmålene med et større publikum.

Er det riktig at miljøkriminalitet har kommet urimelig mye i skyggen av andre saksområder? Hvor langt har i så fall denne utviklingen kommet, og hva kan eventuelt gjøres for å snu den? Dette var sentrale spørsmål som Bellona inviterte til debatt om i møtet som ble arrangert

Tekst/bilde: Oddgeir Buraas, ØKOKRIM. Foto: Hans Tore Høviskland og Bellona-leder Frederic Hauge.

Forelegg for ulovlig fiske

Ulovlig fiske av rødlisteart, rognhummer, i Arendal: Mandag 24. september i fjor kom tjenestemenn fra SNO og Agder politidistrikt over to menn som fisket med ruser i sjøen fra en åpen jolle. Dette var i Arendal kommune og cirka to kilometer øst for Arendal havn. Kontrollen ble gjennomført ved bruk av sivil båt og med personell iført feltuniform. Med andre ord var ikke siktede klar over at det var kontroll før på kort hold. Under kontrollen kom det fram at båteieren hadde satt ut to ruser og fått krabber og en hummer. Hummeren lå i bunnen av en bøtte sammen med krabber og plast over.

Mannen sa han hadde hatt rognhummeren i båten i ti minutter og at han hadde beholdt hummeren i båten fordi han ville vise litaueren, som han fisket sammen med, hvordan hummeren så ut siden litaueren ikke hadde sett hummer før.

Mannen erkjente straffeskyld for å ha fisket med ruse på et tidspunkt som han ikke skulle

(lovlig rusefiske er i tiden 1. oktober til – 1. mai), fisket med ruser uten merking eller dispensasjon og for å ha fisket rognhummer uten å slippe den ut. Han fikk forelegg på 18 000 kroner samt inndragning av fiskeredskap. Saken ble blant annet omtalt i VG 14. mars 2013. Mannen var selvstendig næringsdrivende og var tidligere bøtelagt med 5 000 kroner i en miljøstraffesak (CITES – ulovlig import av to tukaner i september 2000).

Ulovlig fiske med svartelisteart, sørv, i Arendal: 25. oktober i fjor anmeldte politiet to menn med polsk bakgrunn, bosatt i Kristiansand og Lindesnes. De fisket i Longumvann utenfor Arendal. Vannet ligger helt inntil E-18 og ca fem kilometer øst for avkjøring til Arendal. De hadde fisket med reker og fått den uønskede fisken sørv. Den ble lagt levende i vann i en kjølebag og senere brukt som levende agn for å få gjedde. De hadde fått en gjedde på cirka

to kilo som de hadde gående levende uti vannet. Den hadde de tredd en svær jernkrok gjennom munnen på. Jernkroken var igjen festet til en tykk sene som de holdt fast til land. Mannen som hadde fått gjedda vedtok forelegg på 6 000 kroner for å ha fisket med levende sørv da han fikk gjedda. Den eldste mannen, som påstod han ikke hadde fått gjedde, nektet å vedta forelegget sitt, også på 6 000 kroner. Det ble ikke skrevet forelegg på forholdet med å holde ei gjedde i live på denne måten. Det punktet er henlagt på grunn av bevisets stilling. Vannet er alt fullt av sørv og farepotensialet med spredning ville først vært ved fiske i nytt vann der sørv ikke er. Det er uavklart hva som skjer med mannen som nektet å vedta forelegget for å ha fisket med levende sørv. Begge mennene var ukjent med de norske reglene rundt fiske med levende agn. Den eldste mannen snakket norsk og hadde bodd i Norge i 20 år. Saken ble forøvrig omtalt i Agderposten og NRK Sørlandet.

Nytt fra INTERPOL

Elektronisk avfall på avveie

Beslag av 240 tonn elektronisk utstyr og etterforskning mot cirka 40 selskaper. Det er resultatet av INTERPOLs første aksjon rettet mot ulovlig handel med elektronisk avfall.

Aksjonen, med kodenavn Operasjon Enigma, ble iverksatt i november og desember 2012. Det var et samarbeid med deltagelse fra politi, tollvesen, havnemyndigheter og påtalemyndigheter i sju europeiske og afrikanske land. Operasjonens mål var å avdekke og stanse il-

legal innsamling, gjenvinning, eksport, import og transport av kassert forbrukerelektronikk. Hensikten var å hindre at gamle datamaskiner, tv-apparater og liknende havnet i fyllinger og andre steder der de kan påvirke miljøet og forårsake alvorlig skade.

Det iverksatt sjekkpunkter i store havner i Belgia, Tyskland, Nederland og Storbritannia som alle ble regnet for å være utskipningshavn for ulovlige transporter internasjonalt og til afrikanske land som Ghana, Guinea og Nigeria som ble regnet for være mottaker og dumpingplass for dette farlige avfallet.

Operasjonen fant at slik ulovlig transport er organisert og avdekket også nye bevis og nye skjulte metoder som de impliserte, både personer og selskaper, benyttet seg av.

Operation Enigma faller under Project Eden som snart lanseres av INTERPOLs «the Environmental Crime Program». Prosjektets formål er å støtte land som kjemper mot ulovlig handel med miljøfarlig avfall over landegrensene, gjennom etatsamarbeid og etterretningsbaserte metoder.

INTERPOL lanserer Project Scale for å bekjempe fiskerikriminalitet

Fiskerikriminalitet er beregnet til å koste den globale økonomien inntil 23 milliarder amerikanske dollar årlig (cirka 130 milliarder NOK) og er knyttet opp mot annen alvorlig internasjonal kriminalitet så som korrupsjon, hvitvasking, bedrageri, menneskehandel og narkotikaomsetning.

Prosjektet er finansiert av det Norske utenriksdepartementet, NORAD og den frittstående ideelle organisasjonen The Pew Charitable Trusts. Prosjektet vil koordinere operasjoner mot kriminell virksomhet blant annet ved å gripe inn i etablerte handelsruter og harmonisere nasjonal og regional bekjempelse.

- **Les mer om INTERPOLs prosjekter og arbeid med miljøkriminalitet på**
- www.interpol.int/Crime-areas/Environmental-crime/
- **Se film på:** <http://www.youtube.com/watch?v=nN1wyQinrEA&noredirect=1>
- **Eller følg på Twitter:** @INTERPOL_EC

Med tiger i posen

Politiet i Kathmandu i Nepal beslagla ni tigerskinn, hundrevis av tigerbein og arresterte syv personer i forbindelse med flere aksjoner i landet, knyttet til organisert smugling.

Politiet i Nepal, Nasjonalparkdepartementet og Naturvernforvaltningen i Nepal aksjonerte 11. og 12. januar i år, i ulike deler av Nepal og i den forbindelse avdekket de den ulovlige virksomheten. Fire personer ble arrestert for å forsøke å smugle fire tigerskinn og 53 kg tigerbein inn i Tibet i Kina. Dagen etter gjennomførte de kontroller langs veien nær grensen til Kina og beslagla ytterligere fem tigerskinn og 114 kg tigerbein som var gjemt i risposer i en bil, på veg til Kina. Bevisene peker i retning av at smuglingsforsøket var en del av en organisert smuglerring, som er nå under etterforskning.

I alt syv personer ble arrestert og siktet for ulovlig handel med tigerdelar.

Arrestasjonene og beslagene er et utfall av et INTERPOL-initiert treningsprogram, i bruk av etterretning og informasjonshåndtering for å bekjempe miljøkriminalitet, som ble holdt i Nepal i desember 2012. Programmet er siktet inn på å forbedre håndhevingen av miljøkriminalitet i regionen, med et særlig fokus på krypskyting og illegal handel med tigere og andre Asiatiske kattedyr.

– Suksessen til aksjonene til politiet i Nepal demonstrerer den viktige rollen til kapasitetsbyggingsprogrammet ved at de gir politiet de nødvendige ferdighetene til å bekjempe alle typer av grenseoverskridende kriminalitet mer effektivt, sa David Higgins. Leder av INTERPOLs miljøprogram.

Kva er ei god melding til politiet?

TEKST: FØRSTESTATSADVOKAT **TARJEI ISTAD**, ØKOKRIM // tarjei.istad@politiet.no

Kvart år får politiet mange gode meldingar om strafflagde tilhøve frå kontroll- og tilsynsorgan for miljø. Men kva er ei god melding til politiet?

Meldingane frå Kystvakten og Statens naturoppsyn er til dømes gjennomgåande oversiktlege, ryddige og godt funderte. Samstundes diskuterer ein jamt i miljøforaene i distrikta kva saker som bør meldast til politiet, og kva form og innhald desse bør ha. Og mykje kan gjerast betre. I denne artikkelen deler eg nokre tankar om dette. Særleg tek eg for meg meldingar frå offentlege organ, men eg kjem òg inn på meldingar frå private paratar.

Kva saker bør ein melde? Det er umogleg å svare heilt generelt på dette, utover at det er dei grove lovbrota som bør gå i straffesporet. Venteleg vil dei fleste kontrollorgana etter kvart kunne reagere med brotsgebyr mot mindre alvorlege, vanlege lovbrøt.

Når eit lovbrøt gjentek seg, kan det vere grunn til å melde det, sjølv om det ikkje ville vore naturleg om ein ser det siste lovbrøtet heilt for seg sjølv – iallfall om til dømes tida er kort mellom kvart lovbrøt.

I nokre høve kan det være grunn til å politimelde ei sak for å «statuere eit eksempel», fordi saka er prinsipiell og/eller lovbrota er mange. Saker der tolkinga av den aktuelle forvaltningslova er usikker, kjem ikkje inn under denne kategorien. Straffesaker er sjeldan den rette arenaen for å prøve ut slike spørsmål. At den private parten er ueinig i korleis styringsorganet har tolka loven, inneber ikkje dermed at tolkinga er usikker – då må ein vurdere om innvendingane rettsleg sett har noko for seg.

Stundom blir eg kontakta av tilsette i det offentlege som vil selge inn «ei spanande og viktig sak som vi har jobba med i mange år». Nokre gonger er det slik, men ofte gjeld dette gamle problemsaker der den offentlege og den private parten står steilt mot kvarandre, og der styringsorganet ønskjer å få saka over i eit anna spor. Løysinga i slike saker er sjeldan å melde ho til politiet, og ofte er sakene strafferettsleg forelda.

Når ein først melder ei sak til politiet, tenker mange at det kan vere greitt å ta med små og store lovbrøt opp gjennom åra. Men det ønsker ikkje politiet. Vi sorterer normalt ut dei mindre brotsverka, og det gjer det lettare for oss om styringsorganet allereie har gjort det.

Nokre tilsynsorgan melder ofte saker til politiet, andre sjeldan eller aldri. Dette varierer innfor same saksfelt, til dømes spriker praksisen i plan- og bygningssaker, og det går i bølger. Men det ser ut til at fylkeskommunane har auka talet på meldingar om kulturminnebrøt dei seinare åra. Mitt inntrykk er at interne instruksar, føresegn og handbøker fører til gode meldingar, fleire meldingar og ein meir heilskapeleg praksis for melding av lovbrøt til politiet. For rettstryggleiken er det siste viktig.

Når skal ei sak meldast til politiet?

Det viktigaste er at kontrollorganet sikrer bevis i høve til sine heimlar så snart det får kjennskap til eit mogleg lovbrøt. I forureiningssaker vil det til dømes bety å sikre relevante prøvar. Ofte bør ein kople inn politiet tidleg og før saka formelt blir meldt. Då får politiet høve til å vurdere om det er grunn til å rykke ut av eige tiltak.

Politidistrikta blir oppmoda til å kontakte ØKOKRIM sin biolog og kjemikar for råd tidleg i etterforskinga i saker der det er relevant.

Når det er klart at det finns grunnlag for å melde ei sak, bør det skje raskt. Stundom kan det vere grunn til å melde saka før alt er klarlagt, til dømes hvis ein venter på ein rapport om følgjane av eit utslipp som ein utan omsyn til saka vurderer som alvorleg. Etterforskinga får alltid ein dårleg start om det har gått lang tid sidan det mogleg strafflagde tilhøvet skjedde.

Offentleg innsyn? Når ei sak blir meldt til politiet, bør ein *alltid* unnta saka frå offentleg

innsyn i medhold av offentleglova § 24 andre ledd andre punktum. Sjølv om den private parten er vel kjend med at tilsynsorganet vurderer å melde saka, viser erfaringa at faren for bevis tap aukar når saka faktisk blir meldt. Eg skjønar dei tilsynsorganane som ønsker offentlig merksemd rundt saker dei har avdekt, men då må ein heller sørge for dette ved at politiet varsler organet når påtalespørsmålet er avgjort, slik at tilsynsorganet då kan gå ut i mediene på høveleg vis. Ein del miljøvernorganisasjonar ser ut til å operere med to ulike former for politimeldingar:

- ei kort og kraftig formulert melding på eit tidleg stadium, som dei også sender til pressa
- ei grundig og nyansert melding som dei ikkje sender til pressa

Grovt sagt ønsker politiet kun den siste

Dersom ein ønsker å markere eit standpunkt i det offentlege rom, bør dette gjerast på ein annan måte...

typen. Dersom ein ønsker å markere eit standpunkt i det offentlege rom, bør dette gjerast på ein annan måte enn ved å gå til eit så alvorleg steg som å melde saka til politiet på eit grunnlag som ikkje er godt nok utgreiddt.

Innhaldet i meldinga I: Fakta i saka – objektive straffleggingsvilkår.

Hoveddelen i ei lovbrøtmelding er ei utgreiing av dei faktiske omstenda sett i samanheng med det aktuelle regelverket, slik at politiet får eit bilete av faktum og jussen som dei kan jobbe ut frå. Når tilsynsorganet skriv denne utgreiinga bør dei ha som utgangspunkt at deira spesialområde er heilt ukjent stoff for juristar og etterforskarar i politiet.

Utgreiinga bør vere skriven kronologisk, i ei nøktern form, der ein i teksten viser til dei aktuelle bevisa som vedlegg (som i ei sivil stemning). Vedlegg kan eksempelvis vere:

- offentlig løyve

- inspeksjons-/utrykningsrapport
- varsel/pålegg
- e-post
- notat frå telefonsamtale
- utgreiing frå den melde
- annan korrespondanse med den eller dei melde
- bilete, film
- kart
- analysar av prøvar, ei oversikt over kva prøvar som er tekne, eller liknande
- sakkunnigrapportar

I tillegg løner deg seg å ramse opp så konkret som mogleg personane som har vore involverte, med kontaktinformasjon. Politiet ønsker konkrete haldepunkt for den vidare etterforskinga: kvem bør ein avhøyre (og om kva), kvar kan ein sikre andre bevis, og så vidare.

Innhaldet i meldinga II: Vurdering av dei subjektive straffleggingsvilkåra.

Gode grunnar talar etter mitt syn for at kontrollorganane i meldinga bør vere varsame med å vurdere om det kan vere snakk om subjektiv skuld i saka dei melder, og i så fall kva grad av skuld det kan vere snakk om. Kontrollorganet skal først og fremst sjå om det har skjedd brot mot regelverket det er sett til å handheve, og om brotet er alvorleg. Det er vanskeleg å seie noko forstandig og høveleg godt fundert om subjektiv skuld på grunnlag av ei saksutgreiing som utelukkande tek omsyn til forvaltningsrettslege verkemiddel. Avhøyr er eit viktig grunnlag for å kunne vurdere skuld, og avhøyr er det politiet som tek.

Samstundes kan det vere til hjelp om meldinga nemner moment som politiet bør ta med når skuld skal vurderast, for eksempel:

- brot på rutinar, standardar, forsvarleg framferd i bransjen og så vidare
- manglande dokumentasjon på at ein har teke naudsynte vurderingar, eller dokumentasjon på feilvurderingar
- eventuelle varsel/orienteringar til den melde, og så vidare
- opplysningar om den melde sitt faglege grunnlag eller mangel på dette

Finns det utsegner, brev, e-postar, notat frå telefonsamtalar (jamfør forvaltningslova § 11d) eller liknande som kan indikere at den melde

parten har handla i god tru, bør også dette kome fram. I nokre tilfelle bør dette kanskje leie til at saka ikkje blir meld i det heile.

Men eg ser at denne balansegangen er vanskeleg. Poenget mitt er at meldaren bør halde seg til kun å løfte fram bevis og moment som politiet bør sjå på når dei vurderer dei subjektive straffleggingsvilkåra.

Innhaldet i meldinga III: Inndraging, skadebot, anna regelverk o.l.

I dei tilfella der lovbroten munnar i vinstar eller innsparingar, bør ein skrive dette i meldinga, for det kan gje grunnlag for inndraging. Det same gjeld for gjenstandar som er nytta i lovbroten, utan at eg gjer vidare greie for inndraging her.

Meldinga bør opplyse om eventuelle skadebotskrav som er lagde fram som følge av lovbroten. Om ein kjenner til brot mot anna regelverk enn det regelverket ein sjølv er sett til å handheve, for eksempel om ein kjenner til at andre tilsynsorgan også ser på saka, kan det være gagnleg å opplyse om det. Då kan politiet ta kontakt med andre organ for å sikre at sakene får ei samordna handsaming og ein felles reaksjon.

Meldaren bør *ikkje* gje forslag om ein passende straffereaksjon. Dette er påtalemakta sitt ansvar.

Det kan derimot vere grunn til å oppmode til andre reaksjonar også, for eksempel rettstap. Påstand om rettstap (og inndraging) kunne godt vore fremja i fleire saker, og det gjer ingenting om politiet og påtalemakta blir utfordra i den retninga i saker der dette eignar seg.

Det same gjeld etterforsking av personar. I mange tilfelle der eit føretak blir meldt til politiet, endar saka kun med eit førelegg til føretaket, sjølv om det truleg har vore grunnlag for reaksjonar også mot ein eller fleire personar. Meldaren har som oppgåve å nemne personane som har hatt ei rolle i lovbroten, slik at politiet har konkrete haldepunkt for å gå vidare mot aktuelle hoveidmenn og medverkarar (leiarar, mellomeiarar, tilsette, innleide konsulentar/rådgjevarar med fleire). Reaksjonar mot personar har etter mitt syn normalt ein større preventiv effekt enn føretaksstraff, og føretaksstraffa skal vere eit supplement til personstraffa, ikkje omvendt.

Kontrollorganet sitt arbeid held fram etter at saka er meld til politiet.

Kontrollorganet er ikkje ferdig med saka når den er meld til politiet. Dette får følgjer for korleis meldinga blir skriven, og for rollene politiet og styringsorganet har under etterforskinga og iretteføringa.

Kvart kontrollorgan er ekspert på sine lover og forskrifter. Politiet og påtalemakta er i stor grad generalistar, også vi som spesialiserer oss innfor det breie feltet miljøkriminalitet. Det er slik det er, og eg trur det er eit godt system, og slik kjem det til å halde fram i overskueleg framtid. Derfor må vi i stor grad nytte kontrollorgana til «førebeis» utgreiing av kompliserte rettsspørsmål (med det meiner eg at vi sjølv sagt også må gjere sjølvstendige vurderingar). Dette gjeld under etterforskinga, men eg nemner det her òg fordi vi stundom erfarer at dei som melder saker (offentlege og private aktørar), skriv at dei overlet til påtalemakta å greie ut eit

og kanskje også reiser nokre vanskelege spørsmål. Når ei slik melding kjem inn, kan det vere gagnleg å ha eit oppstartsmøte med meldaren, og i den vidare etterforskinga bør ein nytte meldaren så langt det er mogleg ut frå rettslege og taktiske omsyn. Dette nemner eg fordi eg ofte høyrer at offentlege organ som melder inn ei sak, kan kjenne seg gløymde etterpå.

Samstundes vil jeg oppmode styresorgana til å vere aktive pådrivarar i slike tilfelle og ta kontakt med politiet. Sjølv om det ikke skal vere naudsynt, kan det vere til det beste for saka, og det er det viktigaste. Politiet har i liten grad plikt til eller tradisjon for å halde meldarar orienterte om etterforskinga. I meldinga bør ein oppnemne minst to kontaktpersonar (med fast- og mobiltelefonnummer og e-postadresse), og meldaren bør be om å bli registrert i politisystemet som fornærma i saka.

Når ei sak meld av eit tilsynsorgan, blir avlyst, blir det ofte gjeve ei kort forklaring på avlysinga, og denne forklaringa må sjølv sagt skrivast slik at ho ikkje kjem i konflikt med uskuldspresumsjonen. Er du ikkje einig i ei avlysing, er det betre å klage på avlysinga innfor fristen på tre veker, enn seinare å klage seg over at saka vart avlyst.

Representantar frå kontrollorganet er viktige sakkunnige under etterforskinga og i retten

kritisk rettsspørsmål nærare. Det er å vente for mykje av oss, og det er alvorleg for den som blir meld for lovbroten, at meldaren ikkje har vurdert alle sidene av lovbroten skikkeleg. Det kan til sjuaende sist bli alvorleg for meldaren sjølv òg.

Representantar frå kontrollorganet er viktige sakkunnige under etterforskinga og i retten. Av og til høyrer ein at det trengs sakkunnige også frå andre hald fordi retten bør høyre «heilt uavhengige» sakkunnige. Eg meiner vi må halde fast ved at kontrollorgana er like objektive som politiet og påtalemakta, og ikkje gå med på ei utvikling som til ein viss grad er driven fram av forsvararane, der styresmakta blir sett på som ein part med subjektive interesser i utfallet. Både styresmakten og vi må fortsette å utøve streng objektivitet.

Politiet bør bli flinkare til å ta tak i offentlig saker, særleg når saka er av eit visst omfang

Er de kriminelle blitt miljøbevisste?

TEKST: POLITIADVOKAT ASBJØRG LYKKJEN, ØKOKRIM // asbjorg.lykkjen@politiet.no

Klimakvoter ble etablert som et internasjonalt virkemiddel for å forsøke å redusere utslipp av klimagasser. Hvorvidt klimakvotene har innfridd disse forventningene, vites ikke. Derimot er det ingen tvil om at klimakvotene var en gavepakke til de kriminelle.

Klimakvoter kan umiddelbart fremstå som en anelse luftig og lite håndfast, men er i realiteten ikke annet enn en tillatelse til å slippe ut et tonn karbondioksid (CO₂) i atmosfæren.

Intensjonen bak klimakvotene er at de skal fungere som et internasjonalt virkemiddel for å begrense forurensende utslipp. Bedrifter som har utslipp av CO₂ i sin virksomhet, faller inn under dette kvotesystemet og betegnes som kvotepliktige. Hvert år må disse bedriftene stå til ansvar for sine forurensende utslipp ved å sørge for å innlevere kvoter tilsvarende utslippet.

Bedriftene er i forkant tildelt et visst antall kvoter fra de nasjonale myndighetene, men antallet kvoter som tildeles, er lavere enn virksomhetens reelle utslipp av CO₂. Tanken er å motivere virksomheten til å iverksette tiltak for å begrense sine utslipp. Dersom virksomheten ikke lykkes i å begrense sine utslipp og derfor forurenser mer enn tildelt kvotemengde, får dette økonomiske konsekvenser, siden bedriften må kjøpe kvoter av andre. Bedrifter som derimot lykkes i å redusere sine utslipp, slipper denne ekstra utgiftsposten. I beste fall vil bedriften ved årets slutt sitte igjen med overskytende kvoter som kan selges og dermed bidra til økonomisk gevinst.

Europeiske land svindlet for milliarder gjennom klimakvotehandling.

Intensjonen bak klimakvotene er vel og bra. Imidlertid er realiteten slik at ethvert marked med økonomiske verdier tiltrekkes av kriminelle elementer. Klimakvotemarkedet er intet unntak, og i desember 2009 slo Europol alarm. Det var avdekket omfattende unndragelse av moms

i tilknytning til omsetning av klimakvoter, og Europol anslo at de europeiske landene var blitt svindlet for svimlende 42 milliarder kroner i løpet av det siste halvannet året.

Svindel ved omsetning av klimakvoter er i utgangspunktet en enkel form for momssvindel; selger oppkrever moms fra kjøper på ordinært vis, men velger å putte momsen i egen lomme

Ettersom klimakvotene har en høy verdi og handles raskt via en elektronisk konto, genereres det på kort tid store summer oppkrevd moms

fremfor å innbetale den til staten. Ettersom klimakvotene har en høy verdi og handles raskt via en elektronisk konto, genereres det på kort tid store summer oppkrevd moms. Kriminelle vet å utnytte et slikt marked.

Enkelte europeiske land så svindelmulighetene raskere enn andre og iverksatte nasjonale regelendringer på avgiftsområdet for å motvirke dette. Resultatet var imidlertid at risikoen økte tilsvarende for at svindelen forflyttet seg til andre land som ikke hadde foretatt noen regelendringer, heriblant Norge.

Hva ble avdekket på det norske markedet?

Etter den alarmerende pressemeldingen fra Europol startet skattemyndighetene i flere europeiske land å kartlegge og gjennomgå

aktørene på markedet. Det som ble avdekket i Norge, var foruroligende. Skattemyndighetene tok umiddelbart kontakt med Oslo politidistrikt, og et tverrfaglig samarbeid ble innledet.

Aktørene som fanget etterforskingens interesse var virksomheter organisert enten som enkeltmannsforetak eller som små aksjeselskap. De hadde ingen eller svært begrenset kapital i virksomheten, og historikken til foretakene varierte fra brukthandel til budbilvirksomhet. Det fantes ingen ansatte i virksomheten utover innehaver eller styreleder. Avhør av disse personene avdekket at de hadde gjennomgående liten eller ingen kunnskap om klimakvoter og kvotemarkedet. Til tross for et nedslående utgangspunkt omsatte imidlertid disse foretakene klimakvoter for flere hundre millioner kroner. Svært imponerende – men etter vår vurdering for godt til å være sant (les: lovlig). Etterforskingen ga ingen holdepunkter for at kvotene var ervervet ved lovlige midler, og omsetningen ble heller ikke innrapportert til myndighetene.

Millionbedrifter uten synlige spor av virksomheten.

Vi foretok ransaking av både firmaadresser og boligadresser. De mest interessante funnene var i realiteten det vi ikke fant. Lite minnet om det man ville forvente å finne i lokalene til firmaer med millionomsetning, og det meste var bemerkelsesverdig tomt. Heller ikke på de beslaglagte datamaskinene og telefonene fant vi nevneverdige spor knyttet til denne virksomheten. Derimot fant vi på ett av stedene en velbrukt makuleringsmaskin. Rester av papirstrimlene fra denne var brukt som fyringsmateriale i peisen.

– Grensekryssende organisert miljø-
kriminalitet har blitt «big business»

Afrikas siste elefanter

TEKST: DR. CHRISTIAN NELLEMANN, SENIOR OFFICER, GRID ARENDAL // christian.nellemann@grida.no

FOTO: UNITED NATIONS ENVIRONMENT PROGRAMME (UNEP) // (S. 23: SHUTTERSTOCK)

Afrikas røde sand renner fint ut mellom fingrene mine, og det røde støvet bukker seg bort fra oss i den svake brisen som en slange i luften. Fem par rødsprengte øyne følger skarpt støvet og retningen på vinden – som kanskje vil føre oss rett i kontakt med et ukjent antall bevæpnede krypskyttere, som vi har sporet de siste par kilometerne.

Ikke et ord sies – vi vet alle at vindretningen er ekstremt viktig for oss. Vi kjenner den svake lukten av røyk, men vet ikke hvor bålet befinner seg. Det foretas en kort våpensjekk og at feltflasken sitter stødig. Jeg sjekker at alle lommer er igjen og skolissene surret fast, og legger meg helt ute på venstre flanke for å avskjære noen som eventuelt forsøker å stikke av gjennom et smalt elveleie lenger framme. Det er ikke første gang vi gjør dette, og det handler kun om én ting – maksimalt fokus og moment.

Jeg signaliserer retningen på linjen og bevegelsesretningen. Vi beveger oss ut i en bred linje, 8–12 meter mellom hver mann, direkte mot vinden. Bare idioter går tett i bushen. Det er viktig at vi beveger oss rett mot en eventuell leir, og ikke går forbi den fordi vi bedømte vindretningen feil. Nå har vi initiativet. Går vi rett forbi dem og blir oppdaget uten at vi ser dem først, er det de som får initiativet, og da vet ingen hva som kan skje. Du bestemmer ikke reglene selv.

Mange parkvoktere blir drept. Det er avgjørende at man kan oppdage krypskytterne først og fortrinnsvis bakfra, da man slik reduserer sannsynligheten for kontakt eller ild dramatisk. Mange forsøker å lære parkvok-

terne militære teknikker for bakholdsangrep med det resultat at flere på begge sider blir drept eller skadet. Hvis du forsøker å arrestere bevæpnede militsmedlemmer eller krypskyttere ansikt til ansikt eller, enda verre, åpner ild mot en gruppe, sprer de seg i motsetning til all teori fort som et lyn – og da har du et problem. I Virunga nasjonalpark, som er kjent for sine fjellgorillaer, er over 200 parkvoktere av en styrke på cirka 3 000 blitt drept bare de siste ti årene.

Målet er enten å pågripe krypskytterne i en situasjon med minst mulig sannsynlighet for problemer eller å følge etter dem til eventuelle bakmenn eller landsbyer, der bakmennene da kan settes under diskret overvåking, eller du får kalt inn ekstra mannskaper.

Ved bålet befinner det seg antakelig en gruppe med 3–12 krypskyttere som typisk er bevæpnet med AK47-geværer, noen ganger med jaktrifler eller en sjelden gang med PKM-maskingeværer. Det er svært sjeldent at alle er bevæpnet, for noen er med for å bære elfenbein og vann.

Vi skanner terrenget foran oss for skvetne fugler, for fraværende fugler som burde ha kvitret løs, eller for Dik-Dik-antiloper, som ofte

varsler mennesker. Et hurtig blikk mot klippetoppene bekrefter også at det ikke er noen baviankolonier i nærheten. Det er ikke rent få som har sneket seg gjennom den afrikanske bushen med øynene i gressshøyde og nistiret etter fienden bare for å bli avslørt av en bavianvaktpost som hyler og skriker. Disse dyrene har uhyre skarpe øyne.

Lydløst beveger vi oss framover. Jeg konsentrerer meg om å sanse dyrelivet rundt, fo-

Det er ikke rent få som har sneket seg gjennom den afrikanske bushen bare for å bli avslørt av en bavianvaktpost som hyler og skriker

kuserer maksimalt på min sektor og stoler på at de andre passer på sin. Plutselig vinker Daudi, en av parkvokterne, og vi beveger oss fram til restene av et bål. Krypskytterne er borte – for flere timer siden etter sporene å bedømme – men røyklukten er der fortsatt.

I Afrika ble det drept minst 25 000 elefanter i 2012, 50 000 er drept de siste par årene, og krypskytingen og handelen med elfenbein har blitt tredoblet de siste ti årene og fordoblet de siste to årene.

Leirplassen som åsted. Vi slår en sirkel rundt leiren og sjekker for utgangsretningen der krypskytterne kan ha forlatt leiren – såkaldt «exit», antall, soveplasser og så videre. Vi lokaliserer plassen der de har gått på do: Er de menn eller kvinner, har de tørket seg med venstre eller høyre hand, var de på do om dagen (i skjul i gresset) eller om natten (i utkanten av leiren – på grunn av slangene går ingen i høyt gress om natten). Vi sjekker bål-plassen spesielt nøye, for type bål, matrester, hva slags pinne de har brukt i maten, hvor trente eller taktiske de er, og så videre. Alt dette forteller oss hvilken stamme det er snakk om, og noen ganger om de har krysset grensen, siden noen typer ris og maismel bare selges i nabolandet eller bare distribueres i flyktningleirene.

Fem hundre sporfinnere skal læres opp. Mitt oppdrag er å trene parkvokterne i åstedshåndtering, sporing av krypskyttere (tracking) og hvordan de kan samle bevis og dokumentere et åsted eller et hendelsesforløp slik at eventuelle pågrepne krypskyttere kan rettsforfølges.

Selv om det kan foregå mye rart her, så er i hovedprinsippet mange av lovene i de fleste afrikanske land faktisk akkurat som de norske. Det er en selvfølge for oss i Vest-Europa at man ikke kan benytte makt under avhør, men slike sentrale forhold og rettigheter til en pågrepet må det gis opplæring i på grunnnivået. For i Afrika, akkurat som her i Europa, kan dommeren frifinne den anklagede og påtale deg. Gjør du noe ulovlig, er det stor risiko for at du blir tatt og dømt uansett, for her er det lover akkurat som hjemme – om enn mer korrupsjon. Har du pågrepet en krypskytter langt ute i bushen må du sørge for vann til ham også – hvilket i praksis betyr å halvere ditt eget.

Bare i 2013 skal over 500 parkvoktere i Øst-Afrika læres opp som sporfinnere. Det finnes anno 2013 fortsatt ingen – absolutt ingen – mer effektiv måte å finne krypskyttere og militsgrupper på i bushen enn gjennom bruk av sporfinnere og et godt etterretningsnettverk. Hvis man hadde hatt tilgang til droner eller brukt høyteknologi og store mannskaper, hadde ikke det kunnet erstatte trente sporfinnere i regnskog, ørken, savanne eller fjell. Sporfinning er ikke noe hokusfokus, men kan læres akkurat som du kan lære å spille piano. Det var ikke uten grunn at det amerikanske kavaleriet lærte å benytte seg av indianerspeidere og at metoden anvendes

Det krever trening og opplæring, men kriminelle til fots kan ofte spores i bymiljøer også

i stor grad av amerikansk grensepolit – helt inn i byer. Det krever trening og opplæring, men kriminelle til fots kan ofte spores i bymiljøer også. Mengden av informasjon fra sportegn på åsted eller spesielt utenfor er noe som europeiske krimteknikere har lite erfaring med.

Vi tar ikke utgangspunkt i det vanlige norske DNA-settet, for det har de ikke. Men de har sine våpen: en kniv, en penn, papir – og ofte en mobiltelefon med et enkelt kamera. Så vi lærer dem gode rutiner for å unngå kontaminering, sikre avtrykk og patronhylser (som ofte vil ha et tommelavtrykk fra da de ble satt i magasinet), tegne åstedet og ruten de sporet, samt ta bilder eller lage skisser. I 2010 ga vi, i samarbeid med INTERPOL og med bidrag fra norsk politi,

ut en manual om sporing, åstedshåndtering og taktisk ettersøk. Sistnevnte er noe man kan lite om i Europa. Flere norske avdelinger har også blitt trent i sporingsteknikker, med særdeles gode operative resultater både for forsvunne personer og kriminelle.

Videre forsøker vi å lære parkvokterne god etikk og ikke minst trygge arrestasjonsteknikker. Det er mange militære «wannabes» som kan lite om bushkrig og bruker taktikker som faktisk fører til at både flere parkvoktere og flere krypskyttere kan bli drept. Dette er ikke for amatører.

Femti tusen elefanter drept siden

2011. I Afrika ble det drept minst 25 000 elefanter i 2012, 50 000 er drept de siste par årene, og krypskytingen og handelen med elfenbein har blitt tredoblet de siste ti årene og fordoblet de siste to årene. Det meste av elfenbeinet ender i Asia og spesielt Kina. I begynnelsen av mars 2013 lanserte FNs miljøprograms Rapid Response-enhet en rapport om krypskyting av elefanter i Afrika – med alarmerende resultater.

Det meste av elfenbeinet sendes med containere fra Dar-es-Salaam eller Mombasa, men mye går også via Vest-Afrika med fiskebåter og fraktbåter og kommer aldri i nærheten av tollmyndighetene. Omfanget er nå så stort at elefanten kan bli utryddet i store deler av Sentral- og Vest-Afrika i løpet av få år.

Big business. Dette er kun en del av et større spill. Grensekryssende organisert miljøkriminalitet involverer primært følgende fem hovedsektorer:

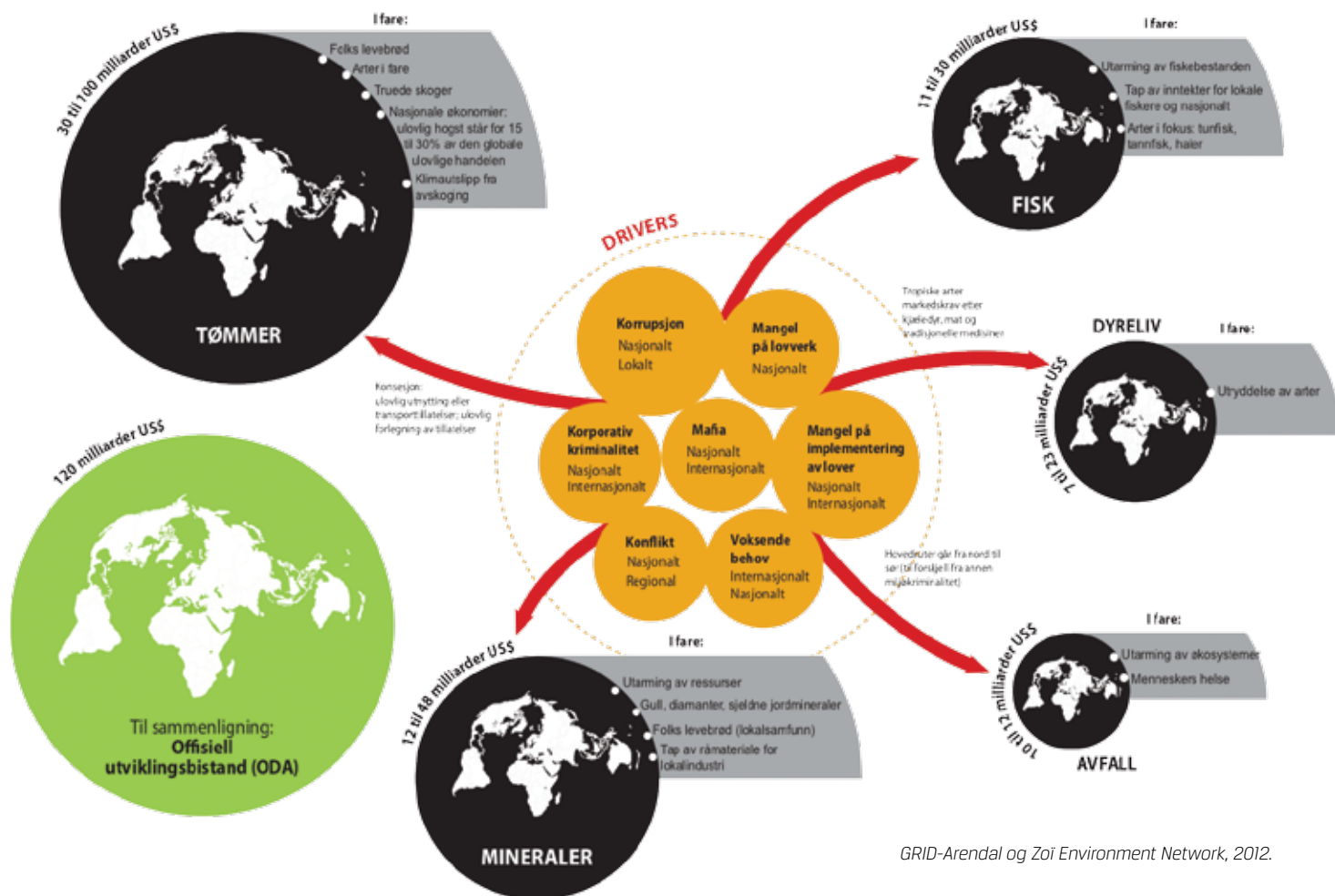
- 1) Ulovlig hogst og avskoging (primært tropisk regnskog)
- 2) Ulovlig fiskerivirksomhet
- 3) Ulovlig gruvedrift og handel med konfliktminerale og diamanter

Bare i 2013 skal over 500 parkvoktere i Øst-Afrika læres opp som sporfinnere. Det finnes anno 2013 fortsatt ingen – absolutt ingen – mer effektiv måte å finne krypskyttere og militsgrupper på i bushen enn gjennom bruk av sporfinnere og et godt etterretningsnettverk.

Alvorlig miljøkriminalitet

GRID-Arendal og Zoë Environment Network, 2012.

- 4) Ulovlig dumping og salg av giftig avfall
- 5) Ulovlig handel med og krypskyting av truede dyrearter og planter (f.eks. nes-horn og elefanter)

For kriminelle har det inntil nylig vært fritt fram, og de store gevinstene og den minimale risikoen har ført til en framvekst av organiserte kriminelle. De har blitt så store at de eier trans-

portskip, hacker seg inn på statlige hjemmesider og skriver ut falske tillatelser og opererer i mange land.

FNs organ for narkotika og kriminalitet og INTERPOL. Det siste tiåret har både INTERPOL, FNs organ for narkotika og kriminalitet (UNODC) og FNs miljøorgan (UNEP) advart mot

det voksende omfanget av organisert miljøkriminalitet og mangelen på respons. Spesielt har bekymringen vært at miljøkriminaliteten har blitt langt mer organisert og involverer karteller også fra andre kriminelle områder, som narkotika, på grunn av den lave risikoen og den høye fortjenesten. Virksomheten involverer også betydelig slavearbeid og trafficking.

Det har vært uttrykt stor bekymring for omfattende ulovlige fiskerier spesielt utenfor kysten av Vest-Afrika, der også dumping av giftig avfall har økt. Flere rapporter har diskutert om det omfattende overfiske har ført til at flere arbeidsløse fattige fiskere kan ende som slavearbeidere på større båter, eller går over til å drive piratvirksomhet. Dette har vært diskutert blant annet i Somalia og i Adenbukten, selv om dette er et mindre viktig fiskeområde enn Vest-Afrika.

Enda mer bekymringsverdig er den svært omfattende organiserte kriminaliteten innen ulovlig hogst og avskoging. Avskoging av spesielt tropisk regnskog utgjør rundt 17 % av de globale klimautslippene, og den ulovlige hogsten utgjør i sentrale tropiske land mellom 50 og 90 % av hogsten og er en direkte trussel for REDD-, REDD+- og UN REDD-programmene for å redusere utslipp fra avskoging. Disse programmene utgjør en sentral del av internasjonal og norsk klimapolitikk.

Den betydelige veksten i organisert miljøkriminalitet utgjør også en betydelig trussel mot samfunns- og statsbygging i en rekke utviklingsland gjennom omfattende korrupsjon, hvitvasking og undergraving av statlig og menneskelig sikkerhet. Tapte ressurser og skatteinntekter, som primært kanaliseres og hvitvaskes gjennom lovlig virksomhet, føres

som hovedregel ut av landene, ofte til skatteparadiser eller utenlandske enkeltpersoner og selskaper.

De økonomiske skadevirkningene av organisert miljøkriminalitet, spesielt når det gjelder fisk og tømmer, er meget omfattende, og de

UNEP og INTERPOL antyder at mellom 30 og 100 milliarder dollar tappes hvert år gjennom ulovlig hogst

tapte ressursene overstiger antakelig i dag verdens samlede bistandshjelp (ODA – Official Development Assistance) på rundt 120 milliarder amerikanske dollar årlig. Nylige estimater fra FNs miljøorgan UNEP og INTERPOL antyder at mellom 30 og 100 milliarder dollar tappes hvert år gjennom ulovlig hogst. For fiskerier ligger dette tallet antakelig på mellom 15 og 30 milliarder dollar.

Norsk bistand i kampen mot organisert miljøkriminalitet. Det er satt i gang et begynnende samarbeid mellom UNEP, det norske FN-senteret GRID-Arendal og INTERPOL i LEAF-prosjektet (Law Enforcement Assistance

for Forests), finansiert av norske NORAD, som skal bygge en plattform for å bekjempe skogskriminalitet. Et annet samarbeidsprosjekt er det såkalte ICCWC-konsortiet, med INTERPOL, UNODC, CITES (FNs konvensjon om handel med truede dyr og planter), Verdensbanken og WCO (Verdens Tollorganisasjon), som skal bekjempe organisert miljøkriminalitet. Det er viktig at arbeidet mot organisert miljøkriminalitet styrkes og utvikles til et effektivt program som koordineres både for fiskerier og tømmer, så vel som andre former for miljøkriminalitet. Bistandsmessig utgjør dette et svært stort potensial.

I 2013 finansierte dessuten NORAD i samarbeid med UNODC et prosjekt kalt ORGFORC, som skal jobbe med å bygge opp en etterretningsstruktur og undersøkelser samt kurse dommere og politi i å bekjempe organisert miljøkriminalitet, spesielt innen skog.

Miljøkriminalitet har blitt en omfattende business. I en senere artikkel vil det bli belyst hvordan den organiserte kriminaliteten foregår, og hvordan kriminelle hvitvasker tømmer og benytter seg av stråselskaper, holdingselskaper og skatteparadiser for å plyndre utviklingsland for enorme ressurser. Det finnes et økende internasjonalt nettverk som driver med ulovlig tømmer, ulovlige fiskerier, mineraler, krypskyting eller oppkjøp av giftig avfall og påfølgende dumping, gjerne i havet eller i utviklingsland.

Vår oppgave er blant annet å lære parkvokterne gode åstedsrutiner for å unngå kontaminering, sikre avtrykk og patronhylser. Vi lærer dem også viktigheten av å dokumentere med bilder og skisser.

Rettsvern for dyr

Hvorfor etterforskning og spesialisert laboratorievirksomhet trenger hverandre

TEKST: VETERINÆR RETTSMEDISIN JOHAN SCHULZE, VETERINÆRINSTITUTTET, TRONDHEIM

Er veterinær rettsmedisin et nytt eller gammelt fag? Er det forbeholdt patologene ved universitetet, eller kan enhver veterinær bidra? Hvordan bør levende eller døde dyr, rester av dyr eller produkter med animalsk opphav håndteres, og hvilke begrensninger finnes dersom man bare har med deler av dyret å gjøre?

Svarene er mange og lange og for det meste entydige.

Etterforskingens behov har tradisjonelt blitt godt ivaretatt av det veterinære miljøet, både på klinisk side (ved undersøkelse av det levende dyret) og på patologisk side (med den klassiske obduksjonen som kjernevirksomhet). Med tiden har forholdene naturligvis forandret seg. Lover og forskrifter har økt i omfang og presisjonsnivå, dyreholdet har blitt industrialisert, og mennesker knytter seg følelsesmessig langt sterkere til sine kjæledyr og sportsdyr enn før. De etiske normene våre inkluderer dyret som en medskapning som har egne følelser og behov og egenverdi, og samfunnet tar ansvar for ville dyrs levevilkår, selv om omgivelsene de lever i, er påvirket av menneskenes inngrep som aldri før. Det er derfor ikke overraskende at de tradisjonelle faggrenene som patologi og genetikk utvides fortløpende med rutiner og metodikker som fokuserer på de særegne rettslige behovene på dette området. Omfanget av spesialisering er blitt så stort at behovene ikke lenger automatisk blir fanget opp av de tradisjonelle faggrenene. Dette har ført til etablering av et eget fag, nemlig veterinær rettsmedisin, som innebærer å bruke veterinærvitenskap til å løse rettslige konflikter.

Samarbeidet mellom vitenskapen og rettsvesenet har altså forandret seg. For rundt 20 år siden begynte man i rettsvesenet i USA å bruke den såkalte Daubert-standard for å vurdere om metoder og teorier som en sakkyndig presenterer for retten, følger den aktuelle vitenskapelige standarden og dermed bidrar til å øke rettsikkerheten. Det ble med andre ord etablert en sjekkliste for validiteten til den sakkyndiges forklaring.

Dauberts fire kriterier:

1. Empirisk kontrollerbarhet: Kan den anvendte metodikken/teorien verifiseres eller motbevises?
2. Er metodikken offentliggjort i et fagblad, og har fagmiljøet foretatt en kritisk vurdering av den (peer review-prosess)?
3. Er metodikkens usikkerhetsgrad kjent, og er det tatt hensyn til denne ved vurdering av sluttresultatet?
4. Er metodikken godkjent i det aktuelle vitenskapelige fagmiljøet?

Den eldre Frye-standard omfattet kun det siste punktet, om godkjennelse i det aktuelle fagmiljøet. Daubert-standard har blitt tatt i bruk også i andre land, som Canada og Storbritannia, og har slik blitt veiledende for de forensiske vitenskapene. I praksis vil selvfølgelig de sakkyndige forsøke å oppfylle disse kvalitetskravene for å lette etterforskingen og for å kunne være trygg på arbeidets kvalitet. I Norge er denne kvalitetskontrollen i den humane rettsmedisinen ivaretatt av Den rettsmedisinske kommisjon, mens vi på den veterinære og biologiske siden fortsatt mangler en slik institusjon. Enhver seriøs institusjon og enkeltperson må derfor være ekstra selvkritisk i sitt arbeid.

Dermed er ett av de innledende spørsmålene besvart: Ja, også enhver veterinær kan gjøre en god forensisk jobb, bare han eller hun gjør sitt relevante faglige grunnlag klart for retten og tar på seg ansvaret for bevisbehandlingen.

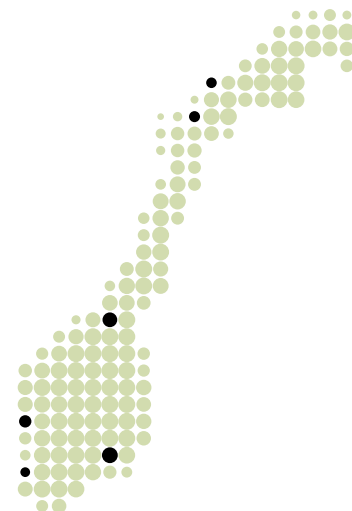
Kvalitetssikringen er kommet langt dersom en oppnevnt sakkyndig følger de allmenne forensiske rutinene på de respektive fagfeltene som håranalyse, genetiske og toksikologiske undersøkelser, rettsmedisinske obduksjoner med mer. Med stigende detaljnivå på undersøkelsene øker imidlertid også betydningen av korrekt håndtering av bevismaterialet i henhold

Bearbeiding av åsteder med fokus på dyr, spesielt ville dyr, er likevel en sjelden oppgave for mange

til rutiner, slik at feil unngås, og av at bevis og håndtering er kjent gjennom dokumentasjon og dermed kan tas hensyn til ved videre prosessering. Kommunikasjonen mellom partene blir altså særlig viktig, og det kan være hensiktsmessig å forhøre seg på forhånd ved laboratoriet om hvilke typer bevis som vil være aktuelle, og om en bør følge spesielle rutiner ved prøvetaking. Åstedet vil selvfølgelig være avgjørende for bevisinnsamlingen, og en omfattende bevis-sikring vil øke sjansen for at et utvalg av bevisene kan bli prosessert. Bearbeiding av åsteder med fokus på dyr, spesielt ville dyr, er likevel en sjelden oppgave for mange, og en samtale med en veterinær med kompetanse innen retts-

1. Uven som ble skutt i saken som er omtalt på side 60, ble undersøkt av Veterinærinstituttet, Trondheim.

2. Veterinærinstituttet har laboratorier i Oslo, Sandnes, Bergen, Trondheim, Harstad og Tromsø, med til sammen rundt 360 ansatte.

medisin kan være arbeidsbesparende og gjøre bevissikringen mer målrettet. Som eksempel vil bevisverdien av en prøve som det finnes presedenssaker for, kunne være langt høyere enn av en prøve der det ikke er tilfelle.

Veterinærinstituttet. Det følgende omhandler den laboratorierelaterte delen av veterinær rettsmedisin og dekker ikke det den kliniske veterinæren kan bidra med. Det påpekes imidlertid at klinisk informasjon, dersom den er tilgjengelig, er svært viktig også for laboratoriearbeidet.

Veterinærinstituttet har laboratorier i Oslo, Sandnes, Bergen, Trondheim, Harstad og Tromsø, med til sammen rundt 360 ansatte. Veterinærinstituttet er et nasjonalt forskningsinstitutt innen dyrehelse, fiskehelse, mattrygghet og dyrevelferd med uavhengig forvaltningsstøtte til departementer og myndigheter som primæroppgave. Beredskap, diagnostikk, overvåking, referansefunksjoner, rådgivning og risikovurderinger er de viktigste virksomhetsområdene.

Materiale som sendes inn til Veterinærinstituttet, omfatter hovedsakelig døde dyr (kadavre) eller deler av dyr. Førstnevnte obduseres, som oftest med hovedfokus på å fastslå dødsårsak. Utover dette kan resultatet av en obduksjon omfatte biologiske grunndata (art, rase, kjønn, kroppskondisjon med mer), dødstidspunkt (tilnærmelsesvis), tilstedeværelse og aldersestimater av sår, skader og abnormiteter og deres funksjonelle betydning, tilstedeværelse og karakterisering av sykdom og så videre. Dersom undersøkelsens mandat ikke tilsier noe annet, vil rapporten inneholde en sluttkonklusjon som omfatter dødsårsak samt informasjon om dødsmekanismen, det vil si den fysiologiske forstyrrelsen som ble forårsaket av dødsårsaken (for eksempel blødning, blodforgiftning eller sirkula-

sjonssvikt), og gi en formening om dødsart, altså en forklaring på hvordan dødsårsaken oppstod (naturlig, utilsiktet, drept eller ubestemt).

Deler av dyr gir i utgangspunktet ikke grunnlag for slike omfattende konklusjoner. Hvis for eksempel en flådd ulv blir sendt inn, vil det at skinnen mangler, innskrenke vurderingen av kroppskondisjonen, ettersom en del underhudsfett vil mangle. Spor etter ytre vold kan være tapt, likeså spor etter hudparasitter som skabbmidd. Vurderingen av dødstidspunktet kan også bli innskrenket, ettersom en ikke kan vurdere om ulven hadde vinter- eller sommerpels eller var under hårskifte. Forråtnelsen av et kadaver vil ha et annet tidsforløp enn ved et skinnlagt dyr. Det vil dessuten ikke være mulig å benytte seg av alle spesialundersøkelsene som baserer seg på håranalyse. Innsendelser av deler av dyr må derfor i langt større grad enn

... et tett samarbeid mellom politi og den veterinære rettsmedisineren er viktig

for et kadaver følges av et spesifikt mandat. Selv om svaret som oftest vil inneholde forbehold, kan analyser av prøver som bein, skinn, blod eller vevsbiter likevel være svært nyttige. Slike undersøkelser kan besvare spørsmål om for eksempel art, kjønn, dyrets alder (analyse av tilvekstsoner i rørbein), kondisjon (totalfettanalyse av beinmarg), om delene er blitt forandret, og i så tilfelle av dyr eller menneske, om delene kommer fra ett eller flere individer eller fra én eller flere arter, og så videre.

Utover kadavre og deler av dyr finnes det en tredje type prøver, nemlig materiale som et dyr eller en del av et dyr er bærer av, eller ting som et dyr har vært i kontakt med. Et banalt eksempel er hår av sau som fortsatt sitter fast på labbene til en bjørn. Dette understreker for øvrig hvor viktig det er å ha gode rutiner ved emballering av prøver, slik at det ikke er tvil om at hårene var der da bjørnen ble funnet av politiet. Andre konkrete eksempler er sko med spor etter mulige bittmerker, hår fra andre enn det innsendte dyret, prosjektilrester etter tidligere påskyting, blod av ukjent opphav på en presenning eller i prøver av snø med mer.

Selv om Veterinærinstituttet ikke nødvendigvis selv disponerer den påkrevde metodikken eller spesialkompetansen til å utføre enhver undersøkelse, kan vi medvirke til korrekt innsamling av bevis og eventuelt til bevisbehandling og videreformidling til andre relevante og rettsgodkjente spesiallaboratorier. En god oversikt over metodespektret, undersøkelsens relevans for saken og for eksempel rekkefølgen på undersøkelsene (dersom en prøve må undersøkes med flere metodikker) vil kunne bidra til å bygge en sak som fører til en god dom. Ettersom saker der dyr er involvert, ofte byr på vanskelig åstedarbeid, særlig på ubeskyttede åsteder som i faunakrimsaker, er et tett samarbeid mellom politi og den veterinære rettsmedisineren viktig.

I de følgende utgavene av Miljøkrim vil det bli nærmere belyst hvilke rutiner og metodikker som anses som viktige sett fra laboratoriets ståsted, først ved å se på hva politiet kan få ut av en veterinær rettsmedisinsk obduksjon, og da spesielt av rovdyr som er drept eller død som følge av ytre vold, og hva politiet bør gjøre i forkant av obduksjonen. Senere vil spesielle temaer som DNA, gift / kjemiske stoffer og hår relatert til dyr bli belyst.

Samarbeid om naturlige oppgaver

TEKST: MILJØKOORDINATOR/POLITIFØRSTEBETJENT **STEINAR SUNDE**, AGDER POLITIDISTRIKT

Benevnelsen årshjul sikter til da vi tidligere satte opp en plan for hva vi skulle ha fokus på til hvilken tid på året. Dette er nå videreutviklet til en todagers faglig samling hvor summen av kunnskapen vi besitter, gjør oss i stand til å presentere en plan for hvor, når og hva vi bør rette kontrollinnsatsen mot. Foruten at kontrollinnsatsen selvsagt skal være mest mulig problemorientert, er det et mål i seg selv at alle miljøkontakter skal planlegge og gjennomføre et minimum antall kontroller i sin teig. På denne måten håper vi å bevisstgjøre og involvere tjenestemenn utover miljøkontakten i bekjempelse av miljøkriminalitet.

Mens enkelte miljøsaker i hovedsak forekommer i form av mottatte anmeldelser fra tilsyns- og forvaltningsorganer, er det en rekke sakstyper hvor antall anmeldelser nesten utelukkende er et resultat av politiets egen kontrollvirksomhet. Uavhengig av at det stadig presiseres i rundskriv og tiltaksplaner at politiet skal samarbeide med andre som utfører oppsyn, tilsyn og kontroll på miljøfeltet, ser vi det som en selvfølge at vi samarbeider med Statens naturoppsyn (SNO) lokalt under planleggingen av felles kontrollinnsats. Vi har få personer med begrenset politimyndighet i Agder, og de fleste av dem er helt eller delvis tilknyttet SNO. Dette gir oss et oversiktlig, allsidig, kalibrert og kunnskapsrikt oppsynskorps som driver miljøkontroll i tett samarbeid med politiet. De samme personene brukes like gjerne til oppgaver på sjøen som til fjells. Kystvakta og Fiskeridirektoratet har så langt ikke vært med på årshjulsamlingen, men vi samarbeider med dem i andre fora og kontakter dem i forkant av aktuelle planlagte kontroller til sjøs.

Fagfeltet miljøkriminalitet er nok i politiet fremdeles for de spesielt interesserte og er i større eller mindre grad et ensomt ansvarsområde rundt om på tjenestestedene. Vi ser det derfor som svært viktig å møtes for å diskutere, knytte kontakter og få faglig påfyll og motivasjon på lokalt nivå, og det er positivt og nyttig

å samle både miljøkontakter og personell med begrenset politimyndighet. På samlingene gjennomgås alt fra generelle politifaglige emner til helt lokale utfordringer og problemstillinger.

Det er ikke så mange fora hvor det faller seg naturlig å diskutere miljøforseelser inngående. På årshjulsamlingen bruker vi imidlertid tid på det, og deltakerne kan komme med ønsker om saker de vil ta opp. Diskusjon rundt konkrete saker er matnyttig og skaper engasjement. Det er imidlertid viktig å ikke bare sole seg i glansen av saker som førte frem, ved utelukkende å referere til forelegg. Lærdom ligger ikke minst i sakene som ikke gikk etter planen. Grunnlaget for kvaliteten på oppgaveløsningen og resultatet av typiske miljøkontrollsaker legges på stedet når man står oppi situasjonen. I mange miljøsaker, for eksempel knyttet til jakt og fiske, kreves det kunnskap utover lovverket for å kunne utføre en god jobb. De fleste av oss har opplevd å overse avgjørende momenter på stedet.

Som miljøkoordinatorer kan vi havne litt mellom barken og veden i straffesaksbehandlingen i enkelte saker. Vi har forståelse for at en person med begrenset politimyndighet som har anmeldt noen, muligens for et mindre alvorlig forhold, forventer at saken resulterer i forelegg. Vi vet også at mange av disse sakene kan ha stor signaleffekt og virke preventivt i for

eksempel et fiskemiljø, snøscootermiljø eller jaktmiljø. Samtidig har vi forståelse for at en påtalejurist, som i tillegg til en anmeldelse for et umerket fiskeredskap har innkurven full av alle typer straffesaker, må prioritere. Det er ikke alltid sakene er så åpenbare som man kanskje tror når anmeldelsen skrives, og det kan være flere grunner til henleggelse. I den grad det er mulig, tror jeg det er viktig å informere om hvorfor en sak eventuelt blir henlagt, og å presisere at det ikke betyr at det er nytteløst å anmelde lignende saker igjen. Det er sjelden at to tilsynelatende like saker faktisk er like. Årshjulsamlingen er et samarbeidsforum som gir oss en fin anledning til å ta opp slike temaer.

Fra årets agenda nevnes:

- Statistikk
- Har kontrollvirksomheten effekt?
- Adgang til administrative sanksjoner som alternativ til politianmeldelse i stadig flere lover
- Vannscooterproblematikk
- Ørneprosjektet
- Fisketeiner – utfordringer i dagens lovverk
- Innføring i Miljøinfo
- Gjennomgang av diverse straffesaker
- Planlegging av kontrollvirksomhet

Alt henger sammen med alt

– biologisk mangfold i praksis

TEKST: BIOLOG (PHD) SOLVEIG RAVNUM & STATSADVOKAT AUD INGILD SLETTEMOEN, BEGGE FRA ØKOKRIM

solveig.ravnum@politiet.no / aud.ingvild.sletteмоen@politiet.no // FOTO: JON M. ARNEMO

Hvordan foregår forskningen på biologisk mangfold i praksis, knyttet til utbredelsen av rovdyr i et økosystem og hvilken betydning har de for artsmangfoldet i systemet som helhet?

De økologiske sammenhengene mellom artene.

I moderne miljølover er det beskyttelsen av samspillet og balansen i naturen som er poenget. Hver enkelt art er beskyttet ikke bare av hensyn til arten i seg selv, men like mye på grunn av den betydningen den har for samspillet i naturen som helhet. Dette er kommet til uttrykk i naturmangfoldloven § 1 om at lovens formål er å ivareta naturen med dens biologiske mangfold og økologiske prosesser, slik at den gir grunnlag for menneskenes virksomhet, kultur, helse og trivsel. Viktigheten av det biologiske mangfoldet er også kommet til uttrykk ved at det er straffeskjerpende dersom en overtredelse har medført eller voldt fare for betydelig skade på naturmangfoldet, jmf § 75 annet ledd.

Naturmangfoldloven § 3 bokstav c definerer biologisk mangfold som «mangfoldet av økosystemer, arter og genetiske variasjoner innenfor artene, og de økologiske sammenhengene mellom artene».

Alle arter i ethvert økosystem har en spesiell rolle. Iblant er ikke denne rollen særlig åpenbar, og den kan være ukjent for oss. Men et økosystem vil alltid ta skade av at man fjerner eller reduserer én eller flere arter på unaturlig vis utenom den normale evolusjonen. I en Science-artikkel fra 2011 skriver den amerikanske forskeren James A. Estes og de 23 medforfatterne at dersom man fjerner toppen i et økosystem, skaper det ubalanse nedover i næringskjeden og gir et redusert biologisk mangfold¹. Forfatterne skriver at denne effekten har blitt observert

i mange ulike studier av toppkonsumenter fra forskjellige økosystemer i hele verden, både spekkhogger, løve, ulv, puma, hvithai og sjøoter¹. Forskerne i Science-artikkelen kaller denne effekten for «trofisk nedgradering av planeten jorden».

Amerikanske nasjonalparker – et stort eksperiment.

Et godt eksempel på hvilken betydning rovdyrene har for det biologiske mangfoldet, kommer fra noen nasjonalparker i USA. Der har man studert effekten av fraværet av rovdyr i fem geografisk atskilte og biofysiske ulike nasjonalparker². Siden disse parkene har hatt en beskyttet flora og fauna over lengre tid, med unntak av rovdyrene, har de gitt forskerne et unikt utgangspunkt for å studere fravær av rovdyr i et avgrenset område. Det var hovedsakelig to forskjellige kombinasjoner av rovdyr og byttedyr som var gjeldende i disse parkene,

til 1950, særlig lokale amerikanske arter som balsampoppel, storbladlønn, sort eik og andre poppelarter. Konsekvensen ble et drastisk skifte til alternative økosystemer som vi ennå ikke aner utgangen av.

Da Yellowstone nasjonalpark ble opprettet i 1872, fantes det både ulv, bjørn, puma og gaupe i parken. Selv om dette var en nasjonalpark, ble den siste ulven i Yellowstone skutt i 1926, og siden den gang har byttedyrene (hjortedyrene) hatt fritt fram. Dette resulterte i et overbeitt landskap og stopp i skogens gjenvekst. Alle arter som trengte busk og kratt for å leve, forsvant, deriblant mange fugler og mindre pattedyr, for eksempel beveren. I 1995 ble ulven igjen introdusert i Yellowstone nasjonalpark, og dette har man allerede sett positive effekter av³. Blant annet har løvtrær og busker kommet tilbake, noe som har gitt levestrukturer for flere dyrearter. Videre har fugler, fisk, amfibier og insekter økt i antall, og beitemulighetene har økt for den amerikanske bisonen.

Alle arter som trengte busk og kratt for å leve, forsvant

enten ulv og wapiti (en stor nordamerikansk hjort) eller puma og mulhjort. Da rovdyrene forsvant, fikk de planteetende byttedyrene fritt spillerom, noe som resulterte i en dramatisk endring av naturlige plantesamfunn, der mange løvtresorter ble lokalt helt utryddet fra cirka 1910

Rovdyr i Norge. I Norge har vi fire store rovdyr, som ble fredet i 1972–1973: ulv (*Canis lupus*), bjørn (*Ursus arctos*), jerv (*Gulo gulo*) og gaupe (*Lynx lynx*). I 2012 var det i Norge cirka 400 individer av gaupe, 385 individer av jerv og 151 individer av bjørn, cirka 28–32 helnorske ulver pluss cirka 28–32 ulver i et grenserevir mellom Norge og Sverige⁴. Hvis vi ser på historikken til bestandene, så var det store forekomster av bjørn i Skandinavia rundt 1850, cirka 4 000–5 000 individer, hvorav cirka 65 prosent var

1

2

1: Ulv 1115 (hann) ble merket og flyttet fra Norrbotten til Dalarna i mars 2011 (3 år, 46 kilo); den ble skutt («skydds jakt») i mai samme år.

2: Bjørn W0501 (hann) ble merket i Dalarna i april 2005 (7 år og 231 kg) og ble påkjørt av tog i april 2010 og senere avlivet etter et ettersøk; den veide da 272 kilo som er den høyeste registrerte vekt noen gang på en bjørn i Skandinavia (se vedlegg).

i Norge⁵. Videre var det cirka 1 000–2 000 ulver i Sverige og omtrent halvparten så mange i Norge⁶. Bestanden av gaupe og jerv var også betydelig høyere for 150 år siden enn i dag⁷.

Antallet bjørn og ulv i Norge i dag er altså mellom 5 og 10 prosent av det som fantes for 150 år siden. I Norge innførte staten i 1846 skuddpremier på felling av rovdyr, for slik å utrydde alle rovdirene. Det samme skjedde i Sverige og Finland. I 1930 var det kun noen få individer av ulv, gaupe og jerv igjen i Norge⁷, og antallet bjørner var cirka 130 individer⁸. I tillegg ble det skutt flere byttedyr fra 1850, både elg, rådyr og hjort, slik at næringsgrunnlaget til ulven ble sterkt redusert (ulven livnærer seg hovedsakelig på elg vinterstid⁹).

Hjortevilt i Norge. Næringsgrunnlaget for rovdyr i Norge omfatter til stor del hjortevilt, det vil si elg, rådyr, hjort og dåhjort. Bestandene av

hjordrevilt var lave rundt 1900, men siden 1970 har bestandene av elg, hjort og rådyr økt til levedyktige bestander⁹. I 1950 var det cirka 4–500 elg i Norge, i 1970 cirka 7 000, og i dag er det cirka 400 000 elg og 500 000 rådyr i Sør-Skandinavia¹⁰. Dette er faktisk en av verdens tetteste bestander av elg og antagelig den største bestanden noen gang i Sør-Skandinavia. Årsaken til den sterke veksten i hjorteviltbestandene er flere, blant annet den lave rovdyrbestanden og opphøret av bestandsskogbruket med økning av åpne hogstflater med periodevis næringsrike planter^{10/11}.

Effekten av den store hjortedyrbestanden i norsk natur og fauna. Forskningsdata viser at denne store bestanden av hjortedyr blant annet har ført til overbeite av skogområder, slik at kun de største trærne står igjen, mens gjenveksten av skogen hemmes.

Dette påvirker alt som lever i skogen, hele økosystemet blir endret, og det biologiske mangfoldet forringes¹¹. Det er vist at store planteetere som hjort og elg er nøkkelarter som har sterk påvirkning på landskapet de lever i, gjennom næringsssykluser og næringsstrømmer^{12/13}.

Nye forskningsdata viser også at den sterke økningen av hjortedyr samt klimaendringene er hovedårsakene til økningen av flått (*Ixodes ricinus*) de siste 30 årene i store deler av Europa¹⁴. Studier finnes fra blant annet Sverige, Norge, Danmark og Storbritannia. Antagelig gav den økte mengden vertsdyr (hjortedyr) grunnlaget for økningen av antallet flått. I Norge har både flått og hjortelusflue (*Lipoptena cervi*) økt i antall siden 1980. Flåtten er som kjent spredd av sykdommen borrelia (årsaket av *Borrelia burgdorferi*-bakterien) og skogflåttencefalitt / akutt hjernehinnebetennelse (årsaket av virus av typen TBE)¹⁵.

REFERANSER

- Estes J. A. (2011). *Trophic Downgrading of Planet Earth*. Science, vol 333, 15 July 2011.
- Beschta & Ripple (2009). *Large predators and trophic cascades in terrestrial ecosystems of the western United States*. Biol Conserv, vol 142, no 240.
- Smith D. W., Peterson R. O. and Houston D. B. (2003). *Yellowstone after wolves*. BioScience, vol. 53, no 4, p 330–340.
- Direktoratet for naturforvaltning – rovviltportalen (20/3/2013). www.rovviltportalen.no
- Skavhaug S., *Direktoratet for naturforvaltning* (2005). Historiske tilbakeblikk på vilt- og fiskeforvaltningen i Norge.
- Pedersen et al., NINA rapport 117 (2005). *Det Skandinaviske ulveprosjektet SKANDULV*.
- WWF, *Nordens rovdyr – et historisk tilbakeblikk* (20/3/2013).
- Sand H., Zimmermann B., Wabakken P., Andren H. and Pedersen H. C. (2005). *Using GPS technology and GIS cluster analyses to estimate kill rates in wolf ungulate ecosystems*. Wildlife Society Bulletin 33:914–925.
- Miljøstatus av Direktoratet for naturforvaltning (13/11/2012).
- Lavsund S., Nygren T. and Solberg E. J. (2003). *Status of moose populations and challenges to moose management in Fennoscandia*. Alces, vol. 39: 109–130.
- WWF, *Rovdyr mot flått og hjortelusflue* (20/3/2013).
- Kie J. G., Alger A., Bowyer R. T. (2005). *Landscape-level movements of North American elk (cervus elaphus): effort of habitat patch structure and topography*. Landscape Ecology, vol 20, p 289–300.
- Nyvoll O. T., Direktoratet for naturforvaltning (2010). *Kartlegging av inngrepsfri natur*.
- Medlock J. M. et al. (2013). *Driving forces for changes in geographical distribution of Ixodes ricinus ticks in Europe*. Parasites & Vectors, vol 6, no 1.
- Folkehelse (20/05/2011).

Utfyllende kildeliste finner du på miljokrim.no.

Utvalgte aspekter ved leting etter stjålne kulturminner

sett fra polsk politis synspunkt

COPYRIGHT: NATIONAL HERITAGE BOARD OF POLAND

TEKST: MARCIN GOCH OG MIROSŁAW KARPOWICZ

Mot slutten av 1900-tallet ble kulturminnekriminalitet, på linje med narkotikakriminalitet, våpenhandel og menneskehandel, en del av internasjonal, organisert kriminell virksomhet i mange land.

For over 40 år siden bestemte de landene som underskrev UNESCOs Paris-konvensjon av 17. desember 1970, at ulovlig innførsel, utførsel og overføring av eiendomsrett av kulturminner er en av de viktigste grunnene til forringelse av kulturarv i de landene som kulturgjenstandene kommer fra. De fastslo også at internasjonal samarbeid er en av de mest effektive midlene når kulturminner skal vernes mot de ovennevnte truslene.

Da Polen undertegnet denne internasjonale «grunnloven» for vern av kulturarv, forpliktet landet seg overfor de øvrige partene, det vil si at landet ikke skal tillate innførsel av kulturminner utført ulovlig fra opprinnelseslandet. Dette innebærer at problematikken rundt smugling både omfatter innførsel og utførsel av kulturminner.

Den 3. november 2004 ble det avholdt en internasjonal konferanse under tittelen «Internasjonal samarbeid mellom politi, grensevakt og tollvesen i forbindelse med bekjempelse av kulturminnekriminalitet». I Szczecyno ble

en «Overenskomst mellom Finansministeren, Kulturministeren, politidirektøren og sjefen for grensevakten om samarbeid om bekjempelse av ulovlig utførsel eller innførsel av kulturminner, fra eller til utlandet», underskrevet (Politiets nasjonale hovedkvarters offentlige journal 2004, nr. 21, post 135). Dokumentet fikk anerkjennelse fra representanter fra ulike etater i mange europeiske land, og det ble utarbeidet forut for løsninger utarbeidet av EU. Dokumentet gjelder først og fremst ulovlig innførsel av kulturminner fra land som ikke er med i EU.

Det er en sannsynlig antagelse at det ofte er selgere i god tro som gjør ulovlig omsetning av kulturminner mulig

EUs løsninger (blant annet Rådets direktiv 93/7 av 15. mars 1993 om tilbakelevering av stjålne eller ulovlig utførte kulturminner og Rådets forordning 3911/92 av 9. desember 1992

KILDE

The article was published in Stop heritage crime. Good practices and recommendations. The publication constitute part of the project «Legal and illicit trade with cultural heritage. Research and education platform of experience exchange in the field of prevention from crime against cultural heritage», co-financed by EEA Grants and Norway grants.

om utførsel av kulturminner) fastsetter bare handlingsregler i tilfelle ulovlig overføring av kulturminner innenfor EU, samt tilsyn ved utførsel av disse over EUs ytre grenser.

I 2003 trådte lov om vern og bevaring av kulturminner (Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, polsk lovtidende 2003 nr. 162 post 1568 med senere endringer) i kraft i Polen. Art. 4 pkt. 4 fastsetter særlig forvaltningsorganers forpliktelser til å iverksette tiltak for å hindre tyveri, tap eller ulovlig utførsel av kulturminner til utlandet. Deres adressat er først og fremst politiet, grensevakten og tollvesenet.

I den nye straffeloven (Kodeks Karny) av 6. juni 1997 brukte lovgiveren i kapittel 35, «Forbrytelser mot eiendom», for første gang begrepet «gjenstand med spesiell betydning for kulturen». Det ble dermed i art. 294 fastsatt kvalifisert skyldgrad og større ansvar for personer som begår forbrytelser som tyveri, tilegnelse, bedrageri, ødeleggelse, skading eller heleri av gjenstander av høy verdi og gjenstander av særlig stor kulturell betydning. Det ser likevel ut til at det ville vært inkonsekvent å overse tyveri ved innbrudd i loven. Vår erfaring bekrefter nemlig at de fleste tilfellene av tilegnelse av kulturminner av usedvanlig verdi fant sted nettopp som følge av tyveri ved innbrudd. Og mens det ved vanlige tyverier kan være snakk om såkalt leilighetsvis tyveri, er tyveri ved innbrudd ofte overlagte innbrudd som krever forhåndssondering av åstedet, valg av medsammenstørrede og forberedelse av midler – ofte er dette såkalte «bestillingstyverier» (oppdrag).

Det er en sannsynlig antagelse at det ofte er selgere i god tro som gjør ulovlig omsetning av kulturminner mulig, og med gjeldende lovgivning er det mulig å innføre kulturminner som er anskaffet på ulovlig måte, på det lovlige markedet

Generelt må man fastslå at tyveriene for

det meste gjelder middels viktige kulturminner, men det forekommer også ran av uerstattelige kulturminner. Her følger eksempler på tyverier av gjenstander som er verdt flere hundretusener eller millioner dollar:

- 1980, tyveri fra kirke- og klosterkomplekset i Święta Lipka (Warmińsko-Mazurskie fylke) – en monstrans i form av et lindetre som er unik i Europa (den har ikke blitt gjenfunnet) – [fig. 1]
- 1986, tyveri ved innbrudd i katedralen i Gniezno (Wielkopolskie fylke) og uopprettelig ødeleggelse av St. Adalberts sarkofag; en del av figuren ble gjenfunnet i form av omstøpt metall og knuste fragmenter (inntil nå er dette det groveste tilfelle av ran og hæverk av sakral kunst i Polen)

- 1987, tyveri ved innbrudd fra kirken i Biecz (Małopolskie fylke) og tyveri av maleriet Nedstigning fra korset av en ukjent kunstner fra Michelangelo Buonarottis krets (gjenfunnet i Polen etter noen uker)
- 1990, innbrudd i en ortodoks kirke i Jabłeczna (Lubelskie fylke) og tyveri av ikonene Guds mor blant profeter (Matka Boska wśród proroków) og St. Onofrios (Św. Onufry) fra 1600-tallet, gjenfunnet i Polen etter fire år
- 1992, maleriet Madonna i mystisk hage (Madonna w Ogrodzie Mistycznym) fra 1600-tallet fra kirken i w Gościeszyn (Kujawsko-Pomorskie fylke), forsøkt solgt i Skandinavia, gjenfunnet i Polen etter et par år
- 1994, innbrudd i kirken i Łubowo (Zachodniopomorskie fylke) og tyveri av triptyk fra 1510 (2/3 ble gjenfunnet i Polen, 1/3 i Tyskland)
- 2000, tyveri av Claude Monets maleri Stranden ved Pourville fra Nasjonalt museum i Poznań (gjenfunnet i 2010) [fig. 2]
- 2008, tyveri av Jacek Malczewskis maleri En manns portrett med landskap (Portret mężczyzny na tle pejzażu) fra auksjonshuset Desa Unicum i Warszawa

Det finnes flere dusin liknende eksempler fra årene 1975–2010 på ran av uvurderlige kunstverk fra rundt omkring i Polen. Verdien på verkene som ennå ikke er kommet til rette, kan variere og komme opp i flere hundretusener eller millioner dollar. Og inntil det foreligger uomtvistelige bevis på uopprettelig ødeleggelse av et bestemt kulturminne, bør man håpe på å gjenfinne det. Foreldelse av lovbruddet innebærer jo ikke overføring av eiendomsrett for de stjalne kulturminnene, og dette kan derfor ikke være grunn til å

stanse letingen. Dette gjelder både her i landet og internasjonalt. Noe annet ville være å regne som en seier for tyver og helere.

Den største delen av tyveriene blir gjennomført av kriminelle grupper som består av et par personer, og mange utfører denne typen tyverier gjentatte ganger. Dessverre virker ikke rettsdommer avskrekkende på gjerningsmennene, og lange fengselsstraffer ser ikke ut til å hjelpe, noe som er en stadig tilbakevendende konklusjon på mange internasjonale symposier og konferanser innen kriminalomsorg. Allikevel forblir straffeansvar vårt viktigste virkemiddel i for å hindre at gjerningsmennene slår til på nytt.

Noe som kan fungere effektivt med tanke på å oppspore tapte kunstverk, er rask registrering i ulike systemer, naturligvis med dokumentasjon som muliggjør identifikasjon av de stjålne kunstverkene når de blir funnet. I kampen mot kunstkriminalitet tar polsk politi i bruk en rekke databaser, blant annet:

1. *Nasjonalt register over stjålne eller ulovlig utførte kulturminner* (Krajowy wykaz zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem) hos Nasjonalt institutt for museumsforvaltning og bevaring av samlinger (Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów), tidligere kalt Senter for vern av offentlige samlinger (Ośrodek Ochrony Zbiorów Publicznych)
2. *Stolen Works of Art* fra INTERPOLs generalsekretariat
3. *Krigstapsregister* fra Kultur- og nasjonalarvdepartementet

Den viktigste databasen som danner grunnlag for letingen her i landet, er *Nasjonalt register over stjålne eller ulovlig utførte kulturminner*. Opprinnelsen til denne sentrale katalogen er knyttet til opprettelsen av Senter for vern av offentlige samlinger (Ośrodek Ochrony Zbiorów Publicznych) i 1988. Behov for registrering av tapte kulturminner gjorde at det ovennevnte registeret ble opprettet, og siden 1992 har dette vært en elektronisk database. Siden juli 2005

har *Nasjonalt register over stjålne eller ulovlig utførte kulturminner* vært tilgjengelig på nettet. Det bør også understrekes at grunnleggende opplysninger om de tapte gjenstandene er tilgjengelige for alle som registrerer seg. Det er politiet, grensevakten, tollvesenet, fylkeskommunale etater for vern av kulturminner (Wojewódzkie Urzędy Ochrony Zabytków), museer og privatpersoner som gir opplysninger om de stjålne gjenstandene eller kulturminnene som er utført til utlandet på ulovlig vis. I dag består databasen av 9822 saker (status per 04.07.2011), herunder 8345 etterlyste kulturminner, 796 ulovlig utførte gjenstander og 681 gjenfunne gjenstander.

INTERPOLs database *Stolen Works of Art* er svært nyttig i verifisering av gjenstander med tydelig utenlandsk opprinnelse. Alle søk

fått mulighet til å sjekke om gjenstanden var stjålet. I dag er 37 000 gjenstander registrert i databasen, herunder 672 fra Polen.

I tillegg benytter polsk politi seg av *Krigstapsregisteret* til Kultur- og nasjonalarvdepartementet. Siden 1992 har departementet tatt seg av registrering av kulturminner som gikk tapt som følge av andre verdenskrig, og de iverksetter ulike tiltak for å gjenfinne dem. I databasen er det allerede registrert rundt 60 000 gjenstander. En del av dem er presentert på departementets nettside.

Når det gjelder arbeidet med å gjenfinne gjenstandene, må man anerkjenne innsatsen fra enkeltpersoner og organisasjoner innen bevaring av kultur- og nasjonalarv (Nasjonalt institutt for museumsforvaltning og bevaring av samlinger og Nasjonalt institutt for kulturarv). De leter etter kulturminner både på det lovlige og ulovlige markedet for kulturminner i Polen og avdekker tyverier av kunstverk. Likevel kommer de fleste «gjenfinninger» som resultat av politiets operative handlinger. Tatt i betraktning den utviklingen vi ser innen tyveri og smugling av kulturminner, kan vi regne med at fenomenet stadig får større omfang. Det er sannsynlig at vi i vår politipraksis stadig oftere vil ha å gjøre med leting og iverksetting av tiltak hvis formål er å gjenfinne tapte kulturminner i utlandet og utenlandske gjenstander i Polen. De siste månedene har vi også sett eksempler på dette. Dette krever at politiansatte har førsteklasses kjennskap til internasjonal lovgivning på området, fordi selv de mest nyttige individuelle kontakter ikke kan erstatte samarbeid mellom organisasjoner og over landegrensene.

I 2007 ble det ved kriminalavdelingen ved politiets nasjonale hovedkvarter opprettet et nasjonalt team for bekjempelse av kriminalitet mot nasjonalarv. Teamets hovedoppgaver omfatter analyse av trusselbildet med henblikk på kulturminnekriminalitet, koordinering av politiets virksomhet i hele landet, regelmessig opplæring av politibetjentene som driver med bekjempelse av denne type kriminalitet, tilsyn med kunstmarkedet og samarbeid med politiorganer fra andre land.

Når det gjelder arbeidet med å gjenfinne gjenstandene, må man anerkjenne innsatsen fra enkeltpersoner og organisasjoner

i databasen blir gjennomført ved hjelp av INTERPOLs sikre kommunikasjonssystem I-24/7. En bruker har mulighet til å søke på alle INTERPOLs fire arbeidsspråk: engelsk, fransk, spansk og arabisk. Det er representanter for nasjonale INTERPOLkontorer, politifunksjonærer og -ansatte med spesiell fullmakt som har tilgang til databasen. I august 2009 ble det opprettet en nettapplikasjon som gir tilgang til den. Rettighetene til å søke der kan nå gis ikke bare til personer som jobber for påtalemyndighetene, men også til ansatte i kulturorganisasjoner som departementer og museer, så vel som samlere, antikvarer, ansatte i aukshjonshus og andre relevante organisasjoner. Takket være denne muligheten kan ikke uærlige selgere eller kjøpere hevde at de ikke har

Ved kriminalavdelingene ved politiets fylkeskontorer er det politifunksjonærer, såkalte «koordinatorer for kulturminner», som tar seg av etterforskning og bekjempelse av denne typen kriminalitet, og de støttes av et nasjonalt team.

De initierer også enkelte tiltak, noe som i det siste blant annet har ført til gjenfinning av to nybarokke skulpturer som ble stjålet fra kirken i Dąbrówka (Mazowieckie fylke) i 2003. Sju år senere ble de forsøkt solgt på det offisielle mar-

kedet [fig. 3]. Slike tiltak vil videreføres, også i samarbeid med partnere nevnt ovenfor fra Kultur- og nasjonalarvdepartementet, i håp om å gjenvinne kulturminner som er gått tapt, det være seg i det siste eller for mange år siden.

1. Samuel Grewes monstros fra 1722, stjålet fra kirke- og klosterkomplekset Święta Lipka, fortsatt etterlyst.

2. Claude Monet, maleriet Stranden ved Pourville fra 1882, stjålet fra Nasjonalmuseet i Poznań i 2000, gjenfunnet i Polen i 2010.

3. Skulpturer fra 1900-tallet av evangelistene, stjålet fra kirken i Dąbrówka 2003, gjenfunnet i 2010.

FOTNOTER

- 1 Konvensjon som gjaldt tiltak for å forby og hindre ulovlig innførsel, utførsel og overføring av eiendomsrett til kulturgjenstander.
- 2 Karpowicz Mirosław. *Krajowe i międzynarodowe uwarunkowania ścigania przestępstw przeciwko zabytkom. I: Międzynarodowa współpraca służb policyjnych, granicznych i celnych w zwalczaniu przestępczości przeciwko zabytkom* (red.: Karpowicz M., Ogródzki Piotr), s. 69–70. 2005. Szcztytno.
- 3 Ibidem, s. 71–72. Også: Ogródzki Piotr: *Przestępczość przeciwko zabytkom (charakterystyka zagrożenia). I: Zagrożenie zabytków przestępczością*, s. 9–29. 2005. Warszawa.

- 4 Jamfór Zięba Tomasz: *Średniowieczna Pieta skradziona w 1995 r. wraca z Niemiec na Opolszczyznę. I: Policja w ochronie zabytków sakralnych* (red.: Judycki Zbigniew, Karpowicz Mirosław), s. 191–196. 2009. Vitenskapelig selskap ved Universitetet i Lublin (Towarzystwo Naukowe KUL). Lublin.
- 5 Jamfór Jamroz Dariusz, Kamiński Artur, Ławreszuk Aleksander: *Międzynarodowe powiązania łodzi dzieł sztuki sakralnej na przykładzie sprawy prowadzonej przez policję lubuską. I: Policja w ochronie zabytków sakralnych* (red.: Judycki Zbigniew, Karpowicz Mirosław), s. 59–66. 2009. Vitenskapelig Sel-

skap ved Universitetet i Lublin. Lublin.

- 6 Jamfór Hanausek Tadeusz: *Rozpoznanie kryminalistyczne w ochronie dzieł sztuki. I: Ochrona dzieł sztuki w Polsce*, (red. Jakubowski Zenon, Ziemiński Stanisław), s. 74–77. 1990. Warszawa.
- 7 Nettside: www.skradzionezabytki.pl
- 8 <http://www.interpol.int/Public/WorkOfArt/Default.asp>
- 9 <http://kolekcje.mkidn.gov.pl/>.
- 10 Jamfór Informacja na temat zagrożenia przestępczością przeciwko dobrom kultury w Polsce w 2010 r., «Cenne, bezcenne/utraczone» Nr. 1 (66) 2011, s. 4–8.

Krigen om kulturminnene

– Vi redigerer historien slik vi ønsker

TEKST: POLITIOVERBETJENT KENNETH DIDRIKSEN ØKOKRIM

kenneth.didriksen@politiet.no // FOTO: THE NATIONAL ARCHIVES AND RECORDS ADMINISTRATION (NARA)

I enhver situasjon der et land eller en region blir ustabil som følge av krig eller naturkatastrofer, følger det ødeleggelse eller plyndring av kulturminner. Dette er ikke noe nytt fenomen, og argumentene fra de som står bak, er de samme nå som i tidligere århundrer.

Hvis en part i en konflikt lykkes i å få tak i og eventuelt ødelegge eller vanære et nasjonalmonument, fungerer det som et trofé for den angripende parten, samtidig som det er demoraliserende og krenkende for motparten. En

krigførende part kan dessuten helt bevisst ha en mer dyptgripende beveggrunn, nemlig å redigere bort historien til en folkegruppe ved å fjerne de identitetsbærende elementene i et demografisk område fullstendig. Vi hegner ekstra sterkt om symbolene våre i tider med kriser og trusler. En felles ytre fiende gir et sterkt indre samhold. Fra vår egen historie vet vi at under siste verdenskrig fungerte blant annet kongemerket H-7 og røde nisseluer som symboler på det norske samholdet, og det ble dermed ilagt forbud mot å benytte dem.

I tillegg til de mer eller mindre ideologiske eller militærtaktiske årsakene til ødeleggelse av kulturminner og symboler finner vi også de som driver plyndring av unike kulturminner i ren vinnings hensikt. Når et område blir destabilisert som følge av enten en naturkatastrofe, en konflikt eller fattigdom, fokuseres naturlig nok verdens oppmerksomhet mot livredning og humanitær hjelp. Da finnes det andre grupper som kynisk utnytter den manglende oppmerksomheten og årvåkenheten rundt de felles identitetsbærerne til å fjerne antikke verdigjenstander i området. Selv om kulturminneobjektene da er stjålet og tatt ut av sin naturlige kontekst, finnes

det likevel et marked for omsetning andre steder i verden. Det er nettopp denne villigheten til å kjøpe gamle, autentiske kulturminner som genererer plyndring fra konfliktområder.

INTERPOL og nasjonalt politi. Det er Napoleon og Hitler som har stått bak historiens mest omfattende og systematiske tilfeller av kulturminneplyndring. Men slik destruktiv virksomhet finnes fortsatt, om enn ikke i like stort omfang. Da Haiti ble rammet av jordskjelv i januar 2010, ble en gammel, lokal by som sto på den tentative listen til UNESCOs verdensarvliste, plyndret. Da den fortsatt pågående konflikten i Syria eskalerte, ble mange av verdenshistoriens eldste kulturminner stjålet eller ødelagt. Det nyeste eksempelet er konflikten i Mali, der kulturminner har blitt utsatt for lykkejegere som utnytter situasjonen. Som et eksempel på kynismen som råder, kan vi se at tyvegods, for eksempel en antikk keramikkrukke, kan bli knust i flere mindre biter dersom plyndrerens anser det for å være økonomisk gunstig. Da kan han tilby flere kunder mange biter til stykkpris i stedet for å måtte selge hele krukken til én kjøper.

- Den internasjonale Blue Shield-komiteen ble dannet i 1996 og tar sitt navn fra det blå skjold som er symbol for Haagkonvensjonen av 1954 om vern av kulturarv i krig.
- Den norske Blue Shield-komité (BSN) er den norske nasjonalkomite av ICBS, The International Committee of the Blue Shield, som er et samarbeidsorgan mellom de fire organisasjonene ICOM, ICOMOS, IFLA og ICA.
- Komitéen har til formål å samle og spre informasjon, samordne innsats og påvirke myndigheter og fagprofesjoner til å ivareta kulturarven under væpnede konflikter eller ved katastrofer.

Gjennom å lese trusselbildet og ta konsekvensen av det går INTERPOL ofte ut i forkant av en eskalerende konflikt eller når en naturkatastrofe har rammet, og ber medlemslandene være oppmerksomme på om eventuelle kulturminner med spesifikk opprinnelse dukker opp på markedet. Opprinnelsen forties ikke når objektet frembys. Tvert imot kan sjeldenheten bli fremhevet som et salgargument som kan gi høyere pris. INTERPOL sentralt sender den nevnte informasjonen til landets nasjonale INTERPOL-kontor, med anmodning om distribusjon til lokalt politi, tollvesen og andre med profesjonell tilknytning til omsetning av kulturminner.

Det påhviler selvsagt den enkelte kjøper både et moralsk og et juridisk ansvar for å avstå fra befatning med slike gjenstander. Både nasjo-

nalt og internasjonalt lovverk kan benyttes for å sanksjonere illegal omsetning av kulturminner.

Blue Shield. *Today we are fighting in a country which has contributed a great deal to our cultural inheritance, a country rich in mo-*

Plyndring av kulturminner er ødeleggende for kommende generasjoners mulighet til å oppleve og være en del av en levende historie som tilhører oss alle

numents which by their creation helped and now in their old age illustrate the growth of the civilization which is ours. We are bound to respect those monuments so far as war allows.

Under andre verdenskrig publiserte allierte myndigheter dette utsagnet til troppene sine med ønske om å bevare Europas mange kulturminner. Likevel ble ødeleggelsene store, og representanter fra mange land samlet seg derfor i Nederland i 1954 med det formål at dette aldri igjen skulle forekomme. Resultatet ble Haag-konvensjonen av 1954 om vern av kulturarv ved væpnet konflikt. Annen tilleggsprotokoll til konvensjonen ble vedtatt i mars 1999 for å forsterke vernet av kulturarv ved væpnet konflikt, og presiserte blant annet at protokollen også gjelder ved interne væpnede konflikter der konvensjonen bare har begrenset anvendelse.

Plyndring av kulturminner er ødeleggende for kommende generasjoners mulighet til å oppleve og være en del av en levende historie som tilhører oss alle, ikke bare en avgrenset region. Arbeidet med å ta vare på en felles kulturarv betinger samarbeid om oppgaven. Dette var også blant drivkreftene som førte til opprettelsen av Blue Shield.

ICBS, The International Committee of the Blue Shield, ble dannet i 1996 og var inspirert av Haag-konvensjonen av 1954, som var den første internasjonale avtalen som fokuserte på beskyttelse av kulturminner i krig og væpnede konflikter. I den andre tilleggsprotokollen til Haag-konvensjonen av 1999 ble ICBS gitt spesifikke oppgaver med å bevare kulturminner. Den mest synlige av disse oppgavene er nok å Blue Shield-merke symbolbygg som en del av arbeidet med å etablere et system for bevaring av kulturminner. Norge har opprettet Den norske Blue Shield-komité (BSN) som ICBS' norske nasjonalkomité. Kort fortalt er Blue Shield kulturminnevernets svar på Røde Kors. Det har da også resultert i et samarbeid mellom disse to organisasjonene, som uavhengig av konfliktens stridstema oppsøker områder der enten mennesker eller verdensarven trenger beskyttelse.

Rembrandt

13. mai 1945 ble et ukjent bilde av Rembrandt funnet i en safe i München.

Kronjuveler

Ungarske kronjuveler ble etter krigen oppbevart av US Army og ungarske myndigheter i Tyskland av sikkerhetsmessige grunner.

Miljøkriminalitet sett gjennom Klifs briller

TEKST: SENIORRÅDGIVER ANETTE FISCHER, JURIDISK SEKSJON, KLIMA- OG FORURENSNINGSDIREKTORATET (KLIF)

anette.fischer@klif.no // FOTO: KLIF

Det er viktig både for Klif som forurensningsmyndighet og for miljøet at alvorlige brudd på miljøregelverket møtes med strafferettslige reaksjoner. Vi er ofte fornøyd med resultatene av våre politianmeldelser. Mange anmeldelser ender med forelegg og noen ganger fengselsstraff. Men vi ser at utfallet ofte avgjøres av hvilket politidistrikt som har saken. Noen politidistrikt nedprioriterer disse sakene og henlegger saker om alvorlig miljøkriminalitet.

Straff er viktig for miljøet. Det er viktig for Klima- og forurensningsdirektoratet (Klif) og Fylkesmannen som forurensningsmyndighet og for miljøet at alvorlige brudd på forurensningsloven og produktkontrollloven blir møtt med strafferettslige reaksjoner, både av allmenn- og individualpreventive hensyn. Formålet med forurensningsloven og produktkontrollloven er å unngå skader på mennesker og miljø. Brudd på disse lovene kan få svært alvorlige konsekvenser, og straff gir signaler om at slike saker er alvorlige. Rettssystemet har gjennom flere saker, nå senest i Vest Tank-saken, gitt klar beskjed om at miljøkriminalitet er alvorlig og fører til strenge straffer.

Klif opplever at miljøkriminalitet er et satsningsområde i politiet. Miljøteamet ved ØKOKRIM baner vei i miljøkrimsaker om avfall, produkter og forurensning, og mange politidistrikter har en miljøkoordinator. Politihøgskolen gjennomfører videreutdanning om bekjempelse av miljøkriminalitet, og det er etablert kontaktmøter mellom

myndigheter og politiet på flere nivåer. Dette er veldig positivt.

Kommunikasjon og kunnskapsformidling innad i politiet, og mellom politiet og forurensningsmyndigheten, er viktig for at forurensnings- og produktsaker på sikt skal få tilstrekkelig prioritering og enhetlig behandling i alle landets politidistrikt. I denne sammenheng kan Klif bistå med faglig kunnskap og forståelse av regelverket.

Straff virker! Anmeldelser er et viktig verktøy i Klifs arbeid med å håndheve produktkontrollloven og forurensningsloven. Vi har utarbeidet en felles strategi for anmeldelser med Fylkesmannen. Det er de mest alvorlige sakene som

anmeldes, og allmennpreventive og individualpreventive hensyn er av betydning i vurderingen. I anmeldelsene vurderer vi først og fremst de objektive forholdene, herunder virkninger lovbruddet har hatt eller kunne ha hatt på mennesker og miljø.

Når det gjelder subjektive forhold, vurderes dette ut fra den informasjonen som foreligger. For øvrig overlates det til etterforskningen å konkludere om dette. Tilsvarende gjelder for spørsmålet om inndragning av vinning.

Klif er ofte fornøyd med resultatene vi oppnår gjennom politianmeldelser. Mange anmeldelser fra Klif ender med forelegg til virksomheter og noen ganger med fengselsstraff. Avgjørelser i flere anmeldelsessaker det siste året kan gi inntrykk av at størrelsen på forelegg er på vei oppover. Flere virksomheter har fått forelegg på over 1 million kroner, og i ett tilfelle så høyt som 4 millioner kroner (til Uno-X for utslipp av diesel, i samme sak fikk Securitas 2,5 millioner kroner i forelegg). I tillegg har daglig ledere og styreledere blitt dømt til fengsel i flere rettsavgjørelser, nå senest i Vest Tank-saken. Økt bøtenivå og fengselsstraffer viser at politiet og rettsvesenet ser at miljøkriminalitet er alvorlig. Klif håper at dette er en trend som vil vedvare.

Gjennom anmeldelser etter forurensningsloven og produktkontrollloven har det i flere til-

Klif er ofte fornøyd med resultatene vi oppnår gjennom politianmeldelser

feller blitt avdekket annen kriminell virksomhet, for eksempel økonomisk kriminalitet som skatteunndragelser, bedrageri og korrupsjon. Dette ser vi særlig i saker om produktimport og grensekryssende transport av avfall. I slike saker er samarbeid mellom toll, fagetater og politiet viktig.

Etter en gjennomgang av våre anmeldelsessaker fra 2007 og frem til i dag tegner det seg et bilde av at det har betydning for utfallet hvilket politidistrikt som har saken. Noen politidistrikt har stor interesse for forurensnings- og produktsaker og prioriterer arbeidet med slike saker. De har eller tilegner seg nødvendig kompetanse på saksområdet og bidrar til trenden med økt straff for miljøkriminalitet. Andre politidistrikt ser derimot ut til å nedprioritere disse sakene, og saker om alvorlig miljøkriminalitet blir henlagt.

Er miljøkrimsaker vanskelige? Klif opplever at anmeldelser blir henlagt. Begrunnelser som oppgis for henleggelse, kan være bevisets stilling, kapasitet eller foreldelse. Klif ser at grunnlaget for henleggelse har vært feil tolkning av regelverket, u riktig forståelse av fakta eller manglende etterforskning.

Anmeldelser for brudd på forurensningsloven og produktkontrollloven kan være omfattende. Særlig når det gjelder produktkontrollloven, er det et komplisert forskriftsverk. Det kan se uoversiktlig og uoverkommelig ut å starte etterforskning av slike saker. Dette er også saker som ikke likner saker politiet vanligvis håndterer. Manglende kompetanse på området, kanskje kombinert med liten vilje og en oppfatning av at dette ikke er viktige saker, fører til at slike saker nedprioriteres i enkelte politidistrikt. Erfaringen er derfor at anmeldelser etter produktkontrollloven ofte har blitt henlagt.

Produktregelverket er ikke bare for spesielt interesserte. Produktsikkerhet er viktig for alle, ikke minst våre barn, og produktregelverket er avgjørende for å ivareta produktsikkerheten. Produkter som inneholder helse- og miljøfarlige kjemikalier, kan føre til stor og uopprettelig skade på mennesker og miljø. Det er derfor svært viktig at alvorlige brudd på dette regelverket følges opp med straff. En gledelig utvikling i den senere tid er at flere produkt- og kjemikaliesaker

har blitt avgjort med forelegg. Klif håper at disse kan skape presedens, og at alvorlige brudd på produktregelverket fremover vil medføre straff.

I noen saker kan det se ut til at lovbruddet er en bagatell. Sett i sammenheng med alvorlige mangler i bedriftens internkontroll vil imidlertid omfanget av lovbruddet kunne være betydelig, med fare for alvorlig skade på mennesker og miljø. Det er derfor viktig at politiet danner seg et helhetlig bilde av saken.

I Klif jobber vi med utformingen av anmeldelsene, slik at disse skal være oversiktlige og bidra til at politiet lett kan danne seg et bilde av hva saken dreier seg om. Dette kan være utfordrende i svært omfattende og teknisk kompliserte saker, hvor det foreligger brudd på flere regelverk. Klif oppfordrer politiet til samarbeid om etterforskning av saker med brudd på forurensningsloven og produktkontrollloven. Klif kan under etterforskningen for eksempel bidra med å opplyse sakenes rettslige og faktiske sider og bidra med faglig kompetanse i avhør. Klif besitter mye kunnskap og kompetanse som politiet kan benytte seg av i etterforskningen. Vi kan møte politiet for å legge frem saken – tegne og fortelle om fakta, lovgrunnlag og miljøvirkninger og andre konsekvenser av lovbruddet.

De enkelte politidistriktene har ikke mange forurensnings- og produktsaker, og det kan gå lang tid mellom hver gang. Kontakt mellom politidistriktene og med ØKOKRIM er derfor avgjørende for å utveksle erfaringer og resultater i miljøkrimsakene. Viktig i denne sammenheng er også videreutdanningsopplegget på Politihøgskolen (Studieplan for videreutdanning, Bekjempelse av miljøkriminalitet).

Straff i miløsaker 2012–2013: Banebrytende straff etter Vest Tank-ulykken. Bedriften Vest Tank i Gulen kommune i Sogn og Fjordane drev med ulovlig avsvovling av oljeproduktet coker gasoline. Det førte til at de satt igjen med store mengder avsvovlingsavfall. Bedriftens forsøk på å behandle dette avfallet forårsaket eksplosjonen i deler av tankanlegget i mai i 2007. Eksplosjonen ved anlegget medførte at organiske svovelforbindelser ble spredt over et stort område. Det ga sterke luktproblemer og påfølgende helseplager for lokalsamfunnet.

SAMMENSLÅING AV KLIF OG DN

Regjeringen bestemte høsten 2012 at Klima- og forurensningsdirektoratet (Klif) og Direktoratet for naturforvaltning (DN) skal slås sammen til én etat. Det nye direktoratet skal hete Miljødirektoratet, og sammenslåingen skal skje 1. juli i år.

Med denne sammenslåingen skal vi ifølge Miljøverndepartementet få en mer slagkraftig gjennomføring av miljøpolitiken. De ulike miljøproblemene er tett sammenvevd, og arbeidet med blant annet klima, luft og vann må ses i sammenheng. Målet er en bedre, mer helhetlig og effektiv miljøforvaltning.

Klif har i dag ansvar for blant annet klima og regulering av utslipp fra industri, miljøgifter og avfall. DN har ansvar for naturmangfoldet av planter, dyr og landskap.

Mange av disse ansvarsområdene henger tett sammen. Arbeidet med forurensning er i stor grad begrunnet i å beskytte naturen og naturmangfoldet. Det som skjer på klimamrådet, er avgjørende for naturens tilstand. Sammenslåingen av DN og Klif skal derfor bidra til at miljøutfordringene håndteres på en mer helhetlig og effektiv måte.

Miljøverndepartementet er fornøyd med arbeidet i de to direktoratene, men behovet for samordning har vært økende. Miljødirektoratet vil bli en tydeligere og mer synlig autoritet i en tid med stadig mer komplekse miljøutfordringer. Det nye direktoratet skal gi større gjennomslagskraft for miløsakene, både gjennom felles ledelse og bedre samordning.

Miljødirektoratet skal ha avdelinger både i Trondheim og Oslo, og bemanningen begge steder vil tilsvare det antall medarbeidere som Klif og DN har i dag. Miljødirektoratets overordnede ledelse blir lokalisert i Trondheim.

Det finnes tunge fagmiljøer i de to byene som ikke må brytes opp. Flytting av ett av direktoratene ville svekket kompetansen på ett av feltene i mange år fremover. De presserende miljøutfordringene vi står overfor, tilsier derfor at de tunge fagmiljøene i Trondheim og Oslo skal videreføres.

Den ulovlige behandlingen av avsvovlingsavfallet med påfølgende eksplosjon var alvorlig miljøkriminalitet. Dette har gitt seg utslag i straffnivået i saken. Vest Tank som foretak (nå Alexela Sløvåg AS) fikk to millioner kroner i forelegg. Daglig leder er i Høyesterett dømt til to års fengsel. Styreleder ble i Gulating lagmannsrett dømt til to år og fem måneder i fengsel, og en rådgiver ble i samme dom dømt til 90 dagers fengsel. Dommen mot styrelederen og rådgiveren er ikke rettskraftig.

I dommen fra Gulating lagmannsrett, som kom 8. mars 2013, fremkommer det at det å være styreleder for denne type virksomhet krever både kontroll og initiativ. Når det gjelder rådgiveren, påpekte lagmannsretten viktigheten av å skaffe seg tilstrekkelig oversikt.

Saken, som har vært etterforsket av ØKO-KRIM i samarbeid med Hordaland politidistrikt, er banebrytende når det gjelder straff for miljøkriminalitet.

Forelegg på 6,5 millioner kroner til Uno-X Energi og Securitas. Etter et utslipp av cirka 121 000 liter marin diesel fra tankanlegget til Uno-X på Håvik i Karmøy kommune i Rogaland i 2011 ble det gitt forelegg til Uno-X Energi på 4 millioner kroner og til driftsoperatøren Securitas på 2,5 millioner kroner. I tillegg ble det gitt et mindre personlig forelegg til bestyreren på anlegget.

Den direkte årsaken til utslippet var at en dreneringsventil var blitt stående åpen etter drenering av vann fra en tank med en lagringskapasitet på 6 000 kubikkmeter. Det var to personer ansatt i Securitas som utførte selve dreneringen av vann fra oljetanken, og disse var under opplæring og uten tilsyn. Det ble etter utslippet avdekket en rekke mangler i bedriftens sikkerhetsrutiner. Sikkerheten ved anlegget var ikke prioritert i tilstrekkelig grad. Det var spesielt skjerpende at unnlattelsen skjedde ved en storulykkevirksomhet, som må forventes å ha en særlig oppmerksomhet rettet mot helse, miljø og sikkerhet.

Haugaland og Sunnhordland politidistrikt etterforsket saken på grunnlag av en anmeldelse fra Klif. Forelegget er høyt, og det er

bemerkelsesverdig at det er utstedt forelegg både til eieren av tankanlegget, Uno-X Energi og kontraktøren Securitas.

Forelegg på 2,5 millioner kroner til Yara Porsgrunn. Yara Porsgrunn i Telemark hadde et ulovlig utslipp av 2080 tonn kalksalpeter til Frierfjorden i desember 2010. Saken ble anmeldt av Klif. For dette fikk bedriften et forelegg på 2,5 millioner kroner. Saken ble etterforsket og avgjort av Telemark politidistrikt. Politiet la vekt på at utslippet var stort og pågikk over lang tid uten å bli oppdaget, og at det kunne vært unngått med enkle tiltak. Det ble også lagt stor vekt på at Yara ble straffet både i 2009 og 2010 for blant annet manglende kartlegging av risikoforhold og tiltak for å redusere risikoforholdene ved virksomheten. Økonomien til virksomheten ble også vektlagt.

Forelegg på 400 000 kroner til Plantasjen Logistikk. Plantasjen Logistikk AS på Kjeller i Akershus fikk i 2013 et forelegg på 400 000 kroner for å ha omsatt ulovlige produkter, blant annet leketøy, som kan gi helse- og miljøskader. De fikk i tillegg inndratt 500 000 kroner i fortjeneste. Saken ble etterforsket av Romerike politidistrikt etter anmeldelse fra Klif.

Bakgrunnen for anmeldelsen var tilsyn Klif gjennomførte hos Plantasjen Logistikk AS (dåværende Thara Import AS) i 2010. Stikkprøvekontroll av noen produkter avdekket ulovlig innhold

miljø- og helsefarlige stoffer. De hadde ikke kunnskap om gjeldende regelverk eller rutiner for kontroll av produktene. Importører skal kjenne godt til kravene som stilles for å beskytte oss forbrukere mot helse- og miljøskadelige stoffer.

Forelegg på 750 000 kroner til Hias. Hias (Hedemarken Interkommunale avløpssamband) fikk 750 000 kroner i forelegg for utslipp av 31 000 kubikkmeter urensset kloakk til Mjøsa i mars 2012. Saken ble etterforsket og avgjort av Hedemark politidistrikt etter anmeldelse fra Fylkesmannen i Hedmark.

Kloakkutslippet førte til forurensning og tilførsel av uønskede næringssalter til Mjøsa. Innsjøen er en viktig drikkevannskilde for rundt 80 000 mennesker på Hedemarken samt vannkilde for et betydelig antall bedrifter. Mjøsa er også mye brukt til rekreasjon og fritidsaktiviteter. Det ble derfor vurdert å foreligge sterke allmennpreventive hensyn. Dette er gjenspeilet i størrelsen på forelegget.

Også i denne saken var manglende internkontroll grunnlag for forelegget. En rekke arbeidsrutiner og sikkerhetsbarrierer ved selskapets anlegg i Sandvikavegen sviktet, slik at utslippet ikke ble forhindret. Selskapets ansatte oppdaget ikke at det var feil i anlegget, og planer for rutinemessig vedlikehold var ikke fulgt opp.

Eksempler på henleggelses. Anmeldelse av DVS, Oleon og Øra for ulovlig lagring av farlig avfall. Klif anmeldte i november 2011 DVS Norge i Hordaland, Oleon i Sandefjord og Øra Næring i Fredrikstad for ulovlig lagring av farlig avfall. Bakgrunnen var at DVS ulovlig hadde mellomlagret farlig avfall hos Oleon og Øra Næring. Farlig avfall kan medføre betydelige helse- og miljøskader, og håndtering av slikt avfall krever derfor tillatelse fra Klif eller Fylkesmannen. Vestfold politidistrikt henla straffesaken mot DVS Norge og Oleon, mens Østfold politidistrikt henla saken mot Øra Næring. Klif mener saken dreier seg om alvorlig miljøkriminalitet, og har klaget på henleggelsen. Klagen er ikke avgjort, og Klif håper at klagen blir tatt til følge og saken etterforsket på nytt.

Sikkerheten ved anlegget var ikke prioritert i tilstrekkelig grad

av bly, ftalater og verstingstoffet kortkjedete klorparafiner (SCCP) i tre av åtte produkter som ble testet. Blant disse var det to produkter som var beregnet på barn. Tilsynet viste at Plantasjen Logistikk ikke hadde dokumentasjon på at produktene de importerte fra Asia, overholdt de strenge kravene som stilles til innholdet av

Saken ble henlagt på grunn av bevisets stilling. Klif er uenig i politiets vurdering av skyldspørsmålet og mener at den betydelige faren for forurensning ved håndtering av farlig avfall gjør at det må stilles særlig strenge krav til aktsomhet i slike saker. DVS, Oleon og Øra Næring var alle pliktige til å sørge for at virksomhetene ble drevet i tråd med forurensningsloven og innenfor rammen av tillatelsene som er gitt. Det er svært alvorlig at tre profesjonelle aktører ulovlig har lagret farlig avfall. Fordi DVS hadde faktisk kunnskap om at avfallet de mottok og sendte videre, var farlig avfall, vurderer Klif overtredelsene i denne saken som forsettlig.

Anmeldelse av Trondheim kommune for utslipp av HKFK-gass fra Leangen skøytebane.

Trondheim kommune ble anmeldt av Klif i juli 2011 for ulovlig utslipp av den klima- og ozonreduserende gassen HKFK fra kjøleanlegget på Leangen skøytebane. Saken gjaldt utlekking av til sammen 5,3 tonn HKFK-gass fra kjøleanlegget fra 2008 til 2011. Dette er et eksempel på en sak hvor utslippet og virkningene av det ikke er synlige. Dette har imidlertid ikke betydning for sakens alvorlighet. HKFK er en sterk klimagass, og et utslipp på 5,3 tonn HKFK-gass tilsvarer utslippene fra 4 000 biler på ett år.

Sør-Trøndelag politidistrikt henla saken ut fra bevisets stilling. Henleggelsen ble påklaget av Klif, men Trøndelag statsadvokatembeter opprettholdt politiets beslutning om å henlegge saken.

Klif anser det som beklagelig at denne saken ble henlagt, siden det dreide seg om et stort, ulovlig utslipp av en kraftig klimagass, og siden det etter Klifs vurdering lå uaktsomhet bak utslippet.

Til ettertanke nevnes det at samme dag som statsadvokatens henleggelse av saken mot Trondheim kommune ble omtalt i media, var det også presseomtale av et forelegg på 1 million kroner til Oslo kommune for utslipp av klor til Akerselva. Begge sakene er alvorlige forurensningssaker. Forskjellen var kanskje at konsekvensene av utslippet i Akerselva

var veldig synlige, da det førte til at all fisk i elva døde.

Anmeldelse av kjemikalieprodusenten og importøren Krefting AS.

Krefting AS er en kjemikalieprodusent og importør i Bærum. Bedriften har blitt kontrollert av Klif sju ganger de ti siste årene. Hver gang har det blitt avdekket brudd på kjemikalieregelverket. Krefting AS har solgt store mengder kjemikalier til vanlige forbrukere og profesjonelle uten å ha forsvarlige kontrollrutiner. Det kan i verste fall føre til alvorlige ulykker og

Krefting AS har solgt store mengder kjemikalier til vanlige forbrukere og profesjonelle uten å ha forsvarlige kontrollrutiner

uopprettelige helseskader. Klif mener at det er sterkt klanderverdig at bedriften ikke har tatt tilstrekkelig ansvar for å forebygge helse- og miljøskader.

I 2009 anmeldte Klif bedriften til politiet. Saken ble dessverre henlagt av Asker og Bærum politidistrikt av kapasitetshensyn. Dette er et eksempel på et alvorlig brudd på produktregelverket som ikke fikk strafferettslige konsekvenser fordi politiet ikke hadde tid eller kanskje ikke hadde kompetanse til å ta saken. Henleggelsen var et svært uheldig signal, både til bedriften om viktigheten av å overholde kravene i produktregelverket og til forbrukere og andre bedrifter som driver lovlig og forsvarlig.

Etter igjen å ha avdekket ulovlige forhold ved bedriften valgte Klif i januar i år å anmelde Krefting på nytt. Denne gangen gikk det ut en pressemelding om anmeldelsen samtidig som den ble sendt. Dette ble gjort for å øke fokus på sakens viktighet og for å se om dette kunne bidra til at politiet prioriterer saken. Det gjenstår å se.

Forurensing i Karmsundet

TEKST: POLITIADVOKAT II HALLVARD GARDSHOL BJØRNDAL, HAUGALAND OG SUNNHORDLAND POLITIDISTRIKT

hallvard.gardshol.bjorndal@politiet.no

I løpet av natten til 8. februar 2011 lekket det ut 121 000 liter diesellole i grunnen og sjøen i Karmsundet utenfor Haugesund. Et av norgeshistoriens største dieselutslipp var et faktum. Etterforskingen viste at hendelsen var et klassisk eksempel på manglende internkontroll.

Fakta. Uno-X Energy AS har oppført tre lagringstanker for lagring av marine gassoljer på området til Hydro Produksjon AS på Karmøy. Securitas AS hadde etter avtale med Uno-X Energy AS ansvaret for den daglige driften, personalet på anlegget og opplæringen av dem. Uno-X Energy AS var ansvarlig for internkontrollsystemet.

En del av arbeidet med å drifte tankanlegget var å drenere vann fra tankene med jevne mellomrom for å opprettholde høyest mulig kvalitet på mineraloljen. Dette ble gjort ved at personale fra Securitas manuelt åpnet en ventil på tankene og tappet ut vannet som hadde samlet seg i bunnen av dem. Fra ventilen gikk det et dreneringsrør til en container hvor tappervannet ble tappet i. Etter endt tapping måtte ventilen manuelt skrus igjen.

Om ettermiddagen mandag 7. februar drenererte to læringer vann fra en 6 000 m³ stor

lagringstank for mineralolje via et dreneringsrør til en 1 000-liters container. Etter endt drenering åpnet de ved en feil ventilen ytterligere i stedet for å lukke den, før de forlot stedet. Den ene hadde utført arbeidsoperasjonen én gang før, mens den andre aldri hadde gjort det. Da ventilen skulle skrus igjen, skrudde de feil vei slik at ventilen i stedet ble åpnet mer opp, uten at de merket dette. De kontrollerte ikke at det hadde sluttet å renne fra tanken. Bestyreren på anlegget sjekket ikke at alt var i orden før han forlot arbeidsplassen denne ettermiddagen. I løpet av natten lekket det cirka 121 000 liter diesellole ut i grunnen og sjøen.

Den straffbare handlingen. Denne saken kan ved første øyekast fremstå som menneskelig svikt. Hvor vanskelig kan det være å åpne en ventil og så lukke den etterpå? I stedet belyste etterforskingen at saken er et klassisk eksempel

på fravær av risikoanalyser og arbeidsrutiner basert på disse analysene.

Internkontrollforskriftens krav til risikoanalyse og risikovurdering kan ofte oppsummeres i tre enkle spørsmål (Arbeidsrett.no, Kommentartutgaven til arbeidsmiljøloven, Jakhelln/Aune 2. utg. s. 102):

- 1) Hva kan gå galt?
- 2) Hva kan vi gjøre for å hindre dette?
- 3) Hva kan vi gjøre for å redusere konsekvensene dersom noe skjer?

Dette skal dokumenteres skriftlig, og arbeidstakerne skal være kjent med dokumentasjonen, jmfør internkontrollforskriftens § 5.

I forbindelse med utslippet gjennomførte Klima- og forurensningsdirektoratet (Klif) en inspeksjon ved virksomheten sammen med Kystverket, Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB) og Fylkesmannens miljøvernavdeling i Rogaland, der rutiner og

prosedyrer ved virksomheten ble gjennomgått.

Dreneringssystemet på tanken var ikke risikovurdert. Dette var av vesentlig betydning fordi tanken var spesielt risikoutsatt da den kun hadde en enkel avstengningsventil. Dette medførte risiko for forurensing ikke bare ved et slikt forløp som i denne saken, men også ved at det kunne oppstå feil med avstengningsventilen. En helt enkel kontrollrutine som gikk ut på å sjekke at det ikke lenger rant væske ut fra dreneringsrøret, ville ha redusert denne risikoen betydelig og medført at denne saken ikke hadde skjedd.

Etter hendelsen har bedriften foretatt en risikoanalyse av arbeidsoperasjonen og utarbeidet en instruks basert på denne. De har også satt inn doble ventiler og bruker en løs slange som må fjernes etter drenering, slik at de kan se om det er lekkasje.

Ansvar. Etter forurensingslovens § 7 annet ledd har den som er ansvarlig for risikoen for forurensing, en tiltakspålegg til å hindre at forurensing skjer. Av den grunn stiller lovgiver krav til internkontroll.

Ved vurderingen av hvem som er ansvarlig, er det naturlig å ta utgangspunkt i hvem som har best forutsetning for å treffe tiltak og størst oppfordring og interesse av at dette gjøres.

Ansvaret vil først og fremst påligge eieren av foretaket. Det er eieren som har fått tillatelsen til å drive virksomheten, og det er eieren som har forretningsmessig interesse av tiltaket. Straffeansvarlig etter forurensingsloven vil som utgangspunkt ofte korrespondere med den som er erstatningsrettslig ansvarlig etter forurensingslovens § 55, det vil si eieren av subjektet som forårsaker forurensing. Uno-X Energy var eier av anlegget og drev forretninger derfra.

Uno-X Energy hadde en avtale med Securitas om drifting av anlegget. Det var også hvordan Securitas' ansatte utførte oppgaven, som førte til forurensingen. Securitas påtok seg et oppdrag i næringsmessig øyemed og med kommersielle interesser i oppdraget og handlet på vegne av eieren. Securitas hadde også plikt til å ha et internkontrollsystem. De kan ikke overlate an-

svaret for internkontrollsystemet til sine oppdragsgivere, men har et selvstendig ansvar for at virksomheten deres er forsvarlig. Det motsatte ville kunne medføre en ansvarspulverisering etter forurensingsloven og undergrave den allmennpreventive virkningen av lovens straffetrussel. Man kan outsource arbeidsoppgaver, men man

Dette ble ansett som så grovt uaktsomt at han ble strafferettslig ansvarliggjort for sin unnlatelse, som ble vurdert som en sterkt medvirkende årsak til forurensingen.

kan ikke outsource ansvar for egen virksomhet. Foretakene ble bøtelagt for brudd på forurensingsloven på grunn av manglende internkontroll med hensyn til risikoanalyser, arbeidsrutiner og implementering av dette hos arbeidstakerne.

Det var bestyreren som var ansvarlig for opplæringen. Det var også han som sendte de to lærlingene ut for å drenere tankene, uten tilsyn og uten kontroll av arbeidet etterpå. Dette ble ansett som så grovt uaktsomt at han ble strafferettslig ansvarliggjort for sin unnlatelse, som ble vurdert som en sterkt medvirkende årsak til forurensingen.

Påtaleavgjørelse. Det kan være vanskelig å finne sammenlignbar straffeutmålingspraksis i miljøretten. Ingen saker er like, og det er et begrenset antall saker som er prøvd i rettsystemet.

Generelt ved vurderingen av en passende reaksjon ble det tatt utgangspunkt i skjerpselen i straffnivået som Høyesterett har lagt til grunn de senere årene, jamfør blant annet Rt. 2005 s. 76 avsnitt 31 og nå sist Rt. 2012 s. 65.

Skal straffen ha preventiv virkning, må bøtenivået settes høyt ved foretaksstraff, jamfør Ot.prp.nr. 27 (1990-1991) pkt. 8.3. På norsk sokkel er det gitt bøter fra 200 000 kroner til 80 millio-

ner kroner for diverse overtredelser av blant annet forurensingsloven. Et oljeutslipp i Nordsjøen på 65 m³ medførte en bøtestraff på 2 500 000 kroner. Oslo Statsadvokatembeter ga i 2007 en bot på 2 000 000 kroner for utslipp av 13 800 liter fyringsolje ved kaianlegget i Sarpsborg.

Straffeutmålingspraksisen fra før 2000 sier egentlig mest om hva som er en altfor mild reaksjon i dag. Eksempelvis ga Høyesterett i Rt. 1989 s. 843 en foretaksstraff på 500 000 kroner for fire mindre utslipp over et kortere tidsrom. Dette tilsvarer cirka 850 000 kroner i dagens verdi. Med de signaler lovgiver og Høyesterett har gitt siden den gang, ville vel denne reaksjonen vært betydelig høyere i dag.

Ved straffevurderingen av saken fra Karmundet ble det særlig lagt vekt på at foretaket gjennom retningslinjer, instruksjon, opplæring, kontroll eller andre tiltak kunne ha forebygget den straffbare handlingen, se NOU 1989:11 kap. 2 pkt. 1, hvilket også ble vektlagt av Høyesterett i Rt. 2007 s. 1684 avsnitt 51. Det ble også i straffeskjerpene retning lagt vekt på at lærlinger uten erfaring utførte en slik arbeidsoppgave uten tilsyn eller etterkontroll av bestyrer.

I nærområdet var det sårbare miljøressurser, blant annet et fuglereservat. Kun den gunstige vindretningen gjorde at forurensingen ikke rammet et oppdrettsanlegg.

Etter en samlet vurdering ble det utferdiget en bot på 4 000 000 kroner til Uno-X Energy som eier og hovedansvarlig. Securitas fikk en bot på 2 500 000 kroner. Bestyreren fikk en bot på 25 000 kroner.

Samtlige vedtok bøkene.

Konklusjon. Denne saken viser viktigheten av et fullstendig internkontrollsystem. Man kan spørre hvilket detaljnivå som skal kreves. Det enkle, åpenbare og grunnleggende må ikke ignoreres, og det er ikke slik at feil ikke kan skje. Internkontrollsystemet skal motvirke og forebygge dette. Hadde man hatt gjennomtenkte rutiner i orden her, ville forurensingen aldri ha skjedd, miljøet ville blitt spart for en ekstrabelastning, og foretaket ville sluppet bot og negativ omtale. Allmennpreventivt har reaksjonene vært viktige.

Rogaland

Forurenset vaskevann rett i avløpet

TEKST: POLITIBETJENT ASBJØRN VIGANE OG POLITIADVOKAT TORE KULSTAD ROGALAND POLITIDISTRIKT

// asbjorn.vigane@politiet.no / tore.kulstad@politiet.no

Fra slutten av 2004 til våren 2009 ble over 3 millioner liter forurenset vaskevann tømt ut i det offentlige avløpsnett i Rogaland. Vaskevannet var surt og inneholdt tungmetaller og endte til slutt i Håsteinsfjorden.

Vaskevannet kom fra en bedrift på Jæren som drev med overflatebehandling av metaller. Prosessen bestod i at sveiset stål ble senket ned i et syrebad og deretter heist opp og vasket rent ved spyling med store mengder vann. Etter denne vaskeprosessen var vaskevannet (spylevannet) surt, med en pH mellom 1 og 2, i tillegg til at det inneholdt tungmetaller. Det var dette vannet som ble sluppet ut, og som saken dreier seg om.

Vannet ble hentet. Mot slutten av 2004 hadde jærbedriften nettopp flyttet til en ny tomt i Time kommune. Før de flyttet, hadde de hatt et renseanlegg for vannet, men dette var ennå ikke satt i drift på den nye lokasjonen. På dette tidspunktet ble de kontaktet av en representant for selskapet Onyx. Han ville gi jærbedriften et tilbud om at Onyx kunne ta på seg å behandle vaskevannet mot et vederlag. Han tok prøver av vaskevannet og kom senere tilbake med et tilbud.

Det vederlaget Onyx ønsket, var lavere enn kostnadene jærbedriften ville ha hvis de skulle rense vannet i eget renseanlegg. De to selskapene inngikk derfor en avtale om at Onyx skulle ta seg av vaskevannet.

Avtalen innebar at Onyx hentet vaskevan-

net med bil. Onyx kjørte det deretter noen mil nordover til et anlegg selskapet hadde i Sola kommune. Her ble vannet lagret på tanker før det ble sluppet rett ut i avløpsnett via en oljeutskiller. En slik oljeutskiller har ikke noen effekt på tungmetaller.

Jærbedriften regnet vaskevannet som farlig avfall, og representanten fra Onyx fylte i begynnelsen ut skjemaet «Deklarasjon for farlig avfall» hver gang han hentet vaskevann. Etter 2006 ble skjemaet fortsatt fylt ut, men det fungerte da kun som fakturagrunnlag. Det ble ikke meldt inn til NorBas.

Politiet og påtalemyndigheten har lagt til grunn at jærbedriften ikke visste at Onyx behandlet vaskevannet på den måten de gjorde etter at de hentet det med bil.

Ikke spor etter 2004-analyse. Etterforskingen har ikke avdekket at det ble foretatt noen analyse av vaskevannet i 2004. Det har blant annet vært ransaket hos et laboratorium som ble brukt av partene til å analysere slike prøver, uten at noe er blitt funnet. De som senere søkte det interkommunale renovasjonsselskapet IVAR om påslippstillatelse (tillatelse til å slippe vannet ut i det offentlige avløpsnett), forklarte da også etter hvert at vannprøven som ble tatt

hos jærbedriften i 2004, aldri ble analysert.

I sakspapirene er derimot en analyse som ble foretatt av vaskevannet i 2002, sentral. Dette var altså før jærbedriften flyttet til nåværende tomt. De hadde da andre eiere, holdt til i en annen kommune og brukte andre prosesser enn i 2004. Analysen fra 2002 viser at vaskevannet var tilnærmet rent og hadde nøytral pH.

Onyx skrev en søknad om påslippstillatelse til IVAR, og denne søknaden ble videreformidlet til IVAR sammen med analysen fra 2002 og en flaske inneholdende vaskevann.

IVAR bygget på dette, altså blant annet et analyseresultat fra 2002, og ga påslippstillatelse med følgende forutsetning: «Så lenge utslippet holder den karakter og innhold som vist i prøve med analyseresultater. Dersom prosessen og kvalitet blir negativt endret, må Onyx ta kontakt på ny for å opprettholde tillatelse.»

Denne påslippstillatelsen ble i flere sammenhenger senere ansett som en «begrunnelse» for at vaskevannet kunne slippes ut slik Onyx gjorde. Etterforskingen har ikke klarlagt nøyaktig hvordan Onyx kom i besittelse av 2002-analysen.

Utslippene fortsatte. I tiden etter at avtalen var inngått, fortsatte Onyx å hente vaskevan-

net og slippe det ut i avløpsnett.

I 2006 ble Onyx fusjonert inn i Veolia Miljø Industri AS, som videreførte virksomheten. Samtidig ble området der Onyx hittil hadde sluppet ut vaskevannet, lagt ned, og det var behov for et nytt sted å tømme ut vaskevannet.

Onyx – som på dette tidspunktet altså var blitt til Veolia Miljø Industri AS – kontaktet da en avfallshånderingsbedrift i Randaberg kommune, som hadde en egen oljeutskiller. Det ble inngått en avtale om at avfallshånderingsbedriften skulle få et visst vederlag for at Veolia skulle få slippe ut vaskevannet via oljeutskilleren på deres område. Etter dette fortsatte altså utslippene som før, men på et annet sted.

Randaberg-bedriften begynte etter kort tid å lure på hva utslippene egentlig var, og sendte en prøve av vannet inn til analyse. Analysen måtte tolkes av noen med faglig grunnlag for å gjøre det og ble sendt til Veolia. Randaberg-bedriften sa at de ikke ville godta ytterligere utslipp dersom de ikke fikk svar på dette. Avtalen ble kort tid etter avsluttet.

Veolia kontaktet da enda en avfallshånderingsbedrift, som hadde tilhold i Sandnes kommune. Partene inngikk etter hvert en avtale om at Veolia kunne få slippe ut vaskevannet i avløpsnett fra Sandnes-bedriftens område. Etter dette fortsatte utslippene av vaskevann herfra fram til de opphørte våren 2009.

Analysesultatet som Randaberg-bedriften i 2006 sendte til Veolia, viste at vaskevannet inneholdt tungmetaller. Veolia avsluttet ikke rutinen med utslipp i det offentlige avløpsnett, men foretok selv en ny analyse av vannet høsten 2006. Også denne viste at vannet inneholdt tungmetaller. Veolia tok da kontakt med jærbedriften og hevdet at vaskevannet hadde endret karakter etter at avtalen mellom Veolia (Onyx) og jærbedriften ble inngått i 2004. Veolia forlangte at vederlaget skulle mangedobles for at de skulle kunne behandle vannet riktig. Jærbedriften avviste dette med henvisning til den inngåtte avtalen og at de ikke hadde endret på noe.

Imens fortsatte altså utslippene fra Sandnes-bedriften sitt område. Veolia mente at prosessen og vannets kvalitet var negativt endret. Tillatelsen fra IVAR krevde da at de tok kontakt med IVAR på nytt. Dette ble ikke gjort.

2008 – ny analyse. Den aktuelle avdelingen i Veolia fikk på et tidspunkt en ny daglig leder, som etter hvert fikk kjennskap til avtalen med jærbedriften. Han hadde spørsmål rundt dette

og fikk tatt og analysert en vannprøve som ble sendt videre i Veolia-systemet med spørsmål om hva dette var.

Etterforskningen har brakt på det rene at analyseresultatet – som Veolia altså hadde i hende – igjen viste at vaskevannet inneholdt tungmetaller. Likevel sluttet Veolia heller ikke nå med å slippe vaskevannet rett ut i det offentlige avløpsnett.

Anmeldelse og etterforskning. Fylkesmannen i Rogalands miljøvernavdeling var i 2009 på kontroll hos bedrifter som driver med metalloverflatebehandling, og oppdaget etter hvert at

I den aktuelle perioden hadde IVAR problemer med å oppnå tilfredsstillende kvalitet på pelletsen

vaskevannet fra jærbedriften ikke ble behandlet på korrekt måte. De anmeldte i desember 2009 Veolia og de to avfallshånderingsselskapene for ulovlig disponering av farlig avfall.

Etterforskning ble iverksatt ved Rogaland politidistrikts seksjon for nordsjø- og miljø saker. Det ble blant annet foretatt ransaker og beslag hos de involverte selskapene, og en lang rekke involverte personer ble avhørt. Mot slutten av etterforskningen ble det innhentet en ny uttalelse fra Fylkesmannen.

Etterforskningen avdekket det hendelsesforløpet som er beskrevet her.

Konsekvenser. Politiet har beregnet at det i denne perioden totalt ble sluppet ut cirka 3 353 100 liter vaskevann, som blant annet inneholdt krom og nikkel. Basert på uttalelser fra Klima- og forurensningsdirektoratet har politiet lagt til grunn at vaskevannet ikke kommer inn under begrepet «farlig avfall». Utslipp av vaskevann med slikt innhold som her er imidlertid likevel ulovlig.

Det interkommunale renovasjonsselskapet IVAR samler avløpet fra Nord-Jæren og lager pellets.

I den aktuelle perioden hadde IVAR problemer med å oppnå tilfredsstillende kvalitet på pelletsen, noe som blant annet skyldtes innhold av tungmetaller. Etterforskningen har ikke klarlagt nøyaktig hvor stor andel av tungmetallinnholdet i pelletsen som skrev seg fra utslippene av vaskevannet, men Fylkesmannens miljøvernave-

ling mener at iallfall en del skriver seg fra dette.

Ifølge prøver som Veolia fikk utført, er det ikke påvist målbar negativ miljøeffekt i Håsteinsfjorden. Dette var heller ikke å forvente ifølge Fylkesmannen. Dette har å gjøre med at vaskevannet ble fortynnet underveis og ytterligere når det ble sluppet ut i sjøen.

Forelegg og inndragning. Av ulike grunner – blant annet fordi saken var omfattende – tok den totale saksbehandlingen noe tid. Politiet sendte sommeren 2012 saken til Rogaland statsadvokatembeter med innstilling om påtaleavgjørelse.

Rogaland statsadvokatembeter besluttet høsten 2012 at Veolia – som nå har skiftet navn til Norsk Gjenvinning Industri AS – skulle ilegges et forelegg på 1 million kroner for brudd på forurensningsloven § 78 andre ledd, første straffalternativ, jamfør § 7 første ledd. Ved fastsettelsen av botens størrelse ble det blant annet sett hen til sakens alder.

Videre ble Norsk Gjenvinning Industri AS ilagt inndragning av 1 million kroner, fordi de hadde hatt økonomisk vinning som følge av måten vaskevannet ble håndtert på.

En enkeltperson som var ansatt i selskapet da det het Veolia, ble ilagt et forelegg på 12 000 kroner. En annen fikk påtaleunntatelse. Også ved disse reaksjonsformene ble sakens alder vektlagt.

Overfor de to andre avfallshånderingsselskapene ble saken henlagt etter bevisets stilling.

Håsteinsfjorden ligger på grensen mellom kommunene Randaberg, Kvitsøy og Sola, helt ute i havgapet vest for Stavanger.

Etterforsking av arbeidsulykker

Arbeidsmiljøkriminalitet er alvorlige overtredelser av arbeidsmiljøloven og tilhørende forskrifter.

TEKST: POLITIOVERBETJENT **KENNETH DIDRIKSEN, ØKOKRIM** // kenneth.Didriksen@politiet.No

På dette feltet er det saker som involverer dødsfall og alvorlige skader, politiet har mest erfaring med, men også sosial dumping og ulovlig overtid er arbeidsmiljøkriminalitet som kan ha store konsekvenser.

Anmeldelser av brudd på arbeidsmiljøloven og tilhørende forskrifter som ikke har medført dødsfall eller skader, skal etterforskes på lik linje med inntrufne ulykker.

Særtrekk ved arbeidsmiljøsaker. Arbeidsulykker skjer i alle bransjer og ved alle typer arbeidsoperasjoner. Det kan derfor være

MER INFO?

Ansatte i politiet kan lese mer om åstedsarbeid og etterforsking av forskjellige typer arbeidsulykker i fagportalen KO:DE.

at politiet må sette seg inn i teknisk vanskelige spørsmål og gjøre seg kjent med ukjente fagområder for å komme i mål med etterforskingen. Her kan aktiv bruk av tilsynsmyndighetene være til hjelp.

Spesielt med arbeidsulykker er det sjelden snakk om aktive straffbare handlinger, men at det som regel er straffbare unnlatelser som er årsak til en hendelse.

Politiets etterforsking. Riksadvokatens rundskriv nr. 1/1996 sier om arbeidsulykker at man skal *etterforske med særlig grundighet og høyt tempo*.

Politiet starter som regel med åstedsundersøkelser og etterforsking uten å ha noen mistenkte. Ofte blir et foretak den mistenkte, men arbeidsmiljøloven hjemler også for at enkeltpersoner kan straffes.

Politiets fremgangsmåte ved etterforsking

av arbeidsmiljøkriminalitet er litt annerledes enn i andre straffesaker, siden det må innhentes en del informasjon fra bedriften og tas en del avhør før man vet hvem den mistenkte faktisk er.

I arbeidsmiljøsaker sikrer politiet bevis gjennom foto, beslag av PC-er, mobiltelefoner og dokumenter og undersøkelser av verktøy og maskiner. Det finnes eksplisitte krav til forskjellige maskiner, og det kan være nødvendig å få bistand fra Arbeidstilsynet for å få rett kompetanse til å sikre viktige bevis.

Etterforskingen skal avdekke hendelsesforløpet. Hva skjedde i ulykkesøyeblikket og i tiden rett forut for ulykken? Det kan i noen tilfeller også være nyttig å visualisere hendelsen ved hjelp av taps- og årsaksmodellen.

Arbeidsgiver har ansvar for å utarbeide arbeidsplaner og vurdere risikoen ved gjennomføring av planene. Bedriftens HMS-plan og

risikovurderinger og sikker jobb-analyser ved de forskjellige arbeidsplassene forteller konkret hvordan arbeidet skal utføres for å hindre skader eller ulykker.

Arbeidsmiljøloven og tilhørende forskrifter, deriblant internkontrollforskriften, stiller krav til ledere og ansatte i bedriften om å drive systematisk sikkerhetsarbeid. Brudd på disse reglene er straffesanksjonert.

Ved etterforskningen må man ta utgangspunkt i stedet der ulykken skjedde. Hvilket konkret arbeid ble utført rett før ulykken inntraff? Denne arbeidsoppgaven kan ha vært et avvik fra den opprinnelige planen arbeidsgiver hadde.

Ansvars plassering og samarbeid. Arbeidsmiljøloven gjelder for alle virksomheter som sysselsetter arbeidstakere. Unntaket er sjøfart (skipssikkerhetsloven), fangst og fiske og militær luftfart.

Ansaret i arbeidsmiljø saker kan rettes mot bedriften som foretak (jmfør straffeloven § 48), innehaveren av virksomheten, noen som har handlet på vegne av innehaveren, en produsent, leverandør eller importør av innretninger og

utstyr eller arbeidstakere.

Samarbeid med Arbeidstilsynet eller en annen relevant tilsynsmyndighet er aktuelt både

Det er politiet som er skadestedsleder på vanlig måte, men bistand må innhentes fra andre redningsmannskaper

ute på åstedet og underveis i etterforskningen. Politiet bør også tidlig i prosessen rådføre seg med tilsynsmyndigheten om viktige momenter som bør med i avhøret. En representant fra tilsynsmyndigheten kan også være bisitter under et avhør dersom det er formålstjenlig. Uansett bør saken oversendes den aktuelle tilsynsmyndigheten for en uttalelse før saken påtaleavgjøres.

Politiets gjøremål må alltid forankres i straffeprosessen. Den som blir avhørt, har ikke plikt til å forklare seg for politiet, jmfør påtaleinstruksen, men har plikt til å fremlegge opplysninger for

tilsynsmyndigheten, jmfør arbeidsmiljøloven § 18-5.

Åstedsarbeid – første politipatrulje på stedet. Et åsted der det nettopp har skjedd en arbeidsulykke, er usikkert, uoversiktlig og ustabilt. Politiet må derfor sperre av området for å verne liv og helse og forebygge brann, eksplosjon og ytterligere skader eller hendelser. I tillegg er sperringen nødvendig for å kunne sikre bevis for en eventuell straffesak. Politiet må derfor få oversikt over hendelsen og stedet der ulykken skjedde, og sperre av i godt omfang rundt selve stedet.

Det må også tas en avgjørelse om en eventuell strømskifte eller spesialbehandling av kjemikalier som finnes på området.

Det er politiet som er skadestedsleder på vanlig måte, men bistand må innhentes fra andre redningsmannskaper med kompetanse og spesialutstyr til åstedet er stabilisert.

Om mulig bør politiet, uten å forstyrre redningsarbeidet, fotografere ulykkesstedet kontinuerlig mens utstyr og ting blir flyttet eller fjernet.

Politiet må også passe på å ikke bli årsak til en ny ulykke. Tenk egensikkerhet!

Arbeidsmiljøloven

Lov av 17. juni 2005 nr 62: Lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. Loven skal sikre en lov som skal sikre et godt arbeidsmiljø, trygge og rettferdige ansettelsesforhold, et inkluderende arbeidsliv og samarbeid mellom arbeidstakerne og arbeidsgiverne.

Denne artikkelen fokuserer særlig på bruk av foretaksstraff ved arbeidsulykker på bakgrunn av den såkalte Norcem-dommen, som Høyesterett avsa 10. mai 2012 (Rt. 2012 s. 770).

Foretaksstraff ved arbeidsulykker

TEKST: POLITIADVOKAT **ELISABETH RASTAD** ØSTFOLD POLITIDISTRIKT

elisabeth.rastad@politiet.no

Alvorlige arbeidsulykker skyldes ofte en kombinasjon av flere forhold. For eksempel kan en ansatt ha gjort en mindre personlig feil, samtidig som ledelsen har slurvet med å følge opp nedskrevne rutiner og retningslinjer. Det hjelper lite å ha risikovurderingen i en fin perm i hyllen over sjefens skrivebord hvis ingen sjekker at den følges i praksis. Ofte kan det være en vanskelig grensedraining å avgjøre om foretaket i slike tilfeller skal holdes ansvarlig.

Lovgiver har valgt å løse problemet med grensedraining ved å liste opp noen momenter i straffeloven § 48b som det skal tas særlig hensyn til ved vurderingen av om foretaket skal idømmes straff. Straffeloven § 48a bestemmer at foretaket kan straffes. Straffeloven § 48b inneholder en oppregning av hvilke momenter det særlig skal legges vekt på. Foretaksansvaret er følgelig fakultativt. Avgjørelsen om hvorvidt foretaket skal ilegges foretaksstraff, regnes prosessuelt som et spørsmål om straffutmåling. Det fremgår blant annet av Rt. 2000 s. 234.

Nærmere om sakens fakta. I den såkalte Norcem-saken avsa først Agder lagmannsrett 23. november 2011 en frifinnende dom, der lagmannsretten foretok en relativt grundig vurdering av momentene i straffeloven § 48b. Påtalemyndigheten anket saken inn for Høyesterett, og i Høyesterett ble Norcem idømt foretaksstraff, men frifunnet for oppreisningskravet.

Saken gjaldt spørsmålet om hvorvidt Norcem AS skulle idømmes foretaksstraff for overtredelse av diverse bestemmelser i arbeidsmiljøloven med forskrifter. Under arbeid med å overføre kvarts fra en leker til en kvartssilo, ved bedriftens anlegg i Brevik i Porsgrunn, stoppet transportbåndet for overføring av kvarts. Driftsoperatøren som skulle utbedre feilen, brukte

en plattform som var usikret i bakkant. Under arbeidet fra plattformen falt han 9 meter ned til bakkenivå og ble påført store skader. Forut for ulykken hadde Norcem AS unnlatt å sikre

Bak en alvorlig arbeidsulykke ligger det som regel et samspill av flere årsaker

plattformen i bakkant, til tross for at flere arbeidstakere hadde brukt den gjentatte ganger over flere år.

Tingretten kom til at vilkårene for straffansvar var til stede, men at foretaksstraff likevel ikke burde idømmes. Lagmannsretten, som behandlet straffespørsmålet og spørsmålet om oppreisning, kom – dog under noe tvil – til samme resultat som tingretten.

Nærmere om lagmannsrettens dom.

Lagmannsretten tar utgangspunkt i momentene i straffeloven § 48b i sin vurdering av om foretaksstraff bør idømmes. Partene var enige om at overtredelsen ikke var begått for å fremme foretakets interesser, og at foretaket ikke hadde

oppnådd noen fordel av overtredelsen. Foretakets økonomiske evne, jamfør straffeloven § 48b bokstav f, mener lagmannsretten kun får betydning for utmåling av boten.

Når det gjelder «overtredelsens grovhet», jamfør straffeloven § 48b bokstav b, tar lagmannsretten utgangspunkt i de objektive og subjektive kravene som kan utledes av de bestemmelsene i arbeidsmiljøloven som er brutt. I denne saken var det brudd på arbeidsmiljøloven § 4-1 første ledd om å sikre et «fullt forsvarlig arbeidsmiljø», arbeidsmiljøloven § 4-4 (1) med forskrifter, arbeidsmiljøloven § 3-1 (2) bokstav c og internkontrollforskriften § 5 nr. 6. Lagmannsretten viser til juridisk teori og Ot.prp. nr. 3 (1975-76) s. 26 hvor følgende siteres: «Det loven vil kreve, er først og fremst at virksomheten skal innrettes, og arbeidet organiseres på en slik måte, at arbeidstakerne er sikret mot skader på liv og helse så langt dette rent praktisk lar seg gjennomføre.»

Objektivt finner lagmannsretten det klart at den aktuelle plattformen, som er plassert 9 meter opp, er usikret i bakkant og brukes relativt hyppig, bryter mot arbeidsmiljøloven § 4-4.

Når det gjelder hva man rent subjektivt skal kreve, viser lagmannsretten til at det sentrale vil være de foreliggende risikoforholdene og at rutiner og opplæring må tilpasses disse. Videre

legger lagmannsretten i likhet med tingretten til grunn at det her er snakk om kumulative feil, altså at flere personer har unnlatt å melde fra om avvik, og at dette samlet sett statuerer uaktsomhetsansvar for bedriften. Det tilføyes dessuten at bedriftens internkontroll og HMS-arbeid åpenbart har sviktet.

Lagmannsretten kommer til at den skjerpede aktsomhetsnormen i arbeidsmiljøloven § 19-1(3) kommer til anvendelse og må danne utgangspunkt i subjektivt henseende ved vurderingen av overtredelsens grovhet. Lagmannsretten finner imidlertid ikke at bedriften har opptrådt så klanderverdig at den straffskjerpende bestemmelsen i arbeidsmiljøloven § 19-1(2) kommer til anvendelse. Begrunnelsen for dette er blant annet at man ser hen til arbeidstakernes egne plikter etter arbeidsmiljøloven § 2-3 til å medvirke ved gjennomføring og oppfølging av bedriftens HMS-system. Det at arbeidstakerne også har sviktet, blir følgelig brukt som et argument mot at den subjektive overtredelsen er grov, og følgelig mot illeggelse av foretaksstraff. Spørsmålet er om dette har vært lovgivers intensjon ved utarbeidelse av reglene om foretaksstraff. Bak en alvorlig arbeidsulykke ligger det som regel et samspill av flere årsaker. Det er etter min erfaring som påtalejurist sjelden at arbeidstakeren selv overhodet ikke kan klandres for ulykken. Poenget med internkontroll og oppfølging av denne er nettopp å skape en kultur i bedriften for at ansatte melder fra om uheldige og risikofylte rutiner, og for at ledelsen fanger dem opp og utbedrer dem.

I Ot.prp. nr. 27 (1990-91) s. 21 andre spalte uttaler Straffelovkommissjonen følgende vedrørende overtredelsens grovhet: «Med formuleringen grovheten av overtredelsen siktes det særlig til størrelsen av skaden eller skademuligheten.»

I Norcem-saken har lagmannsretten ved vurderingen av overtredelsens grovhet ikke sett hen til den meget alvorlige personskaden som inntrådte. Spørsmålet er om ikke dette burde vært drøftet, og om det i så fall hadde resultert i en annen konklusjon på om overtredelsen av arbeidsmiljøloven var å betrakte som grov etter straffeloven § 48b bokstav b.

Det samme momentet er nevnt som et sentralt vurderingstema i forarbeidene til straffeloven av 2005, jmf. Ot.prp. nr. 90 (2003-2004)

s. 240: «Videre skal overtredelsens grovhet vurderes jmf. bokstav b. Relevante momenter er påførte skader eller skadepotensialet og skyldgrad hos den som har handlet på vegne av foretaket.»

Når det gjelder straffens preventive virkning, jmf. straffeloven § 48b bokstav a, viser lagmannsretten til forarbeidene, hvor det fremkommer at prevensjonshensynet er det viktigste argumentet for å gjøre et foretak strafferettslig ansvarlig. Lagmannsretten viser videre til Rt. 2007 s. 1684 (Sandvikselva-kjennelsen) og Rt. 2008 s. 996 (KPMG-dommen).

Ved vurderingen av allmennprevensjonen mener lagmannsretten en må se hen til om og

Når ledelsen i andre bedrifter hører om saken, vil det kunne skape et incitament til å skjerpe aktsomheten også hos dem

i hvilken grad bedriften kan bebreides for ulykken som inntraff. Det vises videre til drøftelsen som er gjort vedrørende straffeloven § 48b bokstav c om hvorvidt foretaket kunne ha forebygget overtredelsen.

Det kan reises spørsmål om ikke andre hensyn også burde vært trukket inn vedrørende allmennprevensjonen. Johs. Andenæs skriver i «Alminnelig strafferett» 5. utgave s. 84 blant annet følgende om allmennprevensjonen: «Straffelov og straffehåndhevelse virker, kan en si, som en anskuelig moralpropaganda.»

Dersom et større selskap som Norcem AS blir ilagt foretaksstraff for alvorlige brudd på arbeidsmiljøloven, blir dette kjent i media. Når ledelsen i andre bedrifter hører om saken, vil det kunne skape et incitament til å skjerpe aktsomheten også hos dem. Dette er et moment ved allmennprevensjonen som lagmannsretten har utelatt fra sin drøftelse.

Lagmannsretten mener at de individualpreventive hensynene i saken taler for foretaksstraff. Likevel uttaler lagmannsretten at de er – «ut fra omstendighetene for øvrig» – av

begrenset vekt. Hvilke omstendigheter dette skulle være, sier lagmannsretten intet om. Sett hen til forarbeidene klare statuering av hvor viktig det preventive hensynet er, kan man her stille spørsmålsteget ved lagmannsrettens vurderinger.

Når det gjelder om bedriften gjennom retningslinjer, instruksjon, opplæring og så videre kunne ha forebygget overtredelsen, jmf. straffeloven § 48b bokstav c, blir det ifølge lagmannsretten et sentralt punkt hva bedriften faktisk har gjort for å forebygge den konkrete overtredelsen. Norcem AS hadde igangsatt en rekke HMS-tiltak, som jevnlig vernerunder, avdelingsmøter, avviksregistrering, risikokartlegging og sikker jobb-analyse. Likevel ble det gjennom bevisførselen avdekket relativt alvorlige mangler ved gjennomføringen av avvikssystemet og internkontrollen i bedriften.

I sin avveining av hensynene kommer lagmannsretten til at overtredelsen ikke kan betegnes som grov. De preventive hensynene taler for illeggelse av foretaksstraff, men ifølge lagmannsretten ikke i samme grad som i Rt. 2008 s. 996 (KPMG-dommen). Samlet sett kommer derfor lagmannsretten til at Norcem AS ikke bør ilegges foretaksstraff.

Lagmannsretten overser i Norcem-saken

KILDEHENVISNINGER

- Johs. Andenæs (2004) *Alminnelig strafferett* 5. utgave
- Rune Bård Hansen (2010) *Arbeidsmiljøkriminalitet*, ØKOKRIMS skriftserie
- NOU 1989:11
- Ot.prp. nr. 27 (1990-91) Om lov om endringer i straffeloven m.m. (straffansvar for foretak)
- Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) Straffeloven
- LA-2011-94877
- Rt. 2008 s. 996
- Rt. 2000 s. 234
- Rt. 2011 s. 1738
- Rt. 2007 s. 1684

viktige argumenter i lovforarbeidene, og det medfører blant annet at de ikke tar nok hensyn til de allmennpreventive hensynene som gjør seg sterkt gjeldende ved alvorlige brudd på arbeidsmiljøloven med forskrifter. Det fører også til at de ikke vektlegger Høyesteretts argumenter i Rt. 2008 s. 996 riktig. Etter min mening legger lagmannsretten til grunn en for snever forståelse av uttrykket «kumulative feil», som ifølge både teori, forarbeider og høyesterettspraksis omfattes av foretaksansvaret.

I Norcem-saken var det systemsvikt i flere ledd og manglede internkontroll fra bedriftens side som var årsak til at den usikrede plattformen var i bruk. Bedriften hadde alt i orden «på papiret». For at internkontroll skal fungere, må imidlertid ledelsen forsikre seg om at rutineene også fungerer i praksis. Når avvikssystemet ikke fanger opp avvik, er det foretaksstraff som av lovgiver er ment å være «riset bak speilet» som skal få bedriftslederne til å skjerpe aktsomheten og årvåkenheten rundt arbeidernes sikkerhet og risikosituasjoner på arbeidsplassen.

Nærmere om Høyesterettsdommen.

Høyesterett (Rt. 2012 s. 770) kom til et annet resultat enn Agder lagmannsrett. Dommen fra Høyesterett inneholdt viktige avklaringer, som kort oppsummeres her.

Høyesterett uttaler at det ikke er noen ge-

nerell presumpsjon for illeggelse av foretaksstraff for brudd på arbeidsmiljøloven slik som for brudd på forurensningsloven; det må foretas en konkret vurdering i det enkelte tilfellet. Der som overtredelsen har eller kunne ha medført alvorlig fare for liv eller helse, skjerpes imidlertid aktsomhetskravet, og Høyesterett uttaler at «det innebærer at foretaksstraff er særlig egnet i slike tilfeller». Hvis det dessuten dreier seg om et område med mange ulykker i arbeidslivet, for eksempel fallulykker som i Norcem-saken, ligger det i utgangspunktet an til foretaksstraff.

Skiftbasene burde i større utstrekning vært innpodet sitt ansvar som ledere og forbilder

Så til den kanskje viktigste avklaringen fra Norcem-dommen: Hvilken betydning har det at ulykken skyldtes internt brudd fra skiftbaser og driftsoperatør, herunder skadelidte selv? Høyesterett viser her til Rt. 2011 s. 1738 om at det avgjørende er om arbeidstakerne har handlet «på vegne av foretaket», eller om de har handlet illojalt mot foretaket. I Norcem-

saken var det ikke omstridt at arbeidstakerne hadde handlet på vegne av foretaket, selv om det forelå instruksbrudd. Instruksbruddene finner Høyesterett som et moment av en viss, men ikke avgjørende betydning i vurderingen av om ansvar skulle ilegges.

Høyesterett påpeker at Norcem AS i større grad burde ha kartlagt og identifisert særlige fysiske faremomenter på anlegget. Dernest burde man på de halvårlege vernerundene ha stilt mer konkrete spørsmål om hvordan arbeidsoperasjonene, i det minste de som kunne medføre en viss risiko, faktisk ble utført. Endelig burde skiftbasene i større utstrekning vært innpodet sitt ansvar som ledere og forbilder, både når det gjaldt å følge reglene og å varsle om avvik.

Disse tre forholdene tror jeg i stor grad kan overføres til de fleste bedrifter hvor det utføres arbeidsoperasjoner med noe helserisiko.

Samlet sett kommer Høyesterett til at overtredelsen har en grovhet som tilsier at foretaksstraff bør ilegges, og viser til at det i stor grad dreier seg om systemsvikt. Det vises dessuten til prevensjonshensynet, og da særlig allmennprevensjonen, ettersom det i Norcem AS ikke var bestridt at de ansattes liv og helse generelt ble tatt på alvor.

Norcem AS ble idømt en bot på 500 000 kroner. Det var ikke anket over straffutmålingen, og Høyesterett mente ikke at boten var for høy.

AML

Arbeidsmiljøloven (AML): Lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern m.v. Den skal sikre et godt arbeidsmiljø, trygge og rettferdige ansettelsesforhold, et inkluderende arbeidsliv og samarbeid mellom arbeidstakerne og arbeidsgiverne.

Manglende risikovurdering

Forelegg på 900 000 kroner etter arbeidsulykke hos Kværner Verdal

TEKST: POLITIADVOKAT AMUND SAND, NORDHORDLAND LENNSMANNSDISTRIKT

Tre personer ble alvorlig skadet i en arbeidsulykke hos Kværner Verdal i fjor vinter. Under arbeid med å produsere deler til vindkraftanlegg for bruk offshore falt en personkorg med tre ansatte 45 meter og landet på en lekter da en kranforlenger knakk.

Onsdag 8. februar 2012 kom det inn en melding til politiets operasjonssentral i Nord-Trøndelag om en arbeidsulykke på industriområdet på Verdalen. Meldingen gikk ut på at tre personer hadde falt ned fra stor høyde i forbindelse med arbeid på området til Kværner Verdal AS. Politiet dro ut til åstedet, hvor brannvesen og ambulanse allerede var til stede. De aktuelle personene var hardt skadet, men i live. De ble alle sendt med helikopter til St. Olavs hospital i Trondheim for behandling. Arbeidstilsynet kom også til stedet og foretok, sammen med politiet, undersøkelser av åstedet og avhør av aktuelle vitner. Åstedet ble meget grundig dokumentert med fotografier, og bedriften utleverte aktuell dokumentasjon.

Åstedet. Kværner Verdal AS' virksomhet er et mekanisk verksted/verft, som i hovedsak produserer installasjoner til bruk i oljevirksomhet offshore. De senere år har bedriften også produsert komponenter til vindkraftanlegg, og den aktuelle ulykken skjedde i forbindelse med produksjon av slike komponenter. Installasjonene som bedriften produserer, har store dimensjoner, og produksjonen foregår på et stort industriområde. Arbeidet med installasjonene medfører mange løft av både personer og materiell, og mye av arbeidet foregår høyt over bakkenivå.

Bedriften kjøper tjenester fra andre firma, og produksjonen er regelmessig organisert i prosjekter. I disse prosjektene kan det være en rekke ulike firma inne i bildet, men arbeidet ledes og koordineres av Kværner Verdal AS.

Nærmere om hendelsen. Ulykken skjedde i forbindelse med inspeksjon av malearbeid på en såkalt vindmøllejacket. Disse jacketene er understell til vindmøller som står plassert i sjøen. Bedriften hadde produsert flere slike jacketer, og de ferdige produktene var plassert på en lekter i havna på industriområdet. Fra dekket på lekteren og opp til toppen av den aktuelle jacketen var det cirka 50 meter.

Under inspeksjonen ble tre personer heist opp med kran i en personkorg. Kranføreren befant seg på bakkenivå og førte personkorga rundt jacketene etter anvisning fra en signalmann som var om bord i korga. De to øvrige personene i korga var en representant for kjøperen og en representant for firmaet som hadde utført malearbeidet. Både kranføreren og signalmannen var leid inn fra andre firma.

Slik krana var plassert, måtte den ytterste delen av krana (jibben) senkes ned mot toppen av jacketen for at personene i korga skulle komme i posisjon til å inspisere baksiden av jacketen. Denne delen av arbeidsoperasjonen var risikofyllt fordi jibben kunne komme i kontakt med toppen av jacketen. Da korga ble senket ned på baksiden, hadde ikke signalmannen lenger oversikt over avstanden mellom jibben og toppen av krana. Kranføreren kunne for sin del heller ikke lett bedømme denne avstanden, siden han var plassert for langt unna. Altså var det ingen som overvåket dette kritiske elementet ved løftet. Jibben kom i kontakt med toppen av jacketen, med den følge at jibben knakk. Dette førte igjen til at wiren som holdt korga røk, og

korga falt cirka 45 meter ned på dekket til en lekter. Fallet ble sannsynligvis noe bremsset av kontakt mellom jacketen og korga på vei ned. Personene om bord ble hardt skadet, med omfattende bruddskader og andre skader av alvorlig karakter. Tatt i betraktning høyden på fallet må det kunne sies å være tilfældigheter som gjorde at ulykken ikke fikk en fatal utgang for de tre personene om bord i korga.

Etterforskningen. Politiet gjorde et grundig arbeid på åstedet, og i ukene som fulgte, ble det foretatt mange avhør og innhentet relevant dokumentasjon. Under etterforskningen var det også jevnlig kontakt med Arbeidstilsynet, blant annet med hensyn til hvilke omstendigheter som særlig måtte belyses. Da saken var ferdig

Jacket nr. 2, kranbommen og jibben (rød) ligger knekt over toppen på jacketen. Arbeidet foregikk på motsatt side av der krana står, altså utenfor siktsonen til kranfører.

etterforsket, ble den sendt Arbeidstilsynet for en uttalelse med hensyn til mulige brudd på arbeidsmiljølovgivningen. Påtaleansvarlig jurist har vært involvert i etterforskningen fra starten av.

Politiet hadde under etterforskningen en konstruktiv og god dialog med bedriften. Bedriften fremstod som meget seriøs i sitt sikkerhetsarbeid og hadde rutinemessig iverksatt egne undersøkelser for å finne årsaken til ulykken. Bedriften tok selv initiativ til et møte med politiet der rapporten fra disse undersøkelsene ble presentert. Det kan nevnes at rapportens konklusjoner på mange måter sammenfaller med konklusjonene som er grunnlag for forelegget.

I denne saken var det relativt enkelt å avklare hendelsesforløpet og å påvise de aktuelle bruddene på arbeidsmiljølovgivningen. Utfordringen var derimot å plassere det strafferettslige ansvaret. Som nevnt var mange firma involvert i arbeidsoperasjonen, og det var slik sett flere mulige ansvarssubjekter. Det ble konkludert med at Kværner Verdal AS var leder av virksomheten og det sentrale ansvarssubjektet. Det ble vurdert å rette ansvar også mot personer og andre foretak, men vi kom til at det ikke var grunnlag for det.

Saken var ferdig etterforsket medio juli 2012, cirka fem måneder etter at ulykken fant sted. Forelegg mot Kværner Verdal AS ble utstedt etter ordre fra Trøndelag Statsadvokatembeter 7. august 2012. Forelegget ble meddelt bedriften samme dag og vedtatt allerede 9. august 2012. Bedriften ga i en pressemelding uttrykk for at

vedtagelsen ikke innebar noen erkjennelse av straffeskyld, men at man ønsket å legge saken bak seg og se fremover.

Forelegget. Siktelsen gjelder brudd på arbeidsmiljølovens bestemmelser om et fullt ut

Bedriften bebreides med andre ord for mangelfull risikovurdering ved denne konkrete løfteoperasjonen

forsvarlig arbeidsmiljø. Konkret viser siktelsen til bestemmelsene om gjennomføring av løfteoperasjoner i forskrift om bruk av arbeidsutstyr og internkontrollforskriftens bestemmelser om kartlegging av farer, risikovurdering med mer.

Den straffbare handlingen er beskrevet som en unnlatelse av å foreta en tilstrekkelig risikovurdering i forbindelse med utførelse av inspeksjonen, og at man som følge av dette ikke hadde fanget opp aktuelle risikoforhold rundt personløftet. Et av de aktuelle risikoforholdene var muligheten for kontakt mellom jibben og jacketen på grunn av for dårlig oversikt under løfteoperasjonen. Bedriften bebreides med andre ord for mangelfull risikovurdering ved denne konkrete løfteoperasjonen. Det kan nevnes at bedriften hadde gode sikkerhetsrutiner for løfteoperasjoner generelt.

Hadde risikoen blitt vurdert konkret for det aktuelle løftet, ville et mulig tiltak for å avverge denne risikoen være å bruke enda en signalmann som hadde hatt full oversikt over avstanden mellom jibb og jacket.

Forelegget ble satt til 900 000 kroner. Ved fastsettelsen ble det sett hen til straffeutmålingen i Rt. 2012 s. 770. Det finnes for øvrig ikke mye kildemateriale å støtte seg til, men vi mener forelegget er på rimelig rett nivå med hensyn til de konkrete omstendighetene i saken.

Til slutt kan det nevnes at erstatning til de skadelidte ikke var noe tema under etterforskningen og irettføringen. Vi har imidlertid forstått det slik at de skadelidte har fremmet slike krav i ettertid.

Det var relativt enkelt for politiet å påvise hendelsesforløpet i saken. Fotoet til høyre viser knekkpunktet på jibben.

Finlands mest omfattende egg sak

TEKST/SAKSFOTO: DET FINSTE TOLLVESENET

Det finske tollvesenets etterforskning av Finlands mest omfattende serie brudd på naturnvernlovgivningen ble den 15. februar 2013 oversendt påtalemyndigheten med anmodning om tiltale.

Anmodning om tiltale i omfattende naturkrimsak.

Avdelingen for alvorlig kriminalitet i det finske tollvesenets kriminalenhet i Vasa, er i ferd med å avslutte etterforskningen av en omfattende serie brudd på naturnvernlovgivningen. Tollvesenet beslagla i november 2011 en samling med rundt 9 000 fugleegg hos en finsk statsborger som var selvstendig næringsdrivende i Österbotten i Finland. Den mistenkte hadde selv plukket mange av eggene, blant annet i Finland, Sverige, Norge og Island. De norske eggene hadde blitt plukket i Finnmark, og personen er mistenkt for smugling av disse. Det ble i tillegg beslaglagt rundt 300 døde fugler, der noen var utstoppede og andre nedfrysede. Det finske mattilsynet Evira fant at en del av de nedfrysede fuglene var skutt.

En stor del av beslaget besto av fugler og egg fra utrydningstruede og fredede arter, som er vernet i henhold til CITES-konvensjonen og Finlands naturnvernlovgivning. Det ble også funnet og tatt beslag i andre vernede dyr eller deler av dyr. Lovbruddene som ble etterforsket, var brudd på jakt- og naturnvernlovgivningen, smugling, skattebedrageri samt brudd på våpenloven.

Miljødepartementet i Finland fastsetter i egen forskrift i henhold til naturnvernloven veiledende verdier for vernede arter. I henhold til denne forskriften vil den mistenkte kunne bli ilagt erstatningsansvar for et beløp som kan overstige 700 000 euro.

Utvidelse av etterforskningen. Den finske etterforskningen har blitt utvidet til også

å gjelde en sak i Sør-Finland, der tollvesenet i september 2012 beslagla rundt 700 fugleegg samt døde fugler hos en selvstendig næringsdrivende i Nyland. Vedkommende hadde importert en del av fugleeggene fra Færøyene og Russland, men etterforskningen har ikke avdekket at den mistenkte har plukket noen av eggene i Sverige eller Norge. En del av eggene kan stamme fra de nordiske landene, men i så fall som følge av byttehandel. En del av fuglene som tollvesenet ikke fikk tatt beslag i, er blitt stoppet ut og videre solgt. Erstatningsbeløpet for den mistenkte i Nyland vil komme på rundt 100 000 euro. Saken vil bli oversendt påtalemyndigheten for anmodning om tiltale i løpet av sommeren 2013.

Internasjonal etterforskning. Det finske tollvesenet har i samarbeid med politiet i Sverige etterforsket disse sakene gjennom en internasjonal etterforskningsgruppe, som opprinnelig ble opprettet i Storbritannia. De har også samarbeidet med politiet i Norge og Storbritannia. Så langt har rundt 30 000 egg blitt beslaglagt i disse sakene.

Det finske erstatningssystemet for fredede dyr og planter er svært anvendelig og har vakt stor oppmerksomhet internasjonalt. Blant annet justis- og miljømyndighetene i Sverige og Storbritannia har ønsket å få vite mer om dette systemet. Norge har også vist sin interesse. De veiledende verdiene er til hjelp for domstolene når de skal behandle forelegg og fastsette erstatningsbeløp.

1. Disse spurvehaukene ble funnet i fryseren til den mistenkte fra Österbotten i Finland.

2. Dette utstyret for å plukke egg tilhører den mistenkte fra Österbotten i Finland. Den mistenkte fra Sør-Finland hadde også stolpesko og oppbevaringskasser.

CITES-konvensjonen

40 år med internasjonalt naturvernarbeid

TEKST: SENIORRÅDGIVER ØYSTEIN STØRKERSEN, DIREKTORATET FOR NATURFORVALTNING / ØYSTEIN.STORKERSEN@DIRNAT.NO // FOTO: POLITIET

Den internasjonale avtalen som regulerer handel med truede dyre- og plantearter, ble etablert i Washington 3. mars 1973 og trådte i kraft i 1975. Norge har vært medlem av Washington-avtalen, eller CITES (Convention on International Trade of Endangered Species), helt fra starten av.

Den 3. mars i år åpnet det 16. partsmøtet for de i alt 178 medlemsstatene til CITES. Møtet ble avviklet i Bangkok etter invitasjon fra thailandske myndigheter, som sørget for en svært fin ramme rundt møtet. Symbolsk nok åpnet statsministeren møtet på samme dag som avtalen fylte 40 år.

Bærekraftig handel. CITES skiller seg fra de andre biodiversitetsavtalene ved at partene er pålagt å følge visse krav. Det viktigste

kravet er at internasjonal handel med eksemplarer av en art skal være bærekraftig. Er den ikke det, kan ikke handelen gjennomføres. For å vite om handel er bærekraftig må man ha kunnskap om forekomstene og om hvor stort volum man kan høste uten at det går negativt ut over bestandene. Slike vurderinger skal kunne dokumenteres dersom det etterspørres, og kalles på engelsk *non-detriment findings* (NDF). Dernest skal uttak være lovlig, og enhver eksport skal lisensieres. Dersom det påvises brudd på disse kravene, kan styret i henhold til avtalen iverksette tiltak. I dag foreligger det tiltak mot 30–40 av verdens land, enten i form av fullstendig suspensjon av handel, suspensjon for visse arter eller etablerte kvoteordninger.

Akvatiske arter. CITES har stor betydning internasjonalt, blant annet på politisk nivå. Partene er derfor svært aktive på partsmøtet. Det avvikles hvert tredje år, er øverste organ for avtalen og fordeler arbeidsoppgaver for de påfølgende tre årene. Partsmøtet i Bangkok skulle behandle 71 forslag om listing av nær 300 arter og 75 ulike andre saker om veiledning til partenes oppfølging.

I alt 2 300 delegater fra 157 land deltok på det to uker lange møtet. Som ved tidligere partsmøter var det knyttet spesielt stor interesse til liste-forslag for flere hai- og djevlerokkearter. Flere parter, deriblant Japan, Kina og Island, mener at CITES ikke skal befatte seg med akvatiske kommersielle arter. CITES' mandat er imidlertid å sørge for bærekraftig uttak og handel med alle typer arter.

Motstanderne av listing av blant annet haiarter har lenge ment at de regionale fiskeriavtalene er det rette forumet for forvaltningstiltak. Det er altså ikke uenighet om at bærekraftprinsippet skal legges til grunn. Imidlertid er det blitt mer og mer klart at de regionale fiskeriavtalene ikke har samme myndighet overfor sine medlemmer når det gjelder å følge opp gode intensjoner. Andre argumenter har vært at det er vanskelig å skille mellom produkter fra artene.

Det er et krav i CITES at to tredeler av de avgitte stemmene må være ja-stemmer for at en art skal kunne føres opp på CITES-listene. Etter flere mislykkede forsøk det siste tiåret førte grundige forberedelser overraskende nok til at blant annet alle haiforslagene ble vedtatt i Bangkok. Om 18 måneder settes det derfor krav

HVA ER CITES?

Kilde: Wikipedia

CITES (forkortelse for Convention on International Trade of Endangered Species) kalles også Washingtonkonvensjonen og er en multilateral internasjonal avtale mellom land for å kontrollere handel med ville dyr og planter.

Formålet med avtalen er en bærekraftig handel – dvs. at man ikke fjerner mer fra bestandene av dyr og planter enn de tåler.

om NDF-er og CITES-tillatelser for all handel med produkter fra hvitfinnehai, tre arter hammerhai, håbrann og to arter djevlerokker. Partene var altså enige i at uttaket for å forsyne blant annet haifinnemarkedet i Asia har ført til en sterk nedgang i mange av haibestandene. Enkelte bestander er redusert med mer enn 90 % av utgangspunktet. For noen arter kommer listingen derfor i seneste laget, mens for djevlerokkene er det riktig tidspunkt.

Djevlerokkene, eller kjempemantaene, er store fisker med et spenn på opptil 7 meter, og deler av gjellene, som selges for 4 000 kroner, er i ferd med å seile opp som en attraktiv ingrediens i kinesiske supper. Det anses for å være noen hundre tusen slike djevlerokker i varme farvann, og disse får én unge hvert tredje år. Uttak av slike arter blir derfor lett ikke bærekraftig. Handel med slike produkter blir ikke ulovlig under CITES, men krever altså lisens fra landet der fiskene er fanget. Flere land har de siste årene innført totalforbud mot alt haifiske og djevlerokkefiske på grunn av de urovekkende tilstandene i denne bransjen. I Norge er det i dag ikke lenger kvoter for haifiske, da for eksempel bestandene av brugde, håbrann og pigghå er overfisket. De store haiartene tas imidlertid som bifangst, og brukdefinner er særlig attraktive på de asiatiske markedene (denne ble CITES-listet i 2004).

«Boom and bust». Fra før inneholder CITES-listene 350 arter tropiske treslag, og til dette partsmøtet var det fremlagt forslag om listing av over 200 nye arter fra alle deler av verden. Det engelske uttrykket «boom and bust» brukes til å beskrive både haifiske og hogst av tropeskog. Etter hvert som treslag blir helt uthogget, flyttes fokuset over på stadig nye arter. Eksempler er mahogni og ramin, som begge nå er CITES-listet.

Svært sterke kommersielle interesser og utbredt korrupsjon styrer mye av dette markedet, og det kan virke som om CITES-listing bare er aktuelt når et treslag er kommersielt utryddet. Det gjelder de fleste av treslagene som ble vurdert under dette partsmøtet, og som ikke overraskende ble vedtatt oppført på CITES-listene. CITES har i fem år samarbeidet tett med den internasjonale tømmerorganisasjonen for tropiske treslag (ITTO). Her har

samtlig land med CITES-listede treslag vist sterk interesse for å få på plass systemer for godkjenning av bestander, godkjenning av plantasjer, sporing (med microchip), DNA-identifisering og kvotefastsetting. CITES ønsker å fortsette dette arbeidet for de nylistede artene. Dette er også et strålende eksempel på hvordan CITES de siste årene har fokusert stadig mer på samarbeid med andre relevante organisasjoner. Tilsvarende assistanse for de som ønsker å handle med for eksempel haifinner, skal nå etableres frem til CITES-kravene for de nye haiartene og djevlerokkene trer i kraft i september 2015.

Isbjørn. For Norge var det knyttet stor interesse til det amerikanske forslaget om å forby all internasjonal handel med isbjørn gjennom å føre den opp på CITES-liste I. Bakgrunnen for forslaget var at minkende sjøis innen 2050 vil føre til en kollaps i bestanden, og at uttak bør stanses for å redusere trykket på bestandene. Det samme forslaget ble fremsatt i 2010, men ble avvist av partene, som anså at isbjørn ikke oppfylte listekriteriene da bestandene var mer eller mindre stabile. Fem land har isbjørn (Norge, Russland, Canada, Grønland og USA). Det finnes en egen isbjørnavtale fra 1973 som spesielt skal fremme samarbeid om forskning.

Verdens naturvernunion (International Union for Conservation of Nature and Natural Resources – IUCN) har en egen spesialistgruppe for denne arten. Man skulle derfor tro at CITES ikke trenger å befatte seg med denne arten. Den er imidlertid oppført på CITES-liste II, og det handles en del med skinn, som omsettes til stadig nye rekordpriser. I dag er det primært Canada som står for uttak av isbjørn, med 700–800 eksemplarer i året. Forskere anslår at 8 av 19 delbestander er i nedgang og har anbefalt Canada å stanse jakt på enkelte bestander. Inuitene i Canada har imidlertid rettighetene til blant annet isbjørnjakt, og sentralmyndighetene kan ikke kontrollere dette. Dette har blitt kritisert og førte til sterk diskusjon under partsmøtet. Et alternativt forslag fra EU og Norge om å innføre kvoter ville ha medført at CITES ville måtte vurdere kvotene og det systemet kvotene fastsettes under. Krav om støtte fra to tredeler av partene ble imidlertid ikke oppnådd for noen av forslagene. Det er høyst sannsynlig at isbjørn

kommer opp som sak også på neste partsmøte.

Elefanter og neshorn er kanskje de mest karismatiske artsgruppene CITES arbeider med, og begge får mye oppmerksomhet i media. Ingen andre temaer skaper lengre debatter i CITES, og det er ingen andre arter CITES bruker mer ressurser på.

Elefanter og neshorn. MIKE-programmet har i 20 år overvåket ulovlig jakt på elefanter, mens ETIS-programmet overvåker beslag av elfenben i hele verden. Tallene for elfenbensbeslag viste en synkende trend frem til tidlig 2000-tall, men tok deretter helt av. Beslag på flere titalls tusen kilo per år de siste årene, spesielt i Asia, har vist at dette er en utfordring som stadig blir større. I den demokratiske republikken Kongo er hittil over 1000 mennesker blitt skutt i kamper mellom parkvoktere og krypskyttere. FNs generalforsamling uttrykte senest i desember 2012 bekymring for hvordan elefanter slaktes ned for å skaffe penger til kjøp av våpen til geriljagrupper i Afrika. For neshorn er formålet et annet, ettersom hornene er ettertraktet til bruk i tradisjonell asiatisk medisin. I senere tid har neshorn også blitt et statussymbol i asiatiske land. I 2012 ble vel 650 neshorn skutt ulovlig i Afrika, de fleste i Sør-Afrika, og i Europa er det registrert over 50 innbrudd i museer med tyveri av utstilte horn.

Høye priser på elfenben og neshorn i kombinasjon med lave straffer gjør dette til et perfekt arbeidsfelt for kriminelle nettverk. CITES-partsmøtet diskuterte derfor sterkere tiltak, inkludert i transitland og konsumentland. CITES anbefaler sterkere nasjonale tiltak, men slike nasjonale tiltak er noe partene selv må følge opp. I Norge er det ikke tillatt å innføre elfenben og neshorn, med unntak av eksemplarer som er anskaffet gjennom troféjakt. At det nå er to parkvoktere som vokter hvert neshorn i Kenya, sier sitt.

På bakgrunn av de noe overraskende vedtakene under dette partsmøtet kan det fastslås at det 16. partsmøtet ble det mest suksessfulle partsmøtet på over 10 år, og særlig listingen av djevlerokkene regnes for å være en av de viktigste listingene siden avtalen ble etablert. Her kan CITES med andre ord utgjøre en forskjell og gi reell beskyttelse til en artsgruppe som trolig ellers ville blitt sterkt desimert av kommersielle interesser.

Straffbar befatning med utbytte i miljøretten

TEKST: STATSADVOKAT **HENRIK HORN**, ØKOKRIM

// henrik.horn@politiet.no

I løpet av de siste 20 årene har bestemmelsen som kriminaliserer befatning med utbytte fra straffbare handlinger, fått vesentlig større rekkevidde. De endringene som er gjort i strl. § 317, viser tydelig at lovgiver har ment at befatning med utbytte fra straffbare handlinger er sterkt uønsket. Det ligger på politi og påtalemyndighet å bruke de midlene som er stilt til rådighet for å bekjempe denne typen handlinger. Dette gjelder også i straffesaker som gjelder miljøet vårt, både det ytre og indre. Artikkelen gir en kortfattet oversikt over rekkevidden av bestemmelsen, illustrert med enkelte eksempler.

Generelt om strl. § 317 – tre ulike forbudsregler som gjelder befatning med utbytte fra straffbare handlinger. Kort og noe forenklet kriminaliserer strl. § 317 tre typer handlinger. Første setning i første ledd kriminaliserer den som selv mottar eller sørger for at andre mottar utbytte av en straffbar handling. Dette kalles *heleri*.

Første setning beskriver også en annen type straffbar handling, nemlig det å yte bistand til å sikre utbytte fra straffbare handlinger for andre. Slik bistand kalles *hvitvasking*.

Det fremgår klart av lovteksten at den som begår den straffbare heleri- eller hvitvaskings-handlingen, må være en annen enn den som begår den straffbare handlingen som genererer

utbyttet. Sistnevnte handling er det vanlig å kalle primærlovbruddet, og man kaller personen som begår dette lovbruddet, den primære lovbrøyteren eller, litt upresist, primærforbryteren. Normalt er det da slik at heleren eller hvitvaskeren mottar eller sikrer utbyttet som skriver seg fra en allerede begått straffbar primærhandling. Til forskjell fra overtredelse

Et begrep som ofte brukes på denne typen hvitvasking, og som nok bedre forklarer hva den går ut på, er *selvasking*

STRL § 317 (LOVDATA)

Den som mottar eller skaffer seg eller andre del i utbytte av en straffbar handling (heleri), eller som yter bistand til å sikre slikt utbytte for en annen (hvitvasking), straffes med bøter eller fengsel inntil 3 år. Som å yte bistand regnes blant annet det å innkreve, oppbevare, skjule, transportere, sende, overføre, konvertere, avhende, pantsette eller la investere utbyttet. Likestilt med utbyttet er gjenstand, fordring eller tjeneste som trer istedenfor utbyttet.

For hvitvasking straffes også den som gjennom konvertering eller overføring av formuesgoder eller på annen måte skjuler eller tilsører hvor utbyttet fra en straffbar handling han selv har begått, befinner seg, stammer fra, hvem som har rådigheten over det, dets bevegelser, eller rettigheter som er knyttet til det.

Den som overtrer første ledd eller annet ledd kan straffes selv om ingen kan straffes for handlingen utbyttet stammer fra på grunn av bestemmelsene i §§ 44 og 46.

Grov overtredelse av første eller annet ledd straffes med fengsel inntil 6 år. Ved avgjørelsen av om overtredelsen er grov, skal det særlig legges vekt på hva slags straffbar handling utbyttet stammer fra, verdien av utbyttet, størrelsen på den eventuelle fordelen gjerningspersonen har mottatt eller skaffet seg eller andre, og om den skyldige har drevet heleri eller hvitvasking sedvanemessig. Gjelder det utbytte av narkotikaforbrytelser, skal det også legges vekt på art og mengde av det stoffet utbyttet knytter seg til.

Gjelder overtredelsen utbytte av en narkotikaforbrytelse, kan under særdeles skjerpende omstendigheter fengsel inntil 21 år idømmes.

Uaktsom overtredelse av første eller annet ledd straffes med bøter eller fengsel inntil 2 år.

Tilsvarende gjelder for overtredelse av tredje ledd. Straff etter denne paragrafen får likevel ikke anvendelse på den som mottar utbyttet til vanlig underhold av seg eller andre fra en som plikter å yte slikt underhold, eller på den som mottar utbyttet som normalt vederlag for vanlige forbruksvarer, bruksting eller tjenester.

av de fleste andre straffebud forutsetter altså domfellelse for heleri eller hvitvasking etter strl. § 317 første ledd at en annen person enn heleren/hvitvaskeren har begått en annen straffbar handling.

Den siste gruppen handlinger som rammes av strl. § 317, er der en person hvitvasker utbyttet fra en straffbar handling han eller hun selv har begått. Forbudet mot slik hvitvasking fra egne straffbare handlinger er nedfelt i strl. § 317 annet ledd. Etter lovteksten betegnes også slik atferd som hvitvasking. Etter denne bestemmelsen vil altså hvitvaskeren være den samme personen som har begått primærhandlingen. Et begrep som nok oftere brukes på denne typen hvitvasking, og som nok bedre forklarer hva den går ut på, er selvvasking. Begrepet kommer av at slik atferd på engelsk ofte omtales som *self-laundering*. Også riksadvokaten bruker begrepet selvvasking i skrevet «Selvvasking – retningslinjer for praktisering av straffeloven § 317 annet ledd» av juli 2007.

Straffbar handling – primærhandlingen. Domfellelse for brudd på strl. § 317 forutsetter at heleri-, hvitvaskings- eller selvvaskingshandlingen som er til vurdering, gjelder utbytte fra en straffbar handling (primærhandlingen). Mens anvendelse av bestemmelsen tidligere forutsatte at utbyttet skrev seg fra nærmere bestemte kvalifiserte straffbare handlinger, stilles nå ikke lenger et slikt krav. Det er således uten betydning hvilken lov den straffbare primærhandlingen er hjemlet i, om straffen er bøter eller fengsel, og om strafferammen er høy eller lav. Det kan også være slik at strl. § 317 kommer til anvendelse gjennom enkeltvedtak som forvaltningen treffer. Når loven gjør det straffbart å bryte forvaltningsvedtaket, og det oppstår utbytte gjennom en slik overtredelse, er man i området for strl. § 317. I Rt 2010 s. 850

ser man et eksempel på dette fra miljøstrafferettens område.

Selv om både heleri, hvitvasking og selvvasking forutsetter en straffbar primærhandling, er det ikke slik at noen må være dømt for primærhandlingen for at det skal være mulig for domstolene å straffedømme for overtredelse av strl. § 317. Domfellelse etter strl. § 317 kan skje selv om man ikke vet hvem primærlovbryteren er. Tilsvarende kan domfellelse etter strl. § 317 skje selv om man ikke har sikkerhet for hvilken straffebestemmelse som er overtrådt ved primærhandlingen, se for eksempel Rt 2006

Det er ingen tvil om at de ulike «godene» miljølovene har som formål å verne, det være seg fisk, fugler, pattedyr, sjeldne planter og så videre, vil kunne være å anse som utbytte

s. 466. I straffesaker på miljøområdet vil man nok likevel normalt vite hva primærlovbruddet består i. Domfellelse etter strl. § 317 forutsetter imidlertid at retten etter de strafferettslige beviskravene må finne bevis at utbyttet stammer fra en straffbar handling.

Utbytte. Lovens begrep *utbytte* er nokså upresist. Det er på det rene at det favner vidt, og at man ved overtredelse av straffbelagte miljølover ofte vil ha å gjøre med utbytte i lovens forstand. Det er for eksempel ingen tvil om at de ulike «godene» miljølovene har som formål å verne, det være seg fisk, fugler, pattedyr, sjeldne planter og så videre., vil kunne være å anse som utbytte

etter strl. § 317. Når noen da har befatning med disse godene under de forutsetningene som beskrives i strl. § 317, utsetter de seg også for straff. På samme måte vil kunst og kulturminner som erverves ved straffbelagte formueskrenkelser, bli å regne som utbytte. Det samme vil nok også være tilfelle dersom noen fører kunst og kulturminner inn og ut av landet i strid med straffbelagte regler med kontrollformål, for eksempel regler som gjelder innførsel og utførsel.

Utbyttebegrepet rekker lenger enn eksemplene på fysiske objekter som er nevnt over. Det er for eksempel klart at besparelser som unndratte skatter og avgifter er å anse som utbytte. Også besparelser noen oppnår ved brudd på straffbelagte bestemmelser som skal sikre det ytre eller indre miljøet, vil også som utgangspunkt være å anse som utbytte.

Skyldkravet. I strl. § 317 femte ledd fremgår det at det er tilstrekkelig for domfellelse at heleren, hvitvaskeren eller selvvaskeren har utvist uaktsomhet. En slik bevislettellesregel utvider bestemmelsens anvendelsesområde. I rettsaker om brudd på strl. § 317 er det ofte slik at bevisføringen knytter seg nettopp til tiltaltes oppfatning av hvordan objektet vedkommende er tiltalt for å ha befatning med, ble skaffet til veie. Dette blir naturlig nok ofte også sentralt i etterforskningen.

Ulike helerihandlinger. Helerihandlingen består i å *motta* eller *skaffe* seg eller andre del i utbytte av en straffbar handling. *Motta* dekker i første rekke tilfeller der noen passivt mottar hele eller deler av et kvalifisert utbytte uten å yte noe tilbake. Eksempler kan være når noen mottar en gave, eller der medlemmer i fellesskap nyttiggjør seg utbyttet andre skaffer til veie. Enkelte viktige begrensninger i det å motta fremgår imidlertid av strl. § 317 sjette ledd første straffalternativ.

Handlingsalternativet *skaffe seg eller andre del i utbytte av en straffbar handling* er anvende-

lig i blant annet kommersielle sammenhenger, hvor utbyttet av en straffbar handling overdras mot vederlag. For eksempel vil kjøperen av stjålet kunst, fredet hummer eller ferskt storviltkjøtt utenfor jakttidene risikere å bli ansett som helerer etter strl. § 317. Normalt vil en kjøper betale underpris i slike situasjoner, men det er ikke nødvendig for at det skal foreligge utbytte og dermed heleri. Kjøperen skaffer seg utbytte når han eller hun mottar tingen, og det uten hensyn til om det betales markedspris, overpris eller underpris for den.

Hvitvaskingshandlinger. I første ledd annet punktum lister loven opp ulike måter å yte bistand til å sikre utbytte for andre på. Eksemplene er ikke uttømmende. Såfremt bistandshandlingen går utover ren passivitet, vil i utgangspunktet enhver handling som på en eller annen måte bidrar til at andre kan beholde eller nyttiggjøre seg utbyttet av en straffbar handling, kvalifisere. Selv om eksemplene i lov-

å anse som en hvitvasker. Dersom medvirkning til primærhandlingen er straffbart, og bistand til å sikre utbytte fra fremtidige straffbare handlinger er å anse som slik straffbar medvirkning, er det nok likevel riktig å anse forholdet som medvirkning til primærhandlingen.

Selvvaskingshandlinger. Forbudet mot selvvasking trådte i kraft i 2006 og er en relativt ny bestemmelse. I riksadvokatens rundskriv nevnt over er det trukket opp grenser for hvordan bestemmelsen bør anvendes av påtalemyndigheten. Riksadvokaten maner til en viss varsomhet i bruken, men gjør det samtidig klart at bestemmelsen forutsettes brukt der primærlovbryteren gjennom handlinger som klart kan skilles fra primærhandlingen, hvitvasker utbyttet fra egne primærhandlinger. For eksempel vil det være et eget straffbart forhold at primærlovbryteren videreselger det utbyttet han eller hun selv har skaffet til veie ved egen primærhandling. I et slikt tilfelle bør altså vedkommende etterforskes og eventuelt tiltales for både primærlovbruddet og den etterfølgende sikringshandlingen.

Avslutning. Det er mulig idealistiske miljøvernere etter fremstillingen som nå er gitt, tenker: «Sikkert vel og bra å kriminalisere befatning med utbytte fra straffbare handlinger, men tjener det vårt hardt pressede miljø og de mange truede artene?» Noe sikkert svar på hvordan loven påvirker samfunnet, lar seg vanskelig gi. Men det er grunner som tilsier at også idealistiske miljøvernere bør kunne omfavne strl. § 317. Bestemmelsen er nemlig også begrunnet med at kriminalisering av befatning med utbytte fra straffbare handlinger vil kunne føre til at det blir mindre attraktivt å begå den miljøskadelige primærhandlingen. Makter man effektivt å straffefølge helerne, er det grunn til å tro at det også vil bli mindre attraktivt å være den som bryter miljølovene og skaffer til veie det helerne etterspør.

Den som tilbyr seg å frakte sjeldne og vernede dyr ut av Norge før disse har vært gjenstand for en straffbar handling, vil kunne bli å anse som en hvitvasker

teksten i første rekke retter seg mot faktiske eller rettslige disposisjoner over utbytte som er en fysisk gjenstand, vil også andre typer bistandshandlinger omfattes. For eksempel vil råd om hvordan utbyttet kan sikres, kunne kvalifisere. Det er også mulig å sikre utbytte før noen har begått den straffbare handlingen som utbyttet oppstår ved, se for eksempel Rt 1997 s. 1637. Den som for eksempel tilbyr seg å frakte sjeldne og vernede dyr ut av Norge før disse har vært gjenstand for en straffbar handling, vil kunne bli

Hvor er miljø på agendaen i politiet?

TEKST: POLITIOVERBETJENT TUVÅ BRØRBY, ØKOKRIM // tuvabrørby@politiet.no

Onsdag 23. januar 2013 holdt politidirektør Odd Reidar Humlegård pressekonferanse for å redegjøre for statistikken over anmeldte lovbrudd og politiets straffesaksbehandling fra 2012. Politidirektøren kommenterte også kriminalitetsutviklingen de siste årene og utfordringer i årene som kommer.

Hverdagskriminaliteten. – Norge er et trygt land, sa Humlegård, med henvisning til hverdagskriminaliteten. Humlegård tok oss gjennom hovedpunktene i statistikken og kriminalitetsutviklingen i Norge fra 2008 til 2012. – Skal man se på trendene, må man se over en viss periode, fortsatte han og slo fast at kriminalitetsutviklingen i den nevnte perioden har vært stabil.

En trend som særlig ble fremhevet, var økningen i vinningskriminalitet og den lave oppklaringsprosenten. Dette gjelder særlig tyveri på offentlig sted. Vinningskriminalitet utgjør ifølge de registrerte tallene 58 prosent av alle forbrytelser. En fjerdedel av vinningskriminaliteten skjer i Oslo. Man ser at urbaniseringen og regionaliseringen preger kriminaliteten, men at den likevel har gått ned i forhold til befolkningsøkningen. Humlegård poengterte at vinningskriminaliteten ikke bare fratar oss materielle goder, men også tryggheten.

Når det gjelder narkotikakriminaliteten, utgjør den 17 prosent av den registrerte kriminaliteten, og den har hatt en økning på 23 prosent siden 2008. Narkotika er også motoren i mange andre typer kriminalitet.

Tallene for voldskriminalitet har steget jevnt. – Økningen er et resultat av at det avdekkes mer, sa Humlegård. Det har ikke blitt mer vold, men familievolden kommer ut av mørketallene. Det motsatte gjelder for skadeverk, der tallene har gått ned. Politidirektoratet (POD) tror ikke at dette er reelt, men at det her trolig er snakk om store mørketall.

Humlegård redegjorde også for saksbehandlingstiden for straffesaker i politiet og viste til at den har gått ned fra et gjennomsnitt på 123 dager i 2008 til 114 dager i 2012. Økonomisakene er typiske eksempler på komplekse saker som

bidrar til å holde saksbehandlingstiden oppe, ifølge Humlegård. Oppklaringsprosenten har så å si ikke endret seg fra 2008 til 2012. Den har økt fra 36 prosent til 36,3 prosent.

Datakriminalitet må få økt fokus. Humlegård var også inne på temaet datakriminalitet og mente at det er for lite fokus på dette og kriminalitet i cyberspace. Slik kriminalitet er vanskelig å tallfeste, fordi den faller inn under andre

Miljøkriminaliteten er en trussel mot både økosystemene, kulturarven og de økonomiske strukturene

typer kriminalitet. Kun 1 prosent av alle sakene er registrert som datakriminalitet. Humlegård sa at denne kriminaliteten er en betydelig utfordring og skal være et satsingsområde, og at det er viktig å styrke kapasiteten og kompetansen i politiet på dette området. Politiet må fokusere mer på elektroniske spor og arbeide mer på nett.

POD har i disse dager fokus på etterforskning og oppklaring. Bemanning er også et tema som er viktig, særlig med tanke på dagens fokus på beredskap i POD. POD listet opp fem viktige prosjekter og tiltak de har for 2013: endringsprogrammet, merverdiprogrammet, beredskap, politistudier og omorganisering av POD.

Rapporteringen fra POD viser at søkelyset ligger på hverdagskriminaliteten og kriminalitet som rammer enkeltpersoner, og som Humlegård presiserte, ligger det mange enkeltskjebner bak disse tallene.

Hva med miljøkriminalitet? Miljøkriminalitet og statistikken for denne ble det ikke redegjort for. Jeg vil likevel si litt om det her. I politiets omverdensanalyse 2012, står det at miljøkriminalitet er en belastning på miljøet som kommer på toppen av den belastningen lovlig virksomhet utgjør. Selv om miljøkriminalitet ofte rammer lokalt, har den globale konsekvenser. Miljøkriminaliteten rammer omgivelsene våre og livskvaliteten. I tillegg har den ofte en økonomisk side som også rammer fellesgodene. I PODs skriv Plan- og rammeforutsetninger for politi- og lensmannsetaten 2013, skriver POD at miljøkriminalitet mot våre naturressurser, kan i fremtiden svekke det fremtidige inntektsgrunnlaget. I tillegg truer slik kriminalitet enkeltmenneskers helse, trygghet og økonomiske verdier. Av ØKOKRIMs trusselvurdering på miljøområdet fremgår det at miljøkriminaliteten er en trussel mot både økosystemene, kulturarven og de økonomiske strukturene.

I rapporten fra POD står det kort om statistikken for miljøkriminalitet. Det er viktig å understreke at mange saker faller utenfor denne statistikken, fordi statistikken på miljøområdet ikke er oppdatert og tildels upresis.

Riksadvokatens rundskriv Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen i 2013 fremhever at alvorlig miljøkriminalitet er blant de sakstypene som skal prioriteres. I Prop. 1 S (2012–2013), står det at Omfanget av miljøkriminalitet forventes å øke i tiden fremover ettersom presset på naturen øker i takt med den økonomiske velstanden, og miljøkriminalitet er en del av den kriminalitetsbekjempelsen som politiet skal ivareta. PODs trendrapport Tendenser i kriminaliteten. Utfordringer i Norge i 2010–2012, som er et supplement til styringsskrivene, viser også at miljøkriminalitet vil bli en utfordring i tiden som kommer.

Jeg er ikke kjent med bakgrunnen for at PODs redegjørelse av kriminalstatistikken ikke omhandler miljøkriminalitet. Jeg håper derimot at det ikke er et uttrykk for en utvikling der dette kriminalitetsområdet blir nedprioritert. I PODs trendrapport, under anbefalinger, står det at politiet må ha et bevisst forhold til de verdier vi er med på å forvalte. Det må vi huske.

Fengselsstraff for ulvedrap

TEKST: STATSADVOKAT AUD INGILD SLETTE MOEN, ØKOKRIM // FOTO: POLITIET

// aud.ingild.slette moen@politiet.no

Ved Øvre Romerike tingretts dom av 26. september 2012 ble en mann dømt til fire måneders fengsel for å ha skutt en ulv i påstått nødverge, ved forsettlig overskridelse av nødvergeretten.

Dette er den første rettsavgjørelsen om nødvergefelling av ulv siden de gjeldende reglene om dette ble vedtatt ved endring av viltloven § 11 i 1993. Viltlovens regler om nødvergefelling av vilt til beskyttelse av bufe er videreført uten materielle endringer i naturmangfoldloven § 17 annet ledd annet punktum.

Innledning. Det har vært mange saker om nødvergefelling av både ulv og bjørn, men det er viktige forskjeller mellom artene, og rettspraksis om bjørn kan ikke uten videre overføres til saker om ulv. For det første har bjørn og ulv ulik grad av truethet på Norsk rødliste. Ulv er kategorisert som «kritisk truet», mens bjørn er i kategorien «sterkt truet», og ulv står derfor i en særstilling i norsk rovdyrforvaltning og lovgivning. Det innebærer at ulovlig uttak av ulv generelt er å anse som mer alvorlig enn ulovlig uttak av bjørn. (Jamfør Rt. 2002 s. 258 og 2005 s. 76 om at kategori av truethet er sentralt i straffutmålingen ved ulovlig felling av vilt.) For det andre dreier mye av rettspraksis om bjørn seg om nødverge til beskyttelse av person, hvor terskelen for felling i nødverge er lavere enn ved nødverge til beskyttelse av bufe. For det tredje har ulv og bjørn ulik adferd, og det er ikke mulig å foreta direkte sammenlikninger av fakta knyttet til dyrets adferd fra én art til en annen.

Oversiktsbilde av jussen – naturmangfoldloven § 17 annet ledd annet punktum. Naturmangfoldloven § 15 første ledd rammer ethvert uttak av ulv som ikke skjer enten i henhold til fellingstillatelse eller med hjemmel i naturmangfoldloven § 17 eller § 17a (om såkalt «nødverge»). Straffebestemmelsen er § 75, med tre års strafferamme. I denne saken påsto tiltalte at fellingen skjedde i en nødvergesituasjon i henhold til naturmangfoldloven

§ 17 annet ledd annet punktum om felling av vilt til beskyttelse av bufe.

Etter naturmangfoldloven § 17 annet ledd annet punktum må to vilkår være oppfylt.

Det første vilkåret er at rovdycet må være «under direkte angrep på bufe». Det er ikke tilstrekkelig at det er en realistisk mulighet for at situasjonen vil utvikle seg slik at et angrep vil komme. Det kreves at rovviltet faktisk er i ferd med å angripe bufeet, eller at et angrep er «umiddelbart forestående». Dette er slått fast i Rt. 2004 s. 1854 («grisebingedommen»), se særlig avsnitt 18. Hva som kreves for at det skal foreligge et «direkte angrep», vil måtte bero på en helhetsvurdering av situasjonen.

Det er imidlertid ikke tilstrekkelig at det foreligger et «direkte angrep». Det må i situasjonen være «påkrevet» å felle rovdycet for å avverge angrepet. (I naturmangfoldloven § 17 står vilkåret om at fellingen må være «påkrevet», i første punktum, men det er klart at dette gjelder også ved annet punktum. Se Inge Lorange Backers *Naturmangfoldloven – kommentarutgave* fra side 151 siste avsnitt.) Dette betyr at man har plikt til å forsøke andre egnede tiltak for å avverge angrepet før man kan få rettigheten etter § 17 annet ledd til å felle viltet i nødverge. I Rt. 2004 s. 1854 avsnitt 13 er dette uttrykt slik: «Andre handlingsalternativer må fremstå som uaktuelle eller uhensiktsmessige.»

Det er ikke nødvendig å føre bevis for at slike andre midler ville ha lyktes, for eksempel at viltet ville ha latt seg skremme av et skremmeskudd (se Rt. 2005 s. 631 avsnitt 20). Poenget er at dersom det er tid og mulighet til andre aktuelle handlingsalternativer i situasjonen, må de forsøkes før man får rett til å felle viltet i nødverge.

Denne plikten til å forsøke å avverge angrepet på andre måter oppstår så snart man blir oppmerksom på situasjonen som kan utvikle seg til en nødvergesituasjon. Man kan

altså ikke passivt la situasjonen utvikle seg til et direkte angrep uten for eksempel å avfyre skremmeskudd for å avverge dette, for deretter å argumentere med at det ikke var tid til skremmeskudd. I Eidsivating lagmannsretts dom av 29. september 1995 uttaler lagmannsretten følgende om kravet til at fellingen må være påkrevet: «I det ligger at hvis det er andre måter å komme unna situasjonen på, må de velges fremfor å fortsette et handlingsforløp som øker risikoen for at et angrep skal komme.»

Oversiktsbilde av åstedet. I denne saken skjedde fellingen av ulven på den domfeltes egen eiendom en tidlig morgen i august 2011. På oversiktsbildet av eiendommen, som ble benyttet som hjelpedokument under hovedforhandlingen, er sentrale punkter i terrenget samt avstandene mellom dem tegnet inn. Ulven ble

Det sentrale spørsmålet i saken var hvilken fart og retning ulven hadde da den ble felt

felt ved punkt U på bildet. Mannen avfyrte skuddet fra huset, ved punkt S, cirka 84 m nordvest for ulven. 25 meter rett vest for punkt U var det en strøminnhegning, der mannen hadde fire sauer gående. Dette faktumet var uomtvistet.

Det sentrale spørsmålet i saken var hvilken fart og retning ulven hadde da den ble felt, og ut i fra det spørsmålet om hvorvidt det forelå en nødvergesituasjon eller ikke da mannen felte ulven.

Om etterforskingen. Saken ble avdekket ved at mannen selv ringte politiet og meldte

fra om hendelsen samme morgen. Romerike politidistrikt avhørte mannen samme dag. Senere ble det gjennomført flere avhør, med bistand fra ØKOKRIM. Mistenktes forklaring gikk ut på at ulven løp i full fart med retning vestover, rett mot mannens fire sauer, da han felte den, og at han felte ulven for å beskytte sauene.

Det ble innhentet en obduksjonsrapport om ulven fra Johan Schulze ved Veterinær-instituttet. Veterinærreporten viste at ulven var påskutt med en vinkel på mellom 3 og 10 grader i høyre side, det vil si nesten rett forfra, høyre bog. Dette samsvarte ikke med mannens forklaring om at ulven hadde retning rett vestover, mot sauene, da den ble skutt. I henhold til resultatet av obduksjonen hadde ulven retning nesten rett nordover, rett mot posisjonen mistenkte felte skuddet fra.

ØKOKRIM tok på denne bakgrunnen inn saken og gjennomførte en taktisk rekonstruksjon av hendelsesforløpet, med bistand fra Kripos. Her ble hele hendelsesforløpet gjennomgått med lyd og bilde av at mistenkte forklarte og viste hendelsesforløpet. En pappulv i naturlig størrelse ble plassert ut på jorden der hvor han sa han observerte den på ulike tidspunkter i hendelsesforløpet.

ØKOKRIM innhentet også en sakkyndigvurdering fra Thomas Strømseth fra Høgskolen i Hedmark om ulvens adferd i slike situasjoner, herunder om hvordan ulven reagerer på gjerder, hvordan den oppfører seg på de ulike stadiene fra den blir oppmerksom på et mulig bytte og frem mot et angrep, og så videre. I tillegg ble det

innhentet en sakkyndigvurdering fra Direktoratet for naturforvaltning om ulvebestanden i Norge og om myndighetenes forvaltning av den.

Befaring under hovedforhandlingen.

Hendelsesforløpet ble gjennomgått flere ganger i detalj under hovedforhandlingen, både ved tiltaltes forklaring og avspilling av filmen fra rekonstruksjonen samt ved en befaring på åstedet hvor tiltalte igjen gjennomgikk og viste hendelsesforløpet.

Også under rettens befaring ble pappulven plassert i de ulike posisjonene i henhold til tiltaltes forklaring. Det benyttede våpenet ble også

Også under rettens befaring ble pappulven plassert i de ulike posisjonene i henhold til tiltaltes forklaring

fremvist, og rettens medlemmer observerte stedet og pappulven gjennom kikkertsiktet. Videre viste tiltalte hvordan han tok ladegrep, siktet og trakk av (uten ammunisjon og sluttstykke i våpenet, selvsagt).

Hendelsen som beskrevet i tingrettens dom. Selve hendelsesforløpet tok få minutter og er beskrevet slik i tingrettens dom:

17. august 2011 omkring kl. 0600 sto tiltalte opp. Han gikk ut og så til sine fire sauer, som beitet i en strøminnhegning som var satt opp sørover fra gårdstunet langs vestsiden av vegen til gården. Alt var normalt. Cirka kl. 0905 gikk han ned trappen fra andre til første etasje i bolighuset. Han var iført skjorte og truse. Da han var midt i trappen, ropte [en person som bodde i huset] fra kjøkkenet, som lå i første etasje: «[navnet på tiltalte], nå kommer ulven og tar sauene dine.» Tiltalte gikk da raskt ned og bort til kjøkkenvinduet. I østkanten av et jorde sør for huset fikk han på omkring 80 meters hold se en ulv som sto med hodet høyt hevet. Han trodde ulven været sauene, som gikk og beitet i en strøminnhegning cirka 55 meter vest for ulven.

Ulven var en ikke-stasjonær, litt over ett år gammel hannulv, som var født i Aamåk-flokken som oppholder seg i grenseområdene mellom Dalarna og Värmland i Sverige. Derfra hadde den vandret ut. Det er vanlig at unge hannulver vandrer ut fra reviområder de er født i, for å finne eget reviområde og formere seg.

Tiltalte gikk raskt til våpenskapet, som han låste opp, og tok ut sin Tikka-rifle kaliber 6.5 med kikkertsikte samt et løst magasin og tre løse patroner Norma Rekrutt med hullspiss. Han gikk raskt mot utgangsdøra samtidig som han satte det tomme magasinet i rifla. Like før utgangsdøra kippet han på seg et par clogs som stod der. Ute gikk han bortover et overbyggd gulv mot trappen, samtidig som han slapp en patron i rifla, som han holdt på skrå nedover slik at patronen skled over magasinet og inn i kammeret. Ved enden av gulvet mot trappen stoppet han opp samtidig som han slo opp blikket. Han fikk da se ulven, som hadde beveget seg nærmere der sauene gikk og beitet. Han forklarte at ulven, som nå hadde senket hode, tok seg raskt frem i retning mot sauene. Retten skal komme nærmere tilbake til ulvens fart og retning og tiltaltes nærmere forklaring på dette punktet.

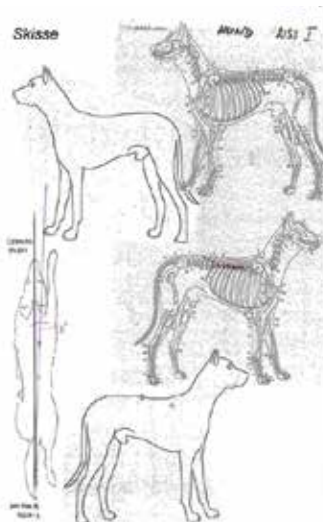
Han bestemte seg for å felle ulven for å hindre at den skulle ta sauene. Han presset sluttstykket i fremre stilling slik at patronen festet seg i kammeret, og løftet rifla i skytestilling. Han fikk raskt synet av ulven i kikkerten. Han oppfattet ulvens fart som så stor at han måtte sikte foran ulven for å treffe den. Han flyttet siktet like foran ulven og trakk av. Han så ulven falle med én gang. Skuddet traff ulven høyt på høyre side like bak bogen. [...] Ulven døde tilnærmet momentant. Den ble liggende om lag 25,5 meter fra strømgjerdet.

Rettens vurderinger av de objektive vilkårene for nødverge.

Tingretten fant enstemmig at sauene objektivt sett ikke var under direkte angrep da ulven ble felt, og at det derfor faktisk ikke forelå en nødvergesituasjon. Retten la vesentlig vekt på at det var et elektrisk gjerde mellom ulven og sauene, og at ulver er skeptiske til slike menneskelige installasjoner og normalt ikke vil krysse et slikt strømgjerde frivillig.

Veterinærreporten viste at ulven var påskutt med en vinkel på mellom 3 og 10 grader i høyre side, det vil si nesten rett forfra, høyre bog.

Aktor, statsadvokat Aud Ingvild Slettemoen og etterforsker, politioverbetjent Stig Føyen med pappulven som ble brukt under rekonstruksjonen av saken.

Dommen er tilgjengelig på Lovdata med referansen TOVR-2012-30478.

Les også mer om rettsvern for dyr i artikkelen av Veterinær (rettsmedisin) Johan Schulze som jobber på Veterinærinstituttet på side 26.

Retten fant det bevist at ulven idet skuddet ble avfyrt, hadde forparten vendt nær opp mot der tiltalte stod og skjøt fra, nordøst for der sauene gikk og beitet. Retten la vekt på forklaringen fra veterinær Schulze, som under hovedforhandlingen viste bilder fra en CT-scanning av skuddkanalen i dyret.

Når det gjelder farten, la retten til grunn at ulven beveget seg med omtrent 10 km/t da den ble skutt. Retten viste her blant annet til at ulven da den ble skutt, hadde retning nordover, og ikke mot sauene, og at dette betyr at ulven ikke var i en angrepsfase da den ble skutt, men at den var i en fase hvor den var i ferd med å få oversikt over situasjonen før et eventuelt angrep, for eksempel ved å søke etter et sted i gjerdet den kunne kripe under. Her vil jeg også nevne at det fulgte av tiltaltes forklaringer at ulven brukte omtrent 5–7 sekunder på de 14 meterne fra punkt 2 til punkt 1. Dersom man regner på det, viser det også at ulven hadde en fart på mellom cirka 10 og 12 km/t.

Når det gjelder plikten til å forsøke andre aktuelle handlingsalternativer, viste retten til at tiltalte kunne ha åpnet vinduet og forsøkt å skremme ulven med én gang han oppdaget den gjennom vinduet, at han kunne ha forsøkt å skremme ulven med tilrop idet han gikk ut av

døra, og til sist at han kunne ha skutt varselskudd, hvilket det var tid og anledning til. Retten la her vekt på at tiltalte er en meget erfaren skytter og jeger.

Rettens vurderinger av det subjektive.

Rettens flertall (meddommerne) fant at tiltalte ikke var uaktsom når han likevel oppfattet situasjonen slik at ulven var i ferd med å angripe sauene, blant annet fordi ulvens retning kunne ha skiftet uten at tiltalte oppfattet det, før han skjøt. Mindretallet (fagdommeren) mente derimot at tiltalte ut i fra ulvens fart og retning forsto at det ikke var et direkte angrep. Mindretallet viste blant annet til at ulven, om den plutselig hadde endret fartsretning, måtte ha hatt nokså moderat fart.

En enstemmig tingrett fant det imidlertid hevet over tvil at tiltalte hadde forsett om at det ikke var påkrevet å felle ulven, og at det derved forelå en forsettlig overskridelse av nødvergeretten. Flertallets vurdering av dette, som også mindretallet sluttet seg til, var følgende:

Tiltalte var klar over at han hadde handlingsalternativer. Han kunne ha ropt og skutt varselsskudd – han funderte endog over at ulven ikke reagerte på lyder fra døra da han gikk ut, og på lyder fra lading av våpenet. Tiltalte, som har

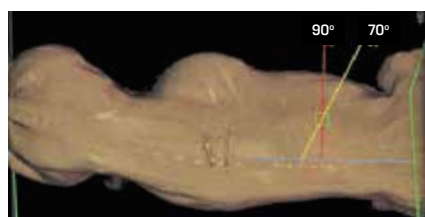
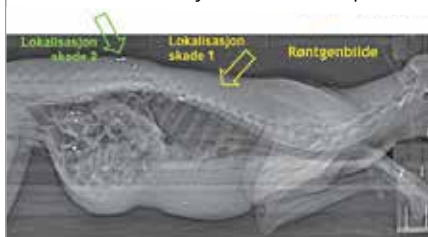
jaktet over tid, vet at ville dyr ofte påvirkes av lyd. Jegere må i mange situasjoner være særlig oppmerksomme for å unngå å skremme vilt. Som jeger var han generelt klar over hvordan varselskudd kan virke på vilt. Strømseth forklarte at varselsskudd lett påvirker ulv, selv under direkte angrep. Selv om ulven var kun cirka 25 meter fra der sauene beitet, så kunne tiltalte forholdsvis raskt, etter varselsskudd, ladet og eventuelt rettet skudd. Ved vurderingen kommer det inn at tiltalte har omfattende erfaring som skytter og jeger.

Straffutmålingen. Tingretten mente at handlingen hadde voldt fare for betydelig skade på naturmangfoldet, og at overtredelsen derfor var grov, jmfør naturmangfoldloven § 75 andre ledd, og viste til at ulven er en kritisk truet art i Norge (jmfør Norsk rødliste), og at fellingen skjedde i den såkalte «ulvesonen», hvor ulven har et særlig vern. Retten viste dessuten til at den lille ulvestammen er svært påvirkelig for avgang, og at det derfor er særlig viktig at forvaltningsregimet følges strengt. Videre la retten vekt på at overtredelsen skjedde forsettlig.

Retten mente at overtredelsen i utgangspunktet tilsa en straff på seks måneder, under henvisning til Høyesteretts praksis ellers på miljøområdet, blant annet Rt. 2005 s. 68 («generalklausuldommen») og Rt. 2012 s. 10, som omfatter viktige prinsipielle uttalelser om behovet for en streng reaksjon på miljøområdet.

Tingretten anså det som formildende at tiltalte selv meldte fra om hendelsen, selv om det var en noe økt oppdagelsesrisiko som følge av at det var andre personer til stede under fellingen. (Disse personene møtte av forskjellige grunner ikke som vitner under hovedforhandlingen.) På denne bakgrunnen ble straffen satt til fengsel i 120 dager, samt tap av retten til jakt og fangst i to år og inndragning av våpenet.

CT-scanningen til venstre viser inngangsvinkelen til skuddet i bløtvevet, og skissen fra veterinær Schulze til høyre viser vinkelen på skuddene.

Fiskebestander nær kollaps

Offensiv mot internasjonal fiskerikriminalitet

TEKST: RÅDGIVER **SILJE LIEN NILSEN**, FISKERIFORVALTNINGENS ANALYSENETTVERK (FFA)

silje-lien.nilsen@fk.dep.no // FOTO: INTERPOL

Verdens fiskebestander reduseres i rasende fart. Det internasjonale samfunnet ser med bekymring på omfanget av ulovlig fiske.

På verdensbasis anslås omfanget av UUU-fiske (ulovlig, urapportert og uregulert fiske) og fiskerikriminalitet å være om lag 15 prosent av all fangst. Det tilsvarer mellom 11 og 26 millioner tonn fisk i året. Organisasjoner som FN og INTERPOL setter fiskerikriminalitet i sammenheng med annen grensekryssende organisert kriminalitet, og den knyttes opp mot andre typer kriminalitet som korrupsjon, hvitvasking, menneskehandel og smugling av narkotika og våpen. Representanter fra justis- og fiskerimyndigheter fra hele verden gjestet nylig Lyon i forbindelse med lanseringen av INTERPOLs fiskekrimsatsing «Project SCALE». I 2012 opprettet INTERPOL en ad hoc-arbeidsgruppe som en del av organisasjonens satsing for å bekjempe fiskerikriminalitet. Arbeidsgruppen inngår i INTERPOLs program mot miljøkriminalitet og har et særlig fokus på fiskerikriminalitet utenfor vestafrikanske kyststater. Nå – et år senere – har arbeidsgruppen blitt etablert som en permanent satsing. Arbeidsgruppen ledes av Gunnar Stølsvik, og han mener at «INTERPOLs engasjement er et stort skritt i riktig retning for å bekjempe fiskerikriminalitet».

Satsingen i INTERPOL har fått navnet Project SCALE, og den offisielle lanseringen fant sted i INTERPOLs hovedkvarter i Frankrike den 26. februar i år. Deltakere fra både justis- og fiskerisektoren fra hele 63 av INTERPOLs medlemsland, samt internasjonale organisasjoner som FN, EU og Verdensbanken, var representert under lanseringen. I tillegg holdt ministere og andre høytstående tjenestemenn fra en rekke land som Norge, Chile, Costa Rica, Liberia, Sierra Leone, Spania, Storbritannia og Togo innlegg under åpningen.

Lanseringen av Project SCALE tok fatt i følgende tre hovedtemaer:

- hvilke utfordringer grensekryssende organisert fiskerikriminalitet representerer, og hvordan de skal håndteres
- behovet for å bekjempe bruk av ugjennomtrentelige selskapsstrukturer som skatteparadiser og bekvemmelige flaggstater
- behovet for tverretattlig samarbeid både nasjonalt og internasjonalt

Stølsvik uttaler at «særlig utfordrende i fiskerisektoren er at det ligger i næringens natur at fartøyene opererer innenfor mange forskjellige lands jurisdiksjoner og i åpne havområder utenfor noen kyststaters jurisdiksjon. Det er liten oppdagelsesrisiko, noe som også forsterkes ved at det ikke er enkeltmennesker som berøres direkte, og som kan anmelde forholdet. Den ulovlige sjømaten produseres, transporteres og omsettes gjennom en rekke selskaper – både lovlige og fiktive, og i forskjellige land. Dette kan

bidra til å tilslore hvor i kjeden den kriminelle handlingen er begått».

Et av målene med Project SCALE er å hjelpe medlemslandene med å gjennomføre grensekryssende operasjoner. Formålet med operasjonene er at medlemslandene skal dele informasjon om potensielle fartøyer som driver kriminell virksomhet slik at det respektive landet kan etterforske saken videre. Slike operasjoner er allerede satt i gang, og det har vist seg at de er et godt virkemiddel for å skape tillit mellom landene når det gjelder deling av informasjon.

Nasjonale innsatsenheter mot miljøkriminalitet.

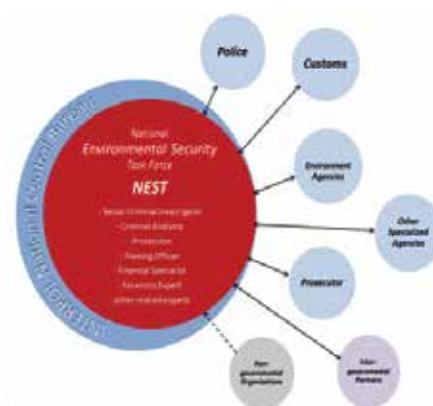
Ytterligere et mål med Project SCALE er at medlemslandene skal oppmuntres til å etablere nasjonale innsatsenheter innenfor miljøområdet, såkalte National Environmental Security Task Forces (NEST). Formålet med NEST-ene er å sikre et tett og godt samarbeid mellom nasjonale etater og internasjonale samarbeidspartnere. INTERPOLs anbefaling er at NEST-ene skal ha representanter fra både nasjonale etater innenfor miljøkriminalitetsbekjempelse og fra blant annet politi-, toll- og påtalemyndigheter.

Norsk satsing. I Norge har vi allerede etablert et tverretattlig samarbeid mot fiskerikriminalitet og UUU-fiske gjennom Fiskeriforvaltningens analysetnettverk (FFA). Samarbeidet er sammenfallende med INTERPOLs NEST-modell og ble etablert som et ledd i regjeringens satsing for å bekjempe fiskerikriminalitet. FFA er et samarbeidsprosjekt bestående av deltakere fra påtalemyndigheten,

politi-, fiskeri-, skatte- og tollmyndighetene, Arbeidstilsynet, Kystvakten og Kystverket. Prosjektleder rapporterer til en styringsgruppe bestående av representanter fra de berørte departementene, og prosjektet har vært virksomt siden 2010. Prosjektet skal blant annet heve kunnskapsnivået om fiskerikriminalitet, sikre et tettere samarbeid mellom de berørte etatene nasjonalt og delta i internasjonale fora for å påvirke til etablering og håndheving av et fungerende regelverk.

Erfaringene fra prosjektet er at mistanke om fiskerikriminalitet i hovedsak starter i kon-

trollsporet, og at kontrollmyndighetene bidrar med verdifull informasjon til politiet i saker hvor det er grunn til å tro at det er skjedd noe straffbart. Vi erfarer at INTERPOL er en verdifull aktør når det gjelder å bistå medlemslandene med å avdekke fiskerikriminalitet, blant annet fordi det tilrettelegges for samarbeid og informasjonsutveksling på en tilfredsstillende måte, at ekspertene som er involvert i første hånd, får mulighet til å møte kolleger i tilsvarende etater i andre land, samt at INTERPOL er i stand til å koordinere internasjonale operasjoner på en måte som vi ikke er i stand til å gjøre selv.

ØVRIG

MATERIELLFRIST MILJØKRIM 2/2013:

2. JULI

Tidligere nummer av Miljøkrim finner du på
www.miljokrim.no

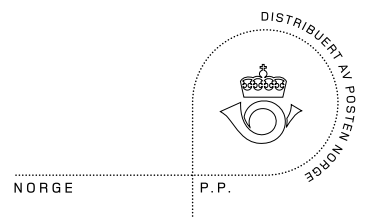

Returadresse:

ØKOKRIM

Pb. 8193 DEP

0034 OSLO

NESTE NUMMER

KOMMER SOMMEREN 2013

Materiellfrist for Miljøkrim 2/2013: 2. juli